T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

ÖMER KARÎBÎ VE DÎVÂNÇE'Sİ (İNCELEME-METİN)

(Yüksek Lisans Tezi)

Süleyman Nuri YAĞCI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şamil BAŞ
Danışman

RİZE
2017

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında, Süleyman Nuri Yağcı tarafından hazırlanan *Ömer Karîbî ve Dîvânçe'si (İnceleme-Metin)* başlıklı bu çalışma, 25.05.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şamil BAŞ (Kabul / ~~Red~~)

Üye: Doç. Dr. İlyas KARSLI (Kabul / ~~Red~~)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Savaşkan Cem BAHADIR (Kabul / ~~Red~~)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

10 / 07 / 2017

Yrd. Doç. Dr. Musa GÜN
Müdür V.

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 7.07.2017

Süleyman Nuri YAĞCI

ÖN SÖZ

Geçmişten günümüze Dînî-Tasavvufî Edebiyat sahası içerisinde birçok mutasavvıf şahsiyet yetişmiş ve bu şahsiyetlerin bir kısmı yaşadıkları döneme derin izler bırakmışlardır. Hatta yazmış oldukları eserler ve özellikle manzûmeleri ile günümüzde etkilerini hâlâ devam ettirmektedirler. Mutasavvıf şahsiyetlerin bir kısmı ise; gerek kendisi ile ilgili malûmâtların yeterli olmaması veya günümüze ulaşamaması, gerekse bugünkü araştırmaların yetersizliğinden dolayı maalesef çağı içerisinde kaybolmaya mahkûm olmuştur. Müellifimiz Ömer Karîbî de, yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı kaybolmaya yüz tutmuş, günümüze ulaşmayı ve tanıtılmayı bekleyen sayısız mutasavvıf şahsiyetden biridir.

"*Ömer Karîbî ve Dîvânçe'si*" adı altında yapmış olduğumuz yüksek lisans tezimizle unutulmaya yüz tutmuş mutasavvıf şâirimizin hayâtına ve *Dîvânçe*'sine bir nebze de olsa ışık tutmaya, bunları akademik bakış açısıyla günümüze yansıtmaya gayret ettik. Bu amaçlara yönelik olarak, müellifimizin biyografisini incelerken öncelikle yaşadığı çağın dînî, tasavvufî ve kültürel koşulları, bu koşulların onun hayâtı üzerindeki etkisini araştırdıktan sonra, buna bağlı olarak şâirimizin doğumu, tahsil hayâtı, tasavvufî yönü gibi hususları değerlendirmeyi uygun gördük. Ardından Ömer Karîbî'nin *Dîvânçe*'sini hem şekil hem de muhtevâ özellikleri açısından inceleyerek tenkitli bir metnini ortaya koymaya çalıştık.

XVII. yüzyılda yaşayan ve hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Ömer Karîbî, tarafımızca bilinen tek eseri olan *Dîvânçe*'sinde; sanat kaygısından ziyâde, Allâh aşkını, Peygamber sevgisini dile getirmiştir. Sâliklerine dünyânın geçiciliğinden ve ahiret hayâtının ebediliğinden bahsederek doğru yolu göstermeye çalışmıştır.

Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın giriş kısmında *"Dînî - Tasavvufî Edebiyat"* hakkında kısaca bilgi verildi ve ardından Ömer Karîbî'nin yaşamış olduğu XVII. yüzyılda dînî ve tasavvufî hayâta kısaca değinildi. Daha sonra *"Birinci Bölüm"*de Ömer Karîbî'nin hayâtı ve özellikle *Dîvânçe*'si şekil, dil ve muhtevâ unsurları ayrıntılı bir şekilde incelendi. *"İkinci Bölüm"*de, *Dîvânçe*'deki dînî, tasavvufî ve edebî kavramların ayrıntılı bir tahlîl çalışması yapıldı; son

bölümde ise, *Karîbî Dîvânçesi*'nin elde edilen iki nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni sunuldu.

Ömer Karîbî ve *Dîvânçe*'si hakkında yaptığımız tetkiklerin ve kütüphane çalışmalarının neticesinde onun hayâtı ve *Dîvânçe*'si hakkında kısıtlı da olsa, daha doğru bilgiler elde ettik. *Dîvânçe*'nin tahlîl edilmesiyle birlikte de XVII. yüzyıldaki tasavvufî görüşlerin manzûmeyle birlikte nasıl kullanıldığını da görme ve gösterme imkânına kavuşmuş olduk.

Bu çalışma esnasında değerli vakitlerini ayırarak yardımlarını benden esirgemeyen, kütüphanesini açan ve bütün hatalarıma sabırla anlayış gösteren saygıdeğer hocam, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şamil BAŞ'a ve çalışmam boyunca heyecanıma ortak olan Oğuzhan KANTAR beye teşekkürü bir borç biliyor, göstermiş oldukları ilgiden dolayı kendilerine şükranlarımı sunuyorum.

Süleyman Nuri YAĞCI

RİZE-2017

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY 2

ETİK BEYAN 3

ÖN SÖZ 4

İÇİNDEKİLER 6

ÖZET 11

ABSTRACT 12

KISALTMALAR 13

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ 14

GİRİŞ 15

A. DÎNÎ-TASAVVUFÎ EDEBİYAT 16

B. ÖMER KARÎBÎ'NİN YAŞADIĞI DEVRİN DÎNÎ-TASAVVUFÎ VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ 20

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER KARÎBÎ'NİN HAYÂTI, ESERLERİ, FİKRÎ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ 23

1.1. HAYÂTI 23

1.1.1. Mahlası ve Adı 23

1.1.2. Doğumu, Vefâtı ve Kabri 24

1.1.3. Tarîkatı ve Silsilesi 24

1.1.3.1. Uşşâkîyye 25

1.1.3.2. Ömer Karîbî'nin Silsilesi 26

1.2. ESERLERİ 29

1.2.1. DÎVÂNÇE-İ ÖMER KARÎBÎ 29

1.2.1.1. Şekil Özellikleri 30

1.2.1.2. Muhtevâ Özellikleri 38

1.2.1.3. Dil ve İfâde Özellikleri 38

1.2.1.4. Dîvânçe'deki Nazîreler ve Nazîrelerde Kullanılan Mahlaslar 43

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ'NİN TAHLİLİ 52

2.1. DÎVÂNÇE'DE YER ALAN DÎNÎ KAVRAMLAR 52

2.1.1. Allâh'ın İsimleri 52

2.1.1.1. Hû 52

2.1.1.2. Allâh 54

2.1.1.3. Hakk 56

2.1.1.4. Mevlâ 57

2.1.1.5. Hudâ 58

2.1.1.6.Rab 59

2.1.2. Peygamberler 60

2.1.2.1. Hz. Âdem 61

2.1.2.2. Hz. İbrâhim 62

2.1.2.3. Hz.İsmâil 63

2.1.2.4. Hz.Yûsuf 64

2.1.2.5. Hz.Eyyüb 64

2.1.2.6. Hz.Mûsâ 65

2.1.2.7. Hz.Süleyman 65

2.1.2.8. Hz.Îsâ 66

2.1.2.9. Hz.Muhammed 67

2.1.2.9.1. Muhtelif Manzûmeler 67

2.1.2.9.2. Müstakil Manzûmeler 69

2.1.3. Dört Hâlîfe ve Ehl-i Beyt 70

2.1.4. Âyet ve Hadîsler 71
2.1.4.1. Âyetler 71
2.1.4.2. Hadîsler 77
2.1.5. Ahiret ile İlgili Kavramlar 80
2.1.5.1. Cennet-Cehennem 81
2.1.5.2. Hülle- Burak 82
2.1.5.3. Kevser Şarâbı 83
2.1.5.4. Hûri-Gılmân 83
2.1.5.5. Mahşer 84
2.1.5.6. Livâ-yı Nebî (Livâü'l-Hamd) 84
2.1.6.İnançla İlgili Kavramlar 85
2.1.6.1. İbâdetler 85
2.1.6.2. Mübârek Gün ve Geceler 85
2.1.6.3. Melekler 88
2.1.6.4. Levh-i Mahfûz - Levh-i Kalem 89
2.2. TASAVVUF 90
2.2.1. Tasavvufî Kavramlar 90
2.2.1.1. Vahdet 90
2.2.1.2. Vuslat 91
2.2.1.3. Fenâ - Fenâfillâh 92
2.2.1.4. Mâsivâ 93
2.2.1.5. Havf ve Recâ 94
2.2.1.6. Tövbe – Tövbe-i Nasûh 95
2.2.1.7. Zikir 96
2.2.1.8. Tevekkül 97

2.2.1.9. Tefekkür....97
2.2.1.10. Tecellî....98
2.2.1.11. İlm-i Bâtın ve İlm-i Zâhir....99
2.2.1.12. Keşf....100
2.2.1.13. Kerâmet....101
2.2.1.14. Hikmet....102
2.2.1.15. Şeş Cihet (Cihât-ı Sitte)....103
2.2.1.16. Lâ-mekân....104
2.2.1.17. On Sekiz Bin Âlem....104
2.2.1.18. Devr- Devrân....105
2.2.1.19. Elest Bezmi (Bezm-i Elest)....106
2.2.1.20. Vücût Şehri....106
2.2.1.21. Seyr (Seyran) u Sülûk....108
2.2.2. Tasavvufî Tipler....109
2.2.2.1. İnsân – İnsân-ı Kâmil....110
2.2.2.2. Aşk - Âşık....111
2.2.2.3. Mürşîd - Mürîd....113
2.2.2.4. Zühd – Zâhid....113
2.2.2.5. Evliyâ....114
2.3.3. Tasavvufî Şahsiyetler....114
2.3.3.1. Nesîmî....115
2.3.3.2. Hallâc-ı Mansûr....115
2.3.3.3. Hızır....116
2.3.3.4. İskender....116
2.3.3.5. İbrâhim Ethem....117

2.3.3.6. Leylâ ile Mecnûn 117
2.3.3.7. Nemrûd 118
2.3.4. Tasavvufî Semboller 118
2.3.4.1. Şem u Pervâne 118
2.3.4.2. Âh u Zâr 119
2.3.4.3. Derd ü Belâ- Cevr ü Cefâ- Mihnet ü Gam 119
2.3.4.4. Kîl u Kâl 120
2.3.4.5 Âb-ı Hayvân (Âb-ı Hayât) 120

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ (TENKİTLİ METİN) 122
3.1.NÜSHALARIN TAVSİFİ 122
3.1.1. S1 Nüshası 122
3.1.2. S2 Nüshası 124
3.2. METNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YÖNTEM 125
3.3. ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ'NiN TENKİTLİ METNİ 128
SONUÇ 232
KAYNAKÇA 237
Ek 1. S1 Nüshası 243
Ek 2. S2 Nüshası 244
Ek 3. Ömer Karîbî'nin Kabri 245
Ek 4. Ömer Karîbî Kabri'nin Mezar Taşı 246
ÖZ GEÇMİŞ 247

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı: İslam-Tarihi ve Sanatları
Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şamil BAŞ
Hazırlayan: Süleyman Nuri YAĞCI
Yıl: 2017

ÖZET

ÖMER KARÎBÎ VE DÎVÂNÇE'Sİ (İNCELEME-METİN)

Ömer Karîbî ve *Dîvânçe'*si (İnceleme-Metin) isimli çalışmamızın amacı, XVII. yüzyıl mutasavvıf şâirlerinden ve Uşşakî şeyhlerinden Ömer Karîbî'yi edebiyat camiasına tanıtmak, hayâtı ve eserleri hakkında detaylı bilgi vermek, *Dîvânçe*'sini şekil, dil ve muhtevâ özellikleri bakımından incelemek ve farklı nüshalar içindeki manzûmelerini transkripsiyonlu şekilde Latin harflerine aktarmaktır.

Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın giriş kısmında "Dînî - Tasavvufî Edebiyat" hakkında kısaca bilgi verilmiş ve ardından da Ömer Karîbî'nin yaşamış olduğu XVII. yüzyılda dînî ve tasavvufî hayâta kısaca değinilmiştir. Daha sonra *"Birinci Bölüm"* ana başlığı altında Ömer Karîbî'nin hayâtı ve özellikle *Dîvânçe*'sinin şekil, dil ve muhtevâ unsurları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. *"İkinci Bölüm"* ana başlığı altında, *Dîvânçe*'deki dînî, tasavvufî ve edebî kavramların ayrıntılı bir tahlîl çalışması yapılmış; son bölümde ise, *Karîbî Dîvânçesi*'nin elde edilen iki nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ömer Karîbî, Dîvânçe, Tasavvuf, Uşşâkîlik, Gelibolu, Türk- İslam Edebiyatı, Edisyon Kritik.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences
Department: Islamic History and Arts
Thesis Type: Master Thesis
Supervisor: Asst. Prof. Mehmet Şamil BAŞ
Author: Süleyman Nuri YAĞCI
Year: 2017

ABSTRACT

ÖMER KARIBI AND HIS DIWANCE (EXAMINATION-TEXT)

The present study named “Ömer Karibi and his Diwance” (Examination-Text) aims to introduce Ömer Karibi, one of the mystic poets and Ushshaqi Sheiks in the seventeenth century, give detailed information about his life and works, examine his Diwance in terms of form, language and content features, and transcribe his poems in different manuscripts into Latin letters.

In the introduction part of the study which consists of three main sections, some information on "Religious - Sufi Literature" was briefly given and then, the religious and mystical life in the seventeenth century was briefly mentioned. Afterwards, Ömer Karibi’s life and the form, language and contents of his Diwance were examined in detail under the main title of "Chapter One". The religious, mystical and literary concepts in Diwance were elaborately analyzed under the main title of "Chapter Two". Finally, the two copies of the Diwance were compared and a critically-written text was presented in the last section.

Key Words: Ömer Karibi, Diwance, Sufism, Ushshaqiyyah, Gelibolu, Turkish-Islamic Literature, Critical Edition.

KISALTMALAR

bk. : bakınız

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

Fak. : Fakültesi

H. : Hicrî

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazret-i

Ktp. : Kütüphanesi

mad. : maddesi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

no : numara

ö. : ölümü

s. : sayfa

ss. : sayfadan sayfaya

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Üni. : Üniversitesi

vb. : ve benzeri

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا : a, e, ı, i, u, ü

آ : Ā, ā

ء : ʾ

ب : B, b

پ : P, p

ت : T, t

ث : Ş, ş

ج : C, c

ح : Ḥ, ḥ

خ : Ḫ, ḫ

د : D, d

ذ : Ẕ, ẕ

ر : R, r

ز : Z, z

ژ : J, j

س : S, s

ش : Ṣ, ṣ

ص : Ṣ, ṣ

ض : Ż, ż, Ḍ, ḍ

ط : Ṭ, ṭ

ظ : Ẓ, ẓ

ع : ʿ

غ : Ġ, ġ

ف : F, f

ق : Ḳ, ḳ

ك : K, k

گ : G, g

ڭ : Ñ, ñ

ل : L, l

م : M, m

ن : N, n

و : V, v/ Ū, ū/ u, ü/ o, ö

ه : H, h

ى : Y, y/ Ī, ī

وا : ˇ

GİRİŞ

Tasavvuf düşüncesi Dîvân Edebiyatı'nın ilham kaynaklarının önde gelenlerinden biri olarak kabûl edilmektedir. Klasik dönem edebiyat tarihimizde eser ortaya koymuş müelliflerin çoğunun tasavvuf düşüncesi sisteminden etkilenmiş olmaları bunun bir sonucu olarak görülmektedir. Bu etkinin mahsüllerinden biri olarak Dîvân Edebiyatı içinde Dînî-Tasavvufî Edebiyat şeklinde isimlendirilen bir kategorinin oluşması edebiyat tarihimiz açısından önem arz etmektedir.

Bizim tenkitli metnini ortaya koyduğumuz *Ömer Karîbî Dîvânçesi* de; XVI. yüzyılda en güzel örneklerinin verildiği Dînî-Tasavvufî Edebiyat ürünlerinin, XVII. yüzyıldaki nümûnesi gibidir.

Çalışmamız, XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış; tasavvufî, kültürel ve edebî bir şahsiyet olan Ömer Karîbî'nin hayâtını ve *Dîvânçe*'sinin tenkitli metnini kapsamaktadır. Bu çalışmayla gerek şahsiyeti gerekse eseri yönüyle henüz tam olarak araştırılıp gün yüzüne çıkarılmamış olan Ömer Karîbî'nin hayâtını, edebî şahsiyetini incelemek, ayrıca *Dîvânçe*'sini, şekil yapısı ve muhtevâsı açısından değerlendirip, yazarı ve eserini ilim dünyâsına tanıtarak bilinmeyen bir mutasavvıf şâiri Türk Edebiyatı'na kazandırmak amaçlandı.

Bu araştırmada Ömer Karîbî'nin Türkiye Yazma Eser Kütüphaneleri katalog taramaları sonucu ulaşılan dîvânçe nüshaları toplandı ve tespit edilen iki nüsha tenkîde tâbi tutularak bilimsel bir yöntemle metin kritiği yapıldı. Ortaya çıkarılan dîvânçe metni şekil, dil, üslûp ve muhtevâ açısından detaylı bir incelemeye tâbi tutuldu. Ayrıca klasik dönem biyografik ve bibliyografik kaynakları taranarak, bu kaynaklarda şâire ve eserlerine ilişkin yer alan bilgiler toplandı. Ulaşılan bilgilerin doğruluğu sınanarak şâirin doğumundan ölümüne kadar hayâtı ortaya koyuldu.

Bu önemli şahsiyetin hayâtı ve *Dîvânçe*'si hakkında detaylı bir çalışmanın yokluğu bizi böyle bir çalışmaya yönlendirmiştir. Anadolu'da teşekkül etmiş Uşşâkîlik tarîkatinin önemli bir temsilcisi olan, hayâtı boyunca birçok talebe yetiştirmiş olmasının yanında, kendisinden sonra farklı tarîkat kolları kuran Âlim Sinan'ı ve Câhidî Efendi'yi yetiştirmiş bir şahsiyetin hayâtı hakkında yeteri kadar

bilginin olmaması, onun hayâtı hakkında kapsamlı bir araştırmayı gerekli kılmaktaydı.

Ayrıca Yunus Emre'ye atfedilen *"Canım kurban olsun senin yoluna"* mısralarından tanıdığımız ilahî ve diğer birkaç ilahînin de *Ömer Karîbî Dîvânçesi*'nde geçiyor olması ilahîlerin gerçek sahibinin Ömer Karîbî olabileceği varsayımını doğurmaktaydı. Çalışmamız içerisinde bu varsayımın da bir değerlendirmesi yapılarak, problemin en sağlıklı biçimde çözülmesine gayret edildi.

Asıl çalışmamıza geçmeden önce genel olarak dînî-tasavvufî edebiyat sahasının ve özellikle Ömer Karîbî'nin yaşamış olduğu dönemdeki dînî-tasavvufî yaşantının bilinmesinde fayda mülâhazâ ediyoruz. Zîrâ bunlar müellif ve eseri üzerinde birinci derece etkiye sahip konulardandır.

A. DÎNÎ-TASAVVUFÎ EDEBİYAT

Dîn ve tasavvuf hiç şüphesiz ki; Dîvân Edebiyatımız'a kaynaklık eden en önemli kavramlardandır. İslâmî düşünce, edebî düşünce ve tasavvufî kavramlar bir araya getirilerek çok derin anlamlar ihtivâ eden ve çağlar boyunca geçerliliğini hiç yitirmeyen bir gelenek oluşturulmuştur. Bu gelenek en geniş ifâdesi ile "Dînî-Tasavvufî Edebiyat" şeklinde isimlendirilmiştir. Bu geleneğin merkezinde ise tasavvufî düşünce sistemi vardır.

Tasavvuf kelimesinin kökeninin nereye dayandığı ile alâkalı birçok görüş ileri sürülmüştür. İleri sürülen fikirlerin hepsinin kaynak ve irtibatları, kültürden kültüre, coğrafyadan coğrafyaya farklı olsa da; mânâ itibari ile ortak bir yönlerinin bulunduğu söylenebilir. Tasavvuf kelimesinin kökeni ile alâkalı fikirlerden bazıları şunlardır:

En yaygın olan düşünce, tasavvufun kökeninin Hz. Peygamber döneminde yaşayan, Mescid-i Nebevî'de ikamet eden, hayâtları boyunca ilim, sohbet ve nefis tezkiyesi ile meşgul olmuş olan Ashâb-ı Suffâ'ya dayandığıdır. Tasavvuf kelimesinin de *"suffa"* kelimesinden türediği iddia edilir. Yine tasavvuf kelimesinin; sûfîlerin Allâh'ın huzurunda en ön safta olacakları düşüncesiyle *"sâff-ı evvel"* terkîbinden, yaşadıkları dönemde Kâbe'nin bütün hizmetlerini

gören Mudar Kabilesi'nin bir soyu olan *"Benu's Sûfa"*dan, saf ve duru soydan gelen mânâsındaki *"safevî"* kelimesinden, yüz çevirmek(mâsivâdan) anlamındaki *"Savf"* kelimesinden, Yunanca hikmet mânâsına gelen *"Sofos-Sophia"* kelimesinden, Arapça yün mânâsına gelen *"Sof"* kelimesinden türediği şeklinde de birçok düşünce mevcuttur.[1]

Bir hâl ilmi olması dolayısı ile tasavvufun ne olduğu ile alâkalı birçok görüş ve düşünce ortaya atılmıştır. Zira her tasavvufî şahsiyet bu hâl durumunu kendine göre yorumlamıştır. Hatta bir şahsın birden çok tasavvuf tarifi yapmış olduğu da görülmektedir.

Cüneyd Bağdadi'ye (ö. 909)[2] göre; *"Tasavvuf ihtiyârı terk etmektir."*, *"Tasavvuf, Hakk'ın seni, senden öldürmesi ve kendisi ile ihyâsıdır."* Ma'rûf'a (ö. 816) göre; *"Tasavvuf hakikatleri almak ve halkın elinde bulunana ümit bağlamamaktır."* Osman el-Mekkî'ye (ö. 903) göre; *"Tasavvuf kulun her zaman o an içinde işlenmesi en uygun olan amelle meşgul olmasıdır."* Ebu Hüseyin en-Nuri'ye (ö. 907) göre; *"Tasavvuf nefsin bütün hazlarını terk etmektir."* Muhyiddîn ibnü'l Arabî'ye (ö. 1239) göre; *"Tasavvuf ubudiyet ahlâkı ile süslenmektir."* Seyyid Şerif Cürcani'ye (ö. 1413) göre; *"Tasavvuf şeriâtın zâhir ve bâtınını, ahkâm ve âdâbını bilip yaşamaktır."* Bu tanımları çoğaltmak mümkündür fakat, bütün bu tariflerden yola çıkarak tasavvufun amacı ve tanımı şu şekilde özetlenebilir: Tasavvuf öz itibari ile ilahî emir ve yasaklara şeksiz-şüphesiz teslim olmak, Allâh'ın koymuş olduğu kurallar doğrultusunda Onun Resûl'ünün ahlâkı ve yaşantısını örnek almak, Allâh'tan gayrı herşeyden uzaklaşmak demektir.[3]

"Tasavvuf, insan tabiatının kaçınılmaz bir sonucu olduğu için ve İslâm öncesinde de başka dînlerle peygamberler gelip geçmiş olduğu için, tasavvufun

---

[1] Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, (İstanbul: İfav Yayınları, 1994), 52-54.

[2] Verilen tarihlerde Hicrî (H.) veya Milâdî (M.) ayrıntısı belirtilmediği sürece tarihler Milâdî esaslıdır.

[3] Azmi Bilgin, "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı", *İlmî Araştırmalar 1* (1995): 61-82.

bütün çağlarda farklı kaynaklardan beslenerek, farklı şekillerde vâr olduğu söylenebilir."[4]

İslâmî tasavvuf hayâtının temellerini oluşturan temel düşünce ise; Hz. Muhammed'in sâde bir hayât yaşaması, maddiyata değer vermemesi, malını Allâh yolunda harcaması, çokça ibâdet etmesi ve her fırsatta Allâh'ı zikretmesi gibi davranışlarıdır. Paygamberimiz'in de içinde yaşamış olduğu Asr-ı Saadet döneminde müslümanlar ibâdete, Allâh'ı çokça zikretmeye, sıklıkla ölümü hatırlamaya, kalp temizliğine, haramlardan kaçınmaya, kötülüklerden uzak durmaya, mâsivâyı kalpten çıkarmaya ve insanlarla olan ilişkilerine son derece dikkat etmişlerdir. Bu dönemde yaşayan inananların hayâtları dînî hayât açısından sâde ve tertemizdir. Onlar, Allâh'ın huzurunda büyük bir sorumluluk duygusu içinde hareket ederek ibâdetlerine, yaşantılarına, söz ve davranışlarına azami dikkat göstermişlerdir. Tasavvufî düşüncenin temeli bu döneme dayandırılmaktadır.

Asr-ı Saadet'te Hz. Peygamber ve ashabının yaşamış olduğu örnek İslâmî hayât, Hicrî II. yüzyılda tasavvuf olarak adlandırılmış ve müslümanlar açısından Asr-ı Saadet'te yaşanmış olan bu müstesnâ hayât, ulaşılması gereken bir gâye, gerçekleştirilmesi gereken bir mefkûre olmuştur. Hasan el- Basri (ö. 728), İbrâhim bin Edhem (ö. 782) ve Rabiatü'l Adeviyye (ö. 801) gibi tanınmış sûfîler bu dönemin devamında ortaya çıkmışlardır. O dönemi insanlara en güzel şekilde aktardığını söyleyen ve kendi içerisinde o dönemin hayâtına en yakın olan yaşantıyı benimsediğini iddia eden tarîkatlerin kuruluşu ise Hicrî V. yüzyıla rastlar.

Ârif, sâlih, velî, sûfî ismiyle anılan birçok Allâh dostu İslâm dîninin; edep, ahlâk, kalp temizliği, nefis terbiyesi ve ilahî aşk tarafına yönelmiş, farklı yöntemler ve isimlendirmelerle bu alanda çaba göstermişlerdir. Bu mutasavvıf şahsiyetler; insanların fıtratlarına uygun farklı terbiye metodları ve ıslâh usûlleri geliştirmişler, bütün bu işleri yaparken ise *Kur'ân* ve Sünnet esâsına

[4] Mehmet Ali Aynî, *Tasavvuf Tarihi*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1992), 17.

dayanmışlardır. Zikir, sohbet, muhabbet, va'az, nasîhât, güzel ahlâk, incelik, sâdelik, cömertlik gibi güzelliklerle insanların gönüllerinde taht kurmuşlardır.

XII. yüzyıl'da; Yesevilik'in kurucusu olarak nispet edilen Ahmed Yesevi (ö. 1166), Geylanilik'in kurucusu olarak nispet edilen Abdülkadir-i Geylâni (ö. 1166), Rufailik'in kurucusu olarak nispet edilen Ahmed er-Rufai (ö. 1182) Anadolu dışında yaşamış olmalarına rağmen Türkler'in müslüman olmalarında ve Anadolu'nun İslâmlaşmasında önemli rol oynamışlardır. Yine bu dönemde ve sonrasında Anadolu'da Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın oluşmasına vesîle olmuş ve kurmuş oldukları tarîkatlerle Anadolu'nun mânevî fethini gerçekleştirmiş; insanların gönüllerini ihyâ ve inşâ etmiş mutasavvıf şahsiyetler vardır: Anadolu'da Mevlevîlik tarîkatının kurucusu olarak bilinen Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273), Bektâşîlik'e nispet edilen Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 1271), Bayrâmîlik'e nispet edilen Hacı Bayrâm-ı Veli (ö. 1429), Celvetîye tarîkatine nispet edilen Azîz Mahmûd Hudâyî (ö. 1628), Türk toplumunun kültürel, mânevî, edebî ve dînî yaşamının şekillenmesinde çok büyük etkileri olan, kalbini mânevî kirlerden temizleyen, Allâh'tan başka her şeyi gönlünden çıkaran, ruhunu Hakk'ın zikri ile süsleyen tasavvuf ehline birkaç örnektir.[5]

İşte bu mânevîyat önderleri, Hicri V. yüzyıldandan itibaren İslâm âleminde görülen tasavvuf okullarını kurmuş, dîni ihyâ ve inşâ hizmetini yürütmüş ve kurmuş oldukları sistemle bu hizmetleri halen yürütmektedirler. Bu çalışmalarını hızlandırmak, yaymak ve kalıcı kılmak için çeşitli eserler kaleme almışlardır. Çoğunlukla manzûm tarzda yazılmış olan bu eserler edebiyat tarihimiz içerisinde "Dînî-Tasavvufî Edebiyat" sahasını oluşturmuştur. Bu alanda yazılmış eserler; a) Tasavvufî neşve ile yazılmış; ilahî, devriye, nutuk gibi tekke manzûmeleri, b) Tasavvuf âdâbını ve tarîkatlerin prensiplerini anlatan öğretici eserler, c) Evliyâ

[5] Detaylı bilgi için bk.; M. Fuat Köprülü; *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (Ankara: DİB Yayınları, 1976), 12-26; Reşat Öngören, "Tasavvuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 40, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 119-126; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013).

tezkireleri ile tabâkat ve menâkıp tarzı eserler, d) Tasavvufî terimleri açıklayan eserler olmak üzere dört ana başlık altında değerlendirilir.[6]

Müellifimiz Ömer Karîbî'yi de etkileyen ve yetiştiren tasavvufî hareket, XII. yüzyılın sonlarından itibaren, tarîkatler vasıtası ile Anadolu'da geniş kitleler üzerinde kendini hissettirmiş, birçok tasavvufî şahsiyet yetiştirmiştir.

B. ÖMER KARÎBÎ'NİN YAŞADIĞI DEVRİN DÎNÎ-TASAVVUFÎ VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Bu başlık altında devrin bütün özelliklerini vermek yerine, devrin ihtivâ ettiği temel hususiyetleri çok kısa bir şekilde ele alarak, müellifimizi ilgilendiren bazı önemli hâdiselere değinmek ve bu hâdiselerin müellifimiz üzerinde bırakmış olabileceği tesirlere dikkat çekmeyi uygun gördük.

XVII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin çeşitli yönleriyle duraklamanın içerisine girdiği dönemdir. Sık sık yapılan ve mağlubiyetle sonuçlanan savaşlar, ordunun bozulması, maliyenin bozulması, yönetimdeki bozulmalar ve yöneticilerin yetersizliği, hükümdarların iyi yetişmemesi veya çocuk yaşta tahta geçmesi, bilim ve teknik alanında Avrupa'nın gerisinde kalınması, devletin doğal sınırlarına ulaşması ve kuvvetli devletlerle karşılaşılması Osmanlı Devleti'nin duraklama devrine girmesinde etkili olmuştur.

Değişik sahâlârdaki bu duraklamaların aksine, edebî hayât ise oldukça canlıdır. XVI. yüzyılda Fuzûlî ve Bâkî gibi şahsiyetler eliyle zirveye ulaşan Osmanlı Edebiyatı, XVII. yüzyılda da bu canlılığını sürdürmüş; kasidede Nef'î (ö. 1635), gazelde Şeyhü'l-İslâm Yahya (ö. 1644) ve Nâilî (ö. 1666) gibi şahsiyetler ön plana çıkmıştır. Ayrıca yine bu dönemde Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Efendi (ö. 1653), Neşâtî (ö. 1674), Vecdî (ö. 1660), Cevrî (ö. 1654), Nâbî (ö. 1712) ve Nev'î-zâde Atayî (ö. 1635) gibi Dîvân Edebiyatı'nın önemli şâirleri de yaşamıştır.[7]

---

[6] Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998), 121.

[7] Detaylı bilgi için bk.; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 2001), 694.

XVII. yüzyılın nesir alanında önde gelen sîmâları ise; devrin kötü gidişini, bunun sebepleri ve çarelerini cesurca anlatarak iki risale hâlinde Sultan IV. Murâd'a ve Sultan İbrâhim'e sunan Koçi Bey (ö. 1650), dîvân nesrinin en ağdalı, en süslü örneklerini veren Veysî (ö. 1628) ve Nergisî (ö. 1635), edebiyatımızda gezi yazarlığının pîri olarak kabûl edilen ve Seyehatnâme adlı eserinde; yaşadığı devir ile ilgili ilginç tespitleri, sâde ve canlı üslûpla en ince ayrıntısına kadar anlatan Evliyâ Çelebi (ö.1682), devrinin siyasî, sosyal, kültürel durumu ile alâkalı ilmî ve fikrî eserler kaleme almış olan Kâtip Çelebi (ö.1657)'dir.[8]

XVII. yüzyılda tasavvufî hayâtta da bir takım bozulmalarla beraber, bir canlılık söz konusudur. Bu devirde tarîkat şeyhliğinin liyâkât esâsına göre değil de, ailevî yakınlıklara göre elde edilir olması, tekkelere bir takım dünyevî menfaatler uğruna, mürîdlikle ilgisi olmayan kimselerin doluşması, tekkelerde İslâmî anlayıştan uzak bir takım bid'âtlerin icrâ edilir olması dikkat çeken bozulma alâmetlerindendir. Bu bozulmalar neticesinde tarîkat mensuplarına karşı, medrese ehli tarafından çeşitli ithâmlar ve hücumlar yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerindeki tasavvufî hareketlere karşı gösterilen yumuşak ve tâvizkâr tutum, bu tür karışıklıklar sonucu durumun devlet idaresini de meşgul ediyor olması sebebiyle yavaş yavaş kaybolmaya başlamış ve XVII. yüzyıla gelindiğinde tasavvuf ehline düşman olan vâizler ortaya çıkmıştır.[9] Giderek şiddetlenen, toplum huzunu kaçıran, tekke mensuplarını tehdit eden ve hatta devleti dahi meşgul eden Kadı-zâde ve Sivâsî mücâdelesi[10] bu durumun somut örneklerindendir.[11] Bu mücâdele çeşitli ithâmlarla büyüyerek bir savaşa

---

[8] Lokman Taşkesenlioğlu, *Edirneli Câhidî Efendi Hayatı, Sanatı ve Divanı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 29.

[9] Mustafa Aşkar, *Mehmet Niyazi-i Mısrî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü,1997), 38.

[10] Detaylı bilgi için bk; Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler,*(İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).

[11] Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 38.

dönüşmüş ve o dönemde sokak ortasında tasavvuf ehlini imânâ davet ederek, kabûl etmeyenleri öldürme yoluna dahi gidildiği görülmüştür.[12]

Bütün bu olumsuzluklara rağmen XVII. yüzyılda tasavvufî sahada Aziz Mahmud Hudâyî (ö. 1628), İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) ve Niyâzî-i Mısrî (ö. 1694) gibi toplumu aydınlatmak için çabalayan birçok önemli mutasavvıf şahsiyet de yetişmiştir.

Müellifimiz böylesi çalkantılı bir dönemde yaşamış bulunmaktadır. Onun kültür tarihimizdeki yerini tespit ederken, zamanında meydana gelen bu tür olayların az ya da çok tesirinde kalmış olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bunun yanında kaleme almış olduğu *Dîvânçe*'si da o devrin tasavvufî yaşantısına ışık tutan bir eser olması bakımından önem arz etmektedir.

Ömer Karîbî'nin; devrindeki sosyal ve dînî çatışmaların dışında kalmadığı ve dîvânçe sahibi bir tasavvuf ehli olması sebebiyle mederese-tekke mücâdelesinde tekke tarafında bulunduğu âşikârdır. Karîbî'nin tasavvufî öğreticilik kaygısı ile kaleme almış olduğu *Dîvânçe*'sinden hareketle de onun bu duruma bakış açısı hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Fakat şu nokta dikkate şâyandır ki; Karîbî manzûmelerinde de sıklıkla vurguladığı üzere hiçbir zaman çatışmadan yana olmamış, tasavvufî bir ruh dinginliği ile bu öğretileri halka öğretme ve yayma gayreti içerisinde olmuştur.

[12] Aşkar, *Mehmet Niyazi-i Mısrî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, 45.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER KARÎBÎ'NİN HAYÂTI, ESERLERİ, FİKRÎ VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1.1. HAYÂTI

Ömer Karîbî'nin hayâtı ile ilgili ulaşabildiğimiz yegâne kaynak Hüseyin Vassâf'ın *Sefine-i Evliyâ*'sıdır.[13] Fakat buradaki bilgiler sâdece böyle birinin yaşadığını bildirecek kadar kısıtlıdır. Onun hayâtı ile ilgili elde edilen bilgiler genelde şeyhi Memicân ve halîfesi Cahidî Efendi ile ilgili bilgilerin sentezlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Halîfesi Cahîdî Efendi'nin Dîvân'ında şeyhi Karîbî için kaleme aldığı methiye tarzında aşağıdaki beyitle başlayan bir gazele rastlanmıştır:

Mazhar-ı sırr-ı hakâyık şeyh Ömer râh-ı necât
Himmetünle mürde gönlüm buldı nûrundan hayât[14]

Karîbî'nin aslen Saruhanlı olduğu sonrasında Gelibolu'ya gelerek şeyhi Memicân ile tanıştığı ve burada hayâtını devam ettirdiği elde ettiğimiz bilgiler arasındadır.

1.1.1. Mahlası ve Adı

Mahlas, dîvân şâirlerinin; manzûmelerinin başka şâirlerin manzûmeleri ile karışmasını önlemek amacı ile kendi mîzaçlarına uygun olarak seçtikleri iki veya üç heceli takma addır. Ömer Karîbî'nin mahlası ile alâkalı olarak herhangi bir bilgi kaynağına sahip değiliz. Fakat Ömer isminin çok fazla karışıklığa sebep olacağını düşünerek Karîbî mahlasını kullandığını tahmin etmekteyiz. *"Karîb"* kelimesi Arapça *"kurb"* kelimesinden türemiş olup; çok yakın, yerce ve mekânca çok yakın olan demektir. *"Akraba"* kelimesi ile aynı köktendir. Ömer Karîbî'nin de Allâh'a olan kurbîyetini ifâde etmek amacı ile bu mahlası tercih ettiği düşünülebilir.

Karîbî, *Dîvânçe*'sinde *"Karîbî"* mahlasından başka *"Ömer"*, *"Dedem"* ve *"Derviş"* mahlaslarını da kullanmıştır. *"Ömer"* mahlasının ismi dolayısı ile

---

[13] Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 387-388.

[14] Taşkesenlioğlu, *Edirneli Câhidî Efendi Hayatı, Sanatı ve Divanı*, 139.

kendisine ait manzûmelerde kullanıldığı âşikârdır. *"Dedem"* ve *"Derviş"* mahlasında ise kanâatimizce bir incelik söz konusudur. Bu konuyu ilerde *"Dîvânçe-ı Ömer Karîbî"* başlığı altındaki *"Dîvânçe'deki Nazîreler ve Nazîrelerde Kullanılan Mahlaslar"* bölümünde detaylı bir şekilde ele alacağız.

1.1.2. Doğumu, Vefâtı ve Kabri

Ömer Karîbî'nin doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Ancak XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başında yaşadığını söylemek mümkündür. Zira şeyhi Muhammed Memîcân (ö. 1599) yılında, halîfesi Câhidî Ahmed Efendi ise (ö. 1659-60) yılında vefât ettiklerine göre, muhtemelen Ömer Karîbî Efendi de XVI. yüzyılın sonlarında yaşamış ve XVII. yüzyılın ilk yarısında vefât etmiş olmalıdır.

Kabri ise; Sefine-i Evliyâ'da da geçmiş olduğu üzere Gelibolu'dadır. Gelibolu Tekke Mezarlığı'nda Rastgele Mehmet adına kayıtlı bir kabirde medfûndur. Sonradan eklenmiş olduğu tahmin edilen mermer mezar taşının üzerinde; Tâlik yazı ile oyma tarzında: *"Hüve'l-Bāḳī - Ḳuṭub ʿÖmer Efendī nāmıyla maʿrūf ʿUşşāḳīden gelen mutaṣavvıf himmetī olunup üstümüzde bāḳī ruḥuna Fatiḥā. Ḥoşnūd eyle [yā Rab] bu ẕātı. - El- Ḥāc Rastgele Meḥmed"*[15] yazmaktadır. Mermer taşın sonradan eklenmiş olması bu mezarın gerçekten Karîbî'ye ait olduğu ile alâkalı şüpheler doğursa da elimizdeki en sağlam bilgi budur.[16]

1.1.3. Tarîkatı ve Silsilesi

Birbirine bağlı ve birbiriyle ilgili şeylerin ardı ardına dizilmesi anlamına gelen silsile kelimesi, tasavvufta bir tarikatın kendinden sonraki halifesine icâzet veren şeyhlerinin isimlerini ihtiva eden liste anlamında kullanılmaktadır. Tasavvufta bütün tarikat silsilelerinin Hz. Peygamber ile başladığı kabul edilir. Hz. Peygamber ile başlayan bu silsileler belli bir yere kadar aynı kişilerden

---

[15] Nasuhi Ünal Karaaslan vd., *Çanakkale Kitabeleri Gelibolu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 182.

[16] Mezar taşı için bk.; Ek. 4, s. 246.

oluşmaktadır. Fakat sonraki dönemlerde görüş ayrılıklarından doğan farklılaşmalar tarikat silsilelerinde de kendisini göstermiş ve her tarikatın kendine has bir silsilesi oluşmuştur.

1.1.3.1. Uşşâkîyye

XVI. yüzyılda Sünnî tarîkatler içerisinde Anadolu'da faâliyet gösteren en önemli ve etkili tarîkat Halvetîye'dir.[17] Uşşâkîye ise; Halvetîyye-Ahmedîyye tarîkatının Hüsâmeddîn Uşşâkî'ye (ö. 1593) nisbet edilen bir koludur. Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn'in kurucusu olduğu Halvetîyye'nin orta kolu Ahmedîyye tarîkatının dört ana kolundan birisidir. Hasan Hüsameddîn Uşşâkî'nin kurduğu Halvetîyye-i Uşşâkîyye, halîfesi Ömer Karîbî'nin de şeyhi olan Memicân-ı Saruhanî (ö. 1559) ile devam etmiştir. Memicân'dan sonra Ömer Karîbî ile devam eden Uşşâkîyye Karîbî'den sonra hâlîfeleri tarafından iki ana kola ayrılmıştır. Bunlardan ilki, Edirne - Keşan'da defnedilmiş olan hâlîfelerinden Âlim Sinan Efendi'den (ö. 1640) yürüyen koldur. Uşşâkî silsilesi günümüze kadar bu silsileden devam etmiştir. İkincisi ise, Çanakkale - Kilidbahir'de medfûn Ahmed Cahîdî Efendi'den (ö. 1660) devam eden ve Uşşâkîyye kolları içerisinde "Cahîdîyye" diye adlandırılan koldur. Tarîkatın silsilesi Hüsâmeddîn Uşşâkî'nin şeyhi Emîr Ahmed Semerkandî aracılığıyla Yiğitbaşı Ahmed Şemseddîn'e ulaşır. Hüsâmeddîn Uşşâkî'nin gençlik yıllarında Kübrevîyye tarîkatının Nurbahşîyye koluna intisâp ettiği kaydedilmektedir. Bu intisâp, muhtemeldir ki; memleketi olan Buhara'da veya daha sonra uğradığı Herat ve Meşhed dolaylarında ya da Anadolu'da gerçekleşmiştir. Bu sebeple, Uşşâkîyye'nin Nurbahşîyye ile Halvetîyye'nin karışımından ortaya çıktığı söylenebilir.[18]

Günümüzde Uşşâkîlik'in rindmeşrepliğe kayan bir tasavvufî anlayış içerisinde olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak; Uşşâkîlik'in yayılma evresinde Mevlevî, Gülşenî, Bayramî ve özellikle Bektaşî tarîkatleri ile ilişki içerisinde olması gösterilebilir. Temeli XIX. yüzyılda yaşamış Ömer Hulûsî

---

[17] Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012, s. 27.

[18] Detaylı bilgi için bk.; Mahmut Erol Kılıç, "Uşşâkiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 231-232.

tarafından atıldığı anlaşılan bu meşreb günümüze kadar ulaşmıştır. Hatta Ömer Hulûsî'den sonraki bazı silsileler Nâzenîn-i Uşşâkî ismiyle anılmıştır.[19]

1.1.3.2. Ömer Karîbî'nin Silsilesi

Uşşâkî silsilesi Memicân'dan sonra Ömer Karîbî'den yürümüştür. Hüseyin Vassâf *Sefîne-i Evliyâ* adlı eserinde onun sadece dört hâlîfesinin ismini vermiştir.[20] "*Osmanlı tasavvuf ehlinin silsileleri üzerine bir çalışma yapan Ahmed Muhyiddîn Efendi ise, Tomâr-ı Kebîr isimli eserinde; Osman Geliboluvî, Mehmet Geliboluvî, Mâruf Dede Geliboluvî, Mamûd Küşadavî, Hasan Esîrî, Süleyman Kastamonî, Gazanfer Mehmed Dede, Müfti Abdullatif Efendi, Cüneyd Mehmet Efendi, Muhyiddîn Efendi, Kemaleddîn Efendi, Mehmed Nuri Efendi, Aziz Efendi, Ali Efendi, Ömer Efendi, Hamza Efendi, Mustafa Düssûkî, Âlim Sinan Efendi ve Ahmed Cahîdî Efendi adlarıyla toplam yirmi hâlîfesini saymıştır.*"[21]

Hüseyin Vassâf'ın *Sefine-i Evliyâ*'sında Hz. Muhammed'den başlatıp kendisine kadar ulaştırdığı silsile şu şekildedir:

Hz. Muhammed Mustafa (ö. 632)

Hz. Ali İbn-i Ebi Tâlib (ö. 661)

Hasan b. Yesâr-ı Basri (ö. 728)

Habîb-i A'cemi (ö. 733)

Ebu Süleyman Dâvud b. Nâsir-i Taî (ö. 781)

Ebu'l-Mahfûz Ma'rûf Aliyy-i Kerhî (ö. 815)

Ebu'l-Hasan Seriyyü's-Sakatî (ö. 870)

---

[19]Mehmet Şamil Baş, *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi Ömer Hulûsi ve Divanı*, (İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2014), 55; Ayrıca Nâzenîn-i Uşşâkilik tabiri için bk.; Baş, *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi Ömer Hulûsi ve Divanı*, 84-95.

[20] Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evliyâ,* 388.

[21] Mahmut Erol Kılıç, Avrupa'ya İlk Adım Uluslararası Sempozyumu *"Kutub Ömer Dede (Karîbî) Gelibolulu Bir Halvetî-Uşşakî Şeyhi ve Şiirleri*, Yayına Hazırlayan: Ayşe Yıldız Topuz, (İstanbul, 2001), 145-146.

Cüneyd-i Bağdadî (ö. 910)

Ahmed Mümşâd-ı Dineverî (ö. 912)

Abdullah Muhammed-i Dineverî (ö. 980)

Muhammed el-Bekrî (ö. 1094)

Ömer Vecihüddîn el-Kâdî el-Bekrî (ö. 1109)

Ziyaüddîn Abdulkadir-i Sühreverdî (ö. 1168)

Ebu Reşîd Kutbeddîn-i Ebherî (ö. 1181-82)

Ebu'l-Hasan Rükneddîn Muhammed-i Nehhâsî Buhârî (ö. 1210)

Şihâbeddîn Muhammed-i Tebrizî (ö. 1240)

Muhammed Cemâleddîn-i Şirazî (ö. 1273)

İbrâhim Zâhid-i Geylânî (ö. 1301)

Yukarıdaki sıralama hemen hemen bütün tarîkatlar için aynıdır. Buradan sonra ise tarîkatlar arasında silsile farklılıkları başlar. Halvetîlik tarîkatına has silsile ise şöyle devam eder:

Kerîmüddîn Ahi Muhammed b. Nûru'l-Halvetî (ö. 1378-79)

Ebu Abdullah Siracuddîn Pîr Ömer el-Halvetî (ö. 1397)

Ahi Emre Muhammed el-Halvetî (Ahî Mirem Halvetî) (ö. 1409)

Hacı İzzeddîn el-Halvetî (ö. 1425)

Sadreddîn-i Hiyâvî (ö. 1455)

Seyyid Celaleddîn Yahya eş-Şirvânî (ö. 1457)

Muhammed Pîr-i Erzincânî (ö. 1474)

Tâceddîn İbrâhim-i Kâmil (ö. 1478)

Alâeddîn-i Uşşâkî (ö. 1485)

Bu kısımdan sonra ise Halvetîliğin dört ana şubesi arasındaki silsile farklılıkları başlamaktadır. Uşşâkîlik'in dayandığı ana kol olan Ahmedîlik silsilesi şu şekilde devam eder:

Amed Şemdeddîn Yiğitbaşı (Marmaravî) (ö. 1504)

Hacı İzzeddîn-i Karamanî (Habib Ömer) (ö. 1497)

İbrâhim Ümmî Sinan (ö. 1568)

Emir Ahmed-i Semerkandî (ö.?)

Bu kısımdan sonra ise Uşşâkîlik silsilesi başlar ve şu şekilde devam ederek Vassâf'a kadar ulaşır:

Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî (ö. 1592)

Memicân-ı Saruhanî (ö. 1599)

Ömer-i Karibî (Geliboluvî) (ö.?)

Alim Sinan (ö.?)

Muhammed-i Keşânî (ö.?)

Halil-i Gümülcinevî (ö.?)

AbdulKerîm-i Gümülcinevî (ö.?)

Osman Sıdkı-i Gümülcinevî (ö.?)

Muhammed Hamdi-i Bağdadî (ö.?)

Muhammmed Cemaleddîn-i Uşşakî (Edirnevî) (ö. 1750)

Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî (ö. 1782-83)

Muhammed Zühdî-i Nazillî (ö. 1807)

Ali Galib el-Vasfî (ö. 1850)

Muhammed Tevfikî (ö. 1864)

Ömer Hulûsî Güzelhisar-ı Aydînî (ö. 1868)

Hüseyin Hakkı Kasabavî (ö. 1880)

Muhammed Emin-i Tevfîkî (ö. 1913)

Muhammed Fahreddîn Himmetî (ö. 1915)

Osmanzâde Hüseyin Vassâf (ö. 1929)[22]

1.2. ESERLERİ

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Ömer Karîbî'nin *Dîvânçe*'sinden başka bir esere rastlayamadık. Bu bölümde *Karîbî Dîvânçesi* ve nüshaları hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, Dîvânçe'nin şekil özelliklerini detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

1.2.1. ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ

Ömer Karîbî Dîvânçesi'nde manzûmeler dîvânların genelinde olduğu gibi belli bir tertiple sıralanmamıştır. Bu yönüyle müretteb bir dîvân değildir. Gerek mürettep bir dîvân olmayışı, gerek manzûme sayısının az olması, gerekse manzûmelerde sanatsal kaygının ikinci plana atılmış olması dikkate alınarak eserin dîvânçe olarak isimlendirildiği düşünülmektedir. Harekesiz olan S1 nüshasının "eş-şeyḫ *Memicān u ʿÖmer Ḳarībī Ṭālib-i İrşādī Dīvānçeleri"* başlığını taşıması ve Hüseyin Vassâf'ın bu nüshanın sonuna yazmış olduğu beyitte eserden dîvânçe diye bahsetmesi eserin dîvânçe olduğunu kanıtlar mahiyettedir.

Dîvânçe'nin iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi Yazma Eserler Kurumu'nda kayıtlı bulunan ve bizim asıl nüsha olarak belirlediğimiz nüshasıdır. İkincisi ise; Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, Numara: 796'da bulunan nüshadır. Yazma olarak istinsah edilen bu eserlerden ilki Rikʿâ (ilk 34 manzûme), Kırma Tâlik yazı çeşidiyle; ikincisi ise harekeli olarak Nesih yazı çeşidi ile kaleme alınmıştır. Bu iki nüsha; manzûmelerin yerleri ve manzûme sayıları bakımından da birbirinden farklıdır. Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda *Dîvânçe*'nin iki nüshası dışında başka bir nüshaya ulaşılamamıştır.

---

[22] Baş, *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi Ömer Hulûsi ve Divanı*, 56-57. (Silsile arasındaki ayrımlar ve bilgilendirmeler tarafımızdan eklenmiştir.)

1.2.1.1. Şekil Özellikleri

Klasik edebiyatın dîvânlara şekil veren bir yönü bulunmaktadır. Bir dîvânın nasıl bir tertiple oluşturulacağı, manzûmelerin hangi gurup ve sıralar içinde yer alacağı, gelenek tarafından önceden tayin edilmiş bir usûle tâbidir. Önceden belirlenmiş bu sınırlama dolayısıyla dîvân şâiri, eserine manzûmelerini rastgele veya istediği şekilde koyma serbestliğine sahip değildir. Dîvânı oluşturacak manzûmelere belirli bir düzen getiren, onları bu sıralamaya göre düzenleyen bu çerçeve, şairlerin bazı nazım şekillerine yönelmelerine ve onları nazım şekillerinin tamamında değilse bile belli bir kısmında bu sınır içinde kalem oynatmaya sevketmiştir. Bütün bunlar dîvân ortaya koyacak müellifleri konu ve muhteva bakımından bazı mecburiyetler altına sokmuştur.[23]

Bu başlık altında müellifimizin eserini, tertip şekli, nazım şekilleri ve türleri yönüyle değerlendirecek, manzûmelerde kullanmış olduğu vezin, kâfiye, redifleri detaylı bir şekilde ele alacak, son olarak da *Dîvânçe*'yi muhtevâ özellikleriyle dil ve ifâde özellikleri açısından detaylı bir incelemeye tâbî tutacağız. Bu incelemenin sonucunda, eserimizin belli bir geleneksel usûle tâbi olup olmadığını, eserde sanatsal kaygının ne düzeyde olduğunu, muhtevâ ve üslûp açısından nasıl bir yol izlediğini, manzûmelerin belirli bir düzene göre sıralanıp sıralanmadığını görme ve gösterme imkânına kavuşmuş olacağız.

1.2.1.1.1. Tertip Şekli

Klasik edebiyatımızdaki müretteb dîvânlar; kasideler, tarihler, musammatlar, gazeller, lugazlar, mu'ammâlar, rubâiler, kıt'alar ve müfredler şeklinde belli bir sıraya göre oluşturulmaktadır. *Karîbî Dîvânçesi*'nin nüshalârı ise bu esâsa dayanmadan tertip edilmiştir ve bu bölümlerden çoğu eksiktir. Bu yönü ile müretteb bir dîvân değildir. Hece ve aruzla yazılmış manzûmeler iç içedir. Harekesiz olan nüshada manzûmeler kâfiyelerine göre "elif" kâfiyesinden başlayarak sıralanmıştır. Bu bakımdan bir tertip söz konusudur. Ancak harekeli

[23] Ömer Faruk Akün, "Dîvân Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 397.

olan nüshada ise böyle bir sıralama da söz konusu değildir. Manzûmeler herhangi bir sıra gözetmeksizin karışık sıralanmıştır.

1.2.1.1.2. Nazım Şekilleri ve Türleri

Dînî-Tasavvufî Edebiyat'ın kendine has bir nazım şekli ve kâfiyesi bulunmamaktadır. Nazım şekli bakımından Dîvân ve Âşık Edebiyatları ile ortak yanları vardır.[24] *Karîbî Dîvânçesi*'ndeki toplam manzûme sayısı 117 olup; bunların 27'si gazel, 29'u musammat gazel, 48'i murabbaʿ-ı mütekerrir ve 13'ü muabbaʿ-ı müzdevic şeklindedir. Bunun yanında harekeli olan nüshada bütün manzûmelerin başında "min kelâmi ilahi" başlığı bulunmaktadır. Müellifimiz farklı nazım şekillerini kullanmaya gayret etse de aslında bütün manzûmelerini tasavvufî görüşlerini halka yaymak amacıyla bir araç olarak kullandığı için bütün manzûmeleri ilahi olarak adlandırılmış olabilir.

1.2.1.1.3. Vezin

Manzûmelerin vazgeçilmez ve en önemli unsurlarının başında şüphesiz vezin gelmektedir. Aruz vezni Dîvân Edebiyatı ile adeta özdeşleşmiştir. Fakat bunun yanında Dîvân şâirlerinin milli ölçümüz olan hece ölçüsünü de kullandıkları görülmektedir. Ömer Karîbî de ikinci tür şâirler arasındaki yerini almaktadır. *Dîvânçe*'sinde aruz vezninin yanında hece ölçüsünü de kullanmıştır. Hatta kalemi aruz veznine alıştığı için aşağıdaki örneklerde görüleceği üzre, hece ölçüsü ile kaleme aldığı manzûmelerinde de aruz havası sezilmektedir:

Ḥaḳ teʿālā ḳuluna itdi iḥsān külliyen
Cümle ʿālemiñ remzin bildi insān külliyen (3/1) [25]

Luṭf idüb eyler edā her seher ḳılur nidā
Fażlıñ bildirdi Ḫudā oldu ʿayān külliyen (3/2)

[24] Abdurrahman Güzel, *Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 77.

[25] Manzûmelerin altında verilen ilk sayı manzûme numarasını, ikinci sayı ise beyit numarasını vermektedir.

Bunun yanında şâirimizin aruz ölçüsünü kullanırken söyleneni söyleyebilmek ve sözü ön planda tutmak adına aruzdan taviz verdiğini de görmekteyiz. Müellifimiz birçok manzûmesinde didaktik bir anlayışla vezni anlama kurban edebilmektedir:

Çün żaʿīf kıldıñ cihānda ḳudretim yoḳdur benim
Bu fenā ḳafes içinde ṭaralub ḳuşcadır cānım (10/2)

Bu cihān içre devr itsem var mı ben gibi ġarīb
Murādımı murād itsem ʿaksi olur bu ʿacīb
Çoḳ żaʿīf ḳaldım cihānda sen ḳabūl it yā Mecīd
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded (13/2)

Tasavvufî şâirlerde öğreticilik şekilden daha önce geldiği için sûfî gelenek şâirlerinde bu gibi durumlarla karşılaşmak olağan olmaktadır. Zaten şâirimiz aruz ölçüsünde pek mâhir olmadığını manzûmelerinin hemen hemen yarısında sâdece iki aruz veznini, diğer yarısında ise hece ölçüsünü kullanarak ispât etmektedir. Kullanmış olduğu aruz ve hece vezinlerinde de birçok hata vardır. Bu durum manzûmelerdeki kalıpların belirlenmesini güçleştirmiştir. Bazı manzumelerde birkaç hatasız mısradan kalıp tespit etme yoluna gidilmiştir. Aruz kalıbı ile yazılması geleneksel olarak daha uygun olan, fakat hiçbir şekilde aruz kalıbına uymayan bazı manzûmelerin ise hece ölçüsü ile yazılmış olduğuna kanaat getirilmiştir.

Karîbî aruzla yazdığı 59 manzûmenin 40'ında remel bahrinin *"Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün"* kalıbını, 19'unda ise hezec bahrinin *"Me fā 'ī lün / Me fā 'īlün / Me fā 'īlün / Me fā 'īlün"* kalıbını kullanmıştır. Bu iki kalıp dışında yazmış olduğu 58 manzûmede ise hece ölçüsü kullanmıştır. Manzûmelerle alâkalı detaylı bilgi aşağıdaki tabloda mevcuttur:

Aruz Vezni	Gazel	Musammat Gazel	Murabbaʿ-ı Mütekerrir	Murabbaʿ-ı Müzdevic	Toplam
Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün	17	-	18	5	**40**
Me fā ʿī lün / Me fā ʿīlün / Me fā ʿīlün / Me fā ʿīlün	8	-	10	1	**19**
Hece Vezni					
11'li Hece	1		20	5	**26**
12'li Hece	-	2	-	1	**3**
14'lü Hece	-	15	-	1	**16**
16'lı Hece	1	12	-	-	**13**
Toplam	**27**	**29**	**48**	**13**	**117**

1.2.1.1.4. Kâfiye

Dîvân manzûmesinin vezinden sonraki en önemli ahenk unsuru şüphesiz kâfiyedir. Kâfiye, birbiri ardınca gelen veya gelmeyen, en az iki mısra sonunda tekrar eden, yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan ses benzeşmeleri ile oluşturulan ahenk unsuruna denir. Eskiler de kâfiyenin önemine binâen; şiir "mevzûn u mukaffâ" sözdür demişlerdir. Dîvân Edebiyatı kâfiyesinde yazılış esâs alınmakta; halk edebiyatında ise okunuş ve sese önem verilmektedir. Buna göre yazılışı esâs alınan kâfiyeye göze hitap ettiği için göz kâfiyesi; okunuşu esâs alınan kâfiyeye de kulağa hitap ettiği için kulak kâfiyesi denilmektedir. Burada

dikkat edilmesi gereken nokta, kâfiye sisteminde uzun ünlü sesin iki ses sayılmasıdır.[26]

Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda; nazım şeklinde olduğu gibi kâfiye konusunda da serbestlik söz konusudur. Manzûmelerde dîvân manzûmesindeki mukayyed kâfiyeden, halk şiirindeki yarım kâfiyeye kadar her çeşit kâfiye görülebilir.[27]

Karîbî manzûmelerinde; yarım, tam ve zengin kâfiyeyi kullanmakla beraber tunç kâfiye ve iç kâfiyelendirme sistemini de kullanmıştır. Ayrıca aruz ölçüsündeki kırılmaların aynısı aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, hece ölçüsünde de görülebilmektedir:

Leyle-i ḳadr eylediñ her d*ün*ümüz
Nāʿim-i ʿıyd eylediñ her g*ün*ümüz
Ayrılıcaḳ ʿaceb nola *ḫāl*imiz
Elvedāʿ yā şehre'ṣ ṣıyām elvedāʿ (49/2)

Göñül şehri yandı ʿaşḳıñ nā*r*ına
Ṭolmaġ-çün cümle ʿālem nū*r*ına
Olakim lāyıḳ olalım *ḫ*asret*i*ñe
Mürşīd-i kāmil-i insāna geldim (60/4)

1.2.1.1.4.1. Yarım Kâfiye

Dize sonlarında redif harici yalnızca bir harfin benzeşmesi ile ortaya çıkan kâfiye çeşididir. Dîvân manzûmesinde pek kullanılmamakla beraber *Karîbî Dîvânçesi*'nde ziyâdesi ile mevcuttur:

Gökden melekler yer yüzine u*ç*arlar
Mü'minler başına raḥmet ṣa*ç*arlar
Ṣāim olanlara ḫulle bi*ç*erler
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/4)

---

[26] Kâfiye çeşitleri hakkında bk.; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 59-92.

[27] Güzel, *Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 77.

İşidenler uyumaz fiġāmımı
Ānıñ yolına terk itdim cāmımı
Döndüm Ḥaḳdan yaña baḳdım yōmümi
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür (17/2)

Hümā-veş gökde uçardım niceler muḥtāc yüzime
Semāvat seyrine düşdüm görünmez cihān gözime
Şimdi pīr oldum büküldüm iʿtibār olmaz sözime
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim (63/2)

1.2.1.1.4.2. Tam Kâfiye

Dize sonlarında redif harici bir sesli, bir sessiz harfin benzeşmesi sonucu oluşan kâfiye çeşididir. *Dîvânçe*'de yarım kâfiyeden sonra en çok tam kâfiyeye rastlanır:

Her kişiniñ göñli sulṭān ḥükm ider aʿżāsına
Ḥākim-i ādil olursa irişür Mevlāsına
Ya irer ḥüsn-i cemāle ya düşer ġavġāsına
İtmeyen ʿadl-i ṣafāyı genc-i sübḥānı mı arzular (22/3)

Hem kerāmet virdi çün Ḥaḳḳ Ādeme nola kerem
Yâni kim maḳbūl-i ḥażret ola hem muḥterem
Çift idüb Ḥavvāyı sevdi çün āña etdi elem
Cümle ḫalḳ olmuş tesellī arada ġavġa nedir (30/3)

Gerçi āṣi mücrimim ben afv-ı ġufrān mürüvvetiñ
Eksilür mi deryādan bir ḳatre virsen raḥmetiñ
ʿİzzet ü iḳrām idersiñ kimse yoḳ minnetiñ
Umarım refʿ-i celāl feṭḥ-i cemāl ḳıl yā ilāh (92/3)

1.2.1.1.4.3. Zengin Kâfiye

Dize sonlarında redif harici üç veya daha fazla sesin üç veya daha fazla sesin benzeşmesi ile oluşan kâfiye çeşididir. *Karîbî Dîvânçesi* zengin kâfiye açısından fakirdir. Bu durum *Dîvânçe*'nin orta düzey ve kalitede manzûmeler içerdiğini tespit açısından önemlidir:

ʿĀşıḳın yoḳdurur ṣabrı ḳar*ān*
Emriñde ḳaymıdur etmez fir*ān*
Geçdüm cānumdan terk eyledüm v*ān*
Dönmezem yolunda ḳurbāna geldüm (60/2)

Gāh gezdim yeryüzünde şöyle ġarīb ins*ān* gibi
Dünyā baña zindān idi bir lā-mekān mihm*ān* gibi
İʿtibārım yoḳdı aṣlā bir ḫilāf cins ḥayv*ān* gibi
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim (63/4)

1.2.1.1.4.4. Tunç Kâfiye

Ses benzeşmesinin üçten fazla olduğu durumlarda kelimelerden biri bazen diğerini içine alır. Bu durumda zengin kâfiye tunç kâfiye olmuş olur. Müelifimizin manzûmelerinde zengin kafiye gibi tunç kafiye de nâdir görülmektedir:

Kāinatta yār-i Ḥaḳḳıñ lutf-i iḥsānı nolur
Cümlesi ṣunʿ-i Ḫudādır maẓhārı insān olur (20/1)

Āh iderseñ bāri dostum vaḳtidir gel *idelim*
Aġlayub gözyaşı ile ṭurma yolda g*idelim*
Āh u zār etmek muḳarrer sonra ānı n*idelim*
Gel geçürme bu günikim ḳalma sonra vāhda (97/2)

1.2.1.1.4.5. İç Kâfiye

İç kâfiye, mısrâ sonlarında birbirleriyle kâfiyeli kelimelerden ayrı olarak mısrâ içindeki başkaca harflerin birbirleriyle yarım, tam ya da zengin kâfiye türlerinden biri üzerinden benzeşmesidir. Bu durum genellikle musammat gazellerde ortaya çıkar. *Karîbî, Dîvânçe*'sinde bu kâfiye çeşidini sıklıkla kullanmıştır:

Şol Resūl y*ā*niñi ol hem civ*ān*ñı
Luṭf it did*ān*ñı raḥm eyle sulṭānım (58/5)

Āh ile efġ*ām*m sañadır sulṭ*ām*m
Ḳurbān için c*ām*m virmektir murādım (59/2)

Ḥaḳḳıñdır çün varlıḳ bi*l*üp mā-sivā defterin si*l*üp
Biñ cān ile cān o*l*up cānan olan gelsün beri (114/3)

1.2.1.1.5. Redif

Kâfiyenin son ve ana harfi olan ve asıl kâfiye olan revîden sonra gelen ses, kelime veya cümlelere redif denir. Manzûmede ahengin sağlanması açısından son derece önemli bir unsurdur. Rediflerin her hangi bir uzunluk ölçüsü yoktur.

1.2.1.1.5.1. Ek Redif

Kâfiyeli ses veya seslerden sonra redifin yalnızca bir ekten oluştuğu durumdur:

Tövbe-i naṣūḥ itdim ṣundum el*im*
Ẕikrim ḳalbe düşür feṯḥ eyle yol*um*
Geldim ḳapuña ḥal eyle müşkīl*im*
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım (64/4)

İlāhi raḥmetiñ umarım sen*den*
Virüb ʿaşḳ-ı muḥabbetiñi cān*dan*
Ḥabībiñe ulaşdır saña an*dan*
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan (66/1)

1.2.1.1.5.2. Kelime Redif

Kâfiyeli ses veya seslerden sonra redifin yalnızca bir kelimeden oluştuğu durumdur:

Ḳuluñ işi ḫaṭā vü ʿisyān *olur*
Ḥaḳḳıñ işi ʿaṭā vü iḥsān *olur* (24/1)

Her kişiniñ murādı bu yār-i Ḥaḳdan kemāl *ister*
İrişüb vech-i nūruna ṣafā içün cemāl *ister*
Taṣavvuf ʿilminiñ oḳuyub her maḳāmdan maḳāl *ister*
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye (94/2)

1.2.1.1.5.3. Ek ve Kelime Redif

Kâfiyeli ses veya seslerden sonra redifin hem ek hem de kelimeden oluştuğu durumdur. Burada ekten sonra birkaç kelime birden gelebilir:

Gökler ḳapusunı aç*an gel ey nūr-i Muḥammed gel*
Mücellāsı ʿarşa geç*en gel ey nūr-i Muḥammed gel* (57/1)

Maḥşerde aḳ yüzlü ol*ayım dirsen*
Defteriñ saġ elime al*ayım dirsen*
ʿArşullāhı görüb var*ayım dirsen*
Eyle tevḥ̄id hergiz diñlenme (98/4)

1.2.1.2. Muhtevâ Özellikleri

Ömer Karîbî Dîvânçesi'nde dînî-tasavvufî muhtevâ ağırlıktadır. Müellif, manzûmelerinde seyr-i sülûk yolundaki mürîdine yol gösterme çabası içerisindedir. Bu yönü ile edebiyatımızdaki diğer tasavvufî şâirlerden olan Mevlâna, Yunus Emre ve Niyâzî-i Mısrî'de olduğu gibi *Dîvânçe*'sinde öğretici manzûmelerin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Karîbî dînî-tasavvufî meseleleri kendine özgü bir uslûp ve anlayış ile manzûmelerine işlemiştir. Manzûmeleri ile tarîkat geleneğini bir sonraki kuşağa aktarmaya ve bu geleneği yaşatmaya gayret göstermiştir.

1.2.1.3. Dil ve İfâde Özellikleri

Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı dil ve ifâde özellikleri yönü ile de Türk Edebiyatı'nın en zengin ilim dallarındandır. Bu sahanın muhatabının çok farklı bilgi ve kültür düzeyinde olan halk olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu zenginliğin haklılığı da ortaya çıkmış olacaktır. Genel ifâdesi ile bu edebiyat sahası müntesipleri, ağır ve ağdalı bir dilden kaçınmışlar, Arapça ve Farsça kelimeleri kullanırken de herkesin anlayabileceği, günlük kullanımda olan kelimeleri seçmeye özen göstermişlerdir. Bu türün en önemli üslûp özelliklerinden biri de mecâz sistemidir. Bu bakımdan tasavvuf bir bakıma mecâzlar deryasıdır. Anlatılmak istenen öğretileri daha çarpıcı ve kalıcı hale getirmek için başvurulan mecâz yöntemi tasavvufî manzûmelerde sıklıkla kullanılmıştır.

Karîbî Dîvânçesi'nde dil olarak; Arapça ve Farsça kelimelerin yeni bazı gramer unsurları ile birleştirilmesi sonucu ortaya çıkmış olan Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Fakat dîvân şâirlerinin çoğunda görülen ağdalı, süslü ve ağır Osmanlı Türkçesine *Karîbî Dîvânçesi*'nde rastlamıyoruz. Mutasavvıf şâirlerin genelinde görülmüş olduğu üzre, anlaşılır bir dil ile ve yer yer de mecâzlar kullanarak tasavvufî öğretileri anlatma gayreti içerisindedir. Farklı düzeylerdeki tarîkat mensuplarının bütününe hitâp edebilmek adına halk edebiyatının anlaşılır dilini ve Dîvân Edebiyatı'nın farklı ifâde tarzını benimsemiş ve manzûmeyi tarîkat yolunda bir araç olarak görmüştür. Bu üslûp diğer tekke şâirlerimizden Yunus Emre ve Niyâzî-i Mısrî ile aynıdır. Buradan yola çıkarak Ömer Karîbî'nin de tekke manzûmesinin dil ve ifâde özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz.

1.2.1.3.1. Arapça ve Farsça Unsurlar

Şâirimiz Ömer Karîbî Osmanlı Türkçesi'ni esâs aldığından dolayı Arapça ve Farsça unsurları da kullanmıştır. Fakat *Dîvânçe*'de göze çarpan en önemli nokta bu unsurların *Dîvânçe*'nin anlaşılırlığına engel olmamak için en aza indirgenmiş olmasıdır. Şâirimizin bu iki dile de hâkim olup olmadığı manzûmelerine bakarak anlaşılamamakta fakat bilinçli olarak bu dillerde aşırıya kaçmadığı açıkça görülebilmektedir.

Karîbî konuların durumuna göre zaman zaman Arapça kelime ve terkipler kullanmıştır:

Evveliñ raḥmettir *eş-şükrü-lillāh*
Evseṭiñ ġafūrdur *fī-emānillāh*
Āḫiriñ ʿıṭḳ-ı nirān *ḥamdillāh*
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/3)

Fenāfillāh olup 'uryān vücūdi lā-ebeddir seyrān
Yusuf-veş irüb Kenʿān-ı Mıṣr-ı ḳadīme sultān olur (25/3)

Sübḥānallāh ʿaẕīmu'şşān-ı teʿālā
Ulu dergāh ṣāḥibi yüce Mevlā
Luṭf u iḥsān itdi aʿlādan aʿlā
Elvedāʿ yā şehre'ṣ ṣıyām elvedāʿ (49/1)

Fakat Arapça unsurların ağırlıklı olarak âyet ve hadîs iktibaslarında kullanıldığı görülmektedir:

Maḳām-ı *ḳābe ḳavseyn*e iren yā hū vahdetā
Nice biñ cānlar fedā eyler iren bu vuslata
Cümle ḫalḳ işidüb dirler ḥasretā vā ḥasretā
ʿAyān olub ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/3)

*Küntü kenz*iñ maẕhārına irdi göñlüm cūş ider
İrse vaḥdet menziline maḥv olur hem yalvarır (15/3)

Sübḥānelleẕī ḥayyüʿl ḳadīm
Didiñ *Bismillāḥirraḥmānirraḥīm*
Biz fāniyiz sen bāḳisin yā Kerīm
Elvedāʿ yā şehre'ṣ ṣıyām elvedāʿ (49/5)

İḳrārım bu her ḥalde muḳadder *ḳasemnā* de
Tā ezelden cānımda mihmān buldum bu ʿaşḳı (106/5)

Ömer Karîbî, Farsça'yı da çok fazla olmamakla beraber özellikle kelime ve tamlama yapma yönüyle kullanmıştır. Fakat şâirin kullanmış olduğu Farsça o dönemde sözlük kullanmadan kolayca anlaşılabilecek düzeydedir:

ʿĀḳil iseñ cān içinde cāna ir sulṭāna gel
*Ġıll u ġış*ı kibr ü kīni terk idüb subḥāne gel (56/1)

İder senden gice gündüz *āh u zār*
Yalan dünyāyı ḳıldın başına ṭar
Girüb yolıña her dem *çār-nā-çār*
Ẓaʿīf Ḳarībiye ḳıyan ẓālim nefs (46/5)

Yiri gögi *kūh-i ḳa*fı cümle deryāyı bile
Her birini ebdān idüben cümleye cān eylemiş (47/6)

Hümā-veş gökde uçardım niceler muḥtāc yüzime
Semāvat seyrine düşdüm görünmez cihān gözime
Şimdi pīr oldum büküldüm iʿtibār olmaz sözime
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim (63/2)

1.2.1.3.2. Sâde Türkçe

Mutasavvıflar tasavvufî normaları halkın bütün kesimlerine ulaştırma gayreti içerisinde oldukları için, genellikle herkesin anlayabileceği kelimeleri kullanmaya ve benzetmeleri sâde bir Türkçe ile anlatma yoluna gitmişlerdir.

Karîbî de manzûmelerinde sâde, ağdasız ve anlaşılır bir dil kullanmaya gayret göstermiştir. Bütün okuyanların anlayabileceği ve dersler çıkarabileceği bu üslûp tekke manzûmesinin karakteristik bir özelliğidir. Bu özellik şâirimizde en güzel şekli ile vücût bulmuştur:

Sürdüm pāyuña yüzüm ḳabūl eyle niyāẕım
Gice gündüz bu sözüm yā Hū yā Hū yā Mevlā (10/4)

İren irüb görüb bildigin söyler
ʿĀlemde az olur sözin añlar
Ne ararsın Ḥaḳḳ sende seni diñler
ʿİlimle ḥikmetin ḳudretin söyler (37/4)

Çoḳ kişiye bölünürdüm elimde olan dünyā ile
Bāġ u bostānda gezdim bir nice yār u bārān ile
Şimdi gözüm yaşı diñmez bir dostum yoḳ yaşım sile
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim (63/3)

Çünki ḫālıḳım sensin feth it her günüm Allāh
Çün geldiñ senden saña döndür yönüm Allāh (83/1)

Kimdir senden ġayrıya göñül vire
Ya ġayrı eşige yüzini süre
Red itme sulṭānım bendeki nāra
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh (88/3)

1.2.1.3.3. Eski Anadolu Türkçesi

Eki Anadolu Türkçesi Eski Oğuz Türkçesi olarak da bilinir. Batı Türkçesi'nin ilk döneminin adıdır. XIII. yüzyılda başlayıp XVI. yüzyılın başlarına kadar sürer. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı Türkçesi'ne geçiş dönemidir.[28] Şâirimizin yaşamış olduğu dönem bu dilin kullanılmasına elverişli bir dönemdir. Zira halk Osmanlı Türkçesi'nden ise bu dile daha âşînadır. Bu sebeble şâirimiz manzûmelerinde bu dili ve özelliklerini de yansıtmıştır.

"İrgür-"(ergür-, irür-, irgür-, irgir-, ergir-) ifâdesi Eski Anadolu Türkçesinde *"ulaştırmak, eriştirmek"* anlamlarına gelir. Bazı ses değişimleri ile günümüzde *"erdir-"* şekline dönüşmüştür.

Bizi *irgürdi* saña Ḥaḳḳ tebārek
Sen olduñ cümle aylardan mübārek
Cān ile başı fedā itmek gerek
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/2)

"-ısar, -iser" ifâdesi ise gelecek zaman belirten ektir:

Ġāfil olma bir gün yoluñ *alıser*
Aldanma gel ḳardaş fānīdir dünyā
Kime vefā ḳıldı saña ḳılıser
Aldanma gel ḳardaş fānīdir dünyā (9/1)

"Kançerü, Kani ve Kande" ifâdeleri de günümüzde *"Nereye, Hani ve Nerede"* şeklinde ifâde ettiğimiz soruları karşılar:

İlāhi faẓlıña irsem görinür sırr-ı süḥānı
Ḳançerü ḳılsam teveccüh muḳābil emr-i Rabbāni (102/1)

---

[28] Ahmet Bican Ercilasun, *Türk Dili Tarihi,* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 442.

Ey göñül bu cihāna çünki geldiñ
Nedir vārı bilür misiñ ne aldıñ
Ḳani sermāyeyi netdiñ ne eylediñ
Geçirdiñ ʿömrini yıllara virdiñ (53/1)

Ḳarībī müşkīlim ḥāl it ḳandedir buluvir ol cān
Dedi ṭurṭurduġıñ yerde mekān evveldir onda var
Bulanlar ḳande buldılar isteriseñ gel sen de var
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı (109/6)

1.2.1.4. Dîvânçe'deki Nazîreler ve Nazîrelerde Kullanılan Mahlaslar

Herhangi bir şâirin manzûmesine daha sonra bir başka şâir veya şâirin kendisi tarafından, kâfiyeleri veya kâfiye ve redifleri aynı olan, aynı vezin ve aynı konuda yazılan, çoğunlukla gazel ve kasidelerde görülen benzer manzûmelere nazîre denir. Nazîrenin genellikle, aynı dilde ve aynı şivede olması gereklidir.[29]

Karîbî, şâiri kesin olarak bilinmeyen veya bir başkasına ait olan manzûmeleri bir takım değişiklikler yaparak *Dîvânçe*'sine dâhil etmiş ve bu manzûmelere kendi mahlasını koymayı uygun görmeyerek; *"Dedem"* veya *"Derviş"* mahlasını kullanmıştır. Böyle bir tercihte bulunarak kanâatimizce, hem bir incelik yapmış hem de *"Dedem de şöyle demiş"* cümlesinde olduğu gibi farklı bir anlam ifâde etmek istemiş olabilir. Burada bazı tarîkatlerde pîrlere *"Dede"* denildiğini de göz önünde bulundurmak lazımdır.

Bu durum Karîbî'den önce yaşamış olan Âşık Yunus ve Eşrefoğlu Rûmî'nin manzûmelerinin *"Dedem"* ve *"Derviş"* mahlası ile *Karîbî Dîvânçesi*'ne yansıyan şekli ve asıl metnin karşılaştırılması sonucu daha da anlaşılır bir hâle gelecektir.

XIIII. yüzyılda yaşamış olan ve sıklıkla Yunus Emre ile karşılaştırılan Âşık Yunus'a atfedilen *"Canım kurban olsun…"* şeklinde başlayan manzûmesinin asıl metni aşağıdaki gibidir. Yunus Emre Dîvân'ı üzerine doktora

[29] Kemal Yavuz, "Türk Şiirinde Nazîre", *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10, (İstanbul, 2013): 359.

çalışması yapan Mustafa Tatçı bu manzûmeyi Yunus Dîvân'ından ayrı olarak *"Âşık Yunus veya Başka Yunuslar'ın Şiirleri"* bölümünde ele almıştır:

Cânım kurbân olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Gel şefâ'at eyle kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Mü'min olanların çoktur cefâsı
Ahirette olur zevk u safâsı
On sekiz bin âlemin Mustafâ'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Yedi kat gökleri seyrân eyleyen
Kürsînün üstünde cevlân eyleyen
Mi'râcında ümmetini dileyen
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Dört çâriyâr anın gökler yâridir
Anı seven günahlardan beridir
On sekiz bin âlemin sultanıdır
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Sen Hak Peygambersin şeksiz gümânsız
Sana uymayanlar gider imânsız
Âşık Yunus neyler dünyâyı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muhammed[30]

Karîbî Dîvânçesi'nde *"Dedem"* mahlası ile bir dörtlük eklenerek yazılmış olan ve nazîre diyebileceğimiz manzûme ise şu şekildedir:

Cānım ḳurbān olsun seniñ yoluña
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

[30] Mustafa Tatçı, *Yunus'un Gül Bahçesinden*, (Ankara: TOBB Yayınları, 2013), 674.

Ḥaḳḳ āsān eyleye seni dilime
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

Şevḳ-ile tevḥīdiñ sorulmaz oldı
Göñlüñ āyinesi silinmez oldı
.....sırrıñ görünmez oldı
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

Buraġa bindiñ göge aġardı
Cümle ʿāleme güneş gibi ṭoġardı
Ḥaḳḳ Çalab Ḥabībim deyü ögerdi
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

Çıkub ʿarş üstine seyrān eyleyen
Kürsi üzerinde cevlān eyleyen
Miʿrācda ümmetin Ḥaḳdan dileyen
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

Dostlıġına yaradıldı dü-ʿālem
Adıñı yazar iken yarıldı ḳalem
Ḥaḳḳ yanında dilegi ḳabūl olan
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

Ḥaḳḳ peyġamber sensin şeksiz gümānsız
Saña inanmayan gider īmānsız
Dedem eydir nidem dünyāyı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muḥammed (14)

Yine Âşık Yunus'a atfedilen diğer bir manzûmenin de asıl metni aşağıdaki şekildedir:

Gel ey dervîş Hakkı bulayım dersen
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz
Resûlün cemâlin göreyim dersen
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz

Niceler giderler mürşîd arayı
Arayanlar buldu derde devayı
Bin yıl da okursan aktan karayı
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz

Nice bin yıl bunda kalayım dersen
Cümle kitâbları bileyim dersen
Her harfin yüz bin ma'na da versen
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz

Kadılar müftîler cümle geldiler
Kitâbların herkes yere koydular
Sen bu 'ilmi kimden aldın dediler
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz

Eylenen 'âşıklar gidelim bile
Nice sâdıkların bağrını dele
Muhammed'e delil Cebrâ'il bile
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz

Yunus Emre bunda ma'nâ var indi
Bir kâmil mürşîde sen de var imdi,
Hazret-i Mûsâ'ya Hızır'a var dendi,
Bir kâmil mürşîde varmayınc'olmaz[31]

Karîbî'nin *"Dedem"* mahlası ile yukarıdaki manzûmeye yazmış olduğu nazîre şu şekildedir:

Gel Ḥaḳḳı göreyin derseñ ey ġāfil
Mürşîd-i kāmile varmayınc'olmaz
Ḥaḳdan īmān umarsıñ ey ġāfil
Mürşîd-i kāmile varmayınc'olmaz

[31] Mustafa Tatçı, *Yunus'un Gül Bahçesinden,* 703-704.

Niceler gitdiler mürşîd arayı
Mürşîdi bulanlar buldı çāreyi
Ne denlü oḳursañ aḳdan ḳarayı
Mürşîd-i kāmile varmayınc'olmaz

Nice biñ yıl bu cihānda olursañ
Bu dünyā ḳolısı kitab bilürsen
Her ḥarfine yüz biñ maʿnā virirseñ
Mürşîd-i kāmile varmayınc'olmaz

Yüri sen devar bir mürşîd ara
Mürşîd seni maḳsūduña irgüre
Gör Cebrāʾil delīl oldı Resūle
Mürşîd-i kāmile varmayınc'olmaz

Dedem sözde ḫaṭā var mı gör didi
Musa peyġambere Ḫıżra var didi
Herkese murādı nise vir didi
Mürşîd-i kāmile varmayınc'olmaz(42)

Eşrefoğlu Rûmî'ye ait olduğu tespit edilen manzûmenin ise aslı aşağıdaki şekildedir:

Ey gönül bir derde düş kim anda dermân gizlidir
Gel karış bir katreye kim anda ummân gizlidir

Terk edip âr u nâmusu giy ferâgat hırkasın
Bu ferâgat hırkasında sırr-ı Sultân gizlidir

Değme bir dervîş fakîri hor görüp hor bakma kim
Gönlünün her köşesinde Arş-ı Rahmân gizlidir

Muhib ise cân u dil bulur hayât-ı câvidân
Dervîşin her bir sözünde âb-ı hayvân gizlidir

Gör bu Eşrefoğlu Rûmî bahr-i aşkda neyledi
Cân u bâşından geçüb cânında cânan gizlidir[32]

Karîbî'nin *"Derviş"* mahlası ile bir beyit ekleyerek bu manzûmeye yazmış olduğu nazîre ise aşağıdaki şekildedir:

Ey göñül bir derde düş-kim anda dermān gizlidür
Gel yetiş bir ḳatreye kim anda ʿummān gizlidür

Terk idüb nām u nişānı giy melāmet ḫırḳasın
Bu melāmet ḫırḳasında nice sulṭān gizlidür

Ger Ḥaḳḳı bulmaḳ dilerseñ dut ehl-i ʿirfān etegin
Niceler bulamadılar yol erkān gizlidür

Degme bir ḥor ḥaḳīre ḥor deyü ḳılma naẓar
Ḳalbiniñ bir köşesinde ʿarş-ı Raḥmān gizlidür

Gerçi çoḳdur ʿandelībe gülistān maʿrīfeti
Fi'l-ḥaḳīḳā gözler-iseñ ehl-i ʿirfān gizlidür

Bu cihān derviş saña oldı ḥicāb-ender-ḥicāb
Sen ḥicāb altından ḳalduñ şanma sulṭān gizlidür (39)

Karîbî Dîvânçesi'nde 19 manzûmede *"Dedem"* ve 5 manzûmede de *"Derviş"* mahlası kullanılmıştır. Yukarıdaki örneklerden de hareket ederek biz bu 24 manzûmeyi nazîre olarak değerlendirdik ve bu manzûmeleri *Dîvânçe*'ye dâhil ettik. Fakat kesin bir sonuç elde edemediğimiz için tahlil kısmında bu manzûmelerden yararlanmamayı tercih ettik.

Sonuç olarak Karîbî'nin Yunus Emre'den, Âşık Yunus'tan veya başka Yunuslar'a ait anonim manzûmelerden çok fazla etkilendiği ve bunları *Dîvânçe*'sine yansıttığı ortadadır. Bu etkinin çok fazla hissedildiği manzûmelere

[32] Mustafa Güneş, *Eşrefoğlu Rûmî ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü, 1994), 223.

Karîbî mahlasını koymamıştır fakat bu etkinin çok az hissedildiği manzûmelere ise aşağıda görüleceği üzre kendi mahlasını koymaktan çekinmemiştir. Yunus Emre'nin nakarat kısmı *"Gel gör beni aşk neyledi"* mısraından hatırladığımız manzûmesinden etkilenen Karîbî aşağıdaki manzûmeyi kaleme almıştır:

İrdim bir dem şol āna düşdüm şevḳ-ile ʿummāna
Ne ḳılem ne dīvāne gör ʿaşḳ beni neyledi

Dest-i ḳudret ṭut elim ṭaġıldı ʿaḳlım bilem
Göremez oldum yolum gör ʿaşḳ beni neyledi

Ṭaḳdı zencīr boynuma kimse çözemez bendimi
Bilmem kendi kendimi gör ʿaşḳ beni neyledi

Urdu yüreğe yara bir dost yoḳ ḥālim ṣora
Bulamadım bir çāre gör ʿaşḳ beni neyledi

Yazım bu imiş serde tāki uġradım derde
Ne gökdeyim ne yerde gör ʿaşḳ beni neyledi

Ḳarībī Ḥaḳḳa ire yine andan olur çāre
Selām olsun dostlara gör ʿaşḳ beni neyledi (113)

Bunların dışında bir manzûmede *"Derviş Ali"* mahlası kullanılmıştır. Bu manzûme de Yunus Emre'ye nazîre olarak yazılmıştır. Neden *"Derviş Ali"* mahlasının kullanıldığı konusunda kararsız kaldık. Sadece harekeli olan nüshada bulunan bu manzûmede müstensihin bir tasarrufu olmuş olabilir. Bu sebeple aşağıda aslı ve nazîresi birlikte verilen bu manzûmeyi burada zikrederek, *Dîvânçe* dışında tutmayı uygun gördük.

Yunus Emre'ye ait olan manzûme şu şekildedir:

'Aşkın ile 'âşıklar yansın yâ Resûlallâh
İçip aşkın şarâbın kansın yâ Resûlallâh

Şol seni seven kişi komuş yoluna başı
İki cihân güneşi sensin yâ Resûlallâh

Şol seni sevenlere kıl şefa'at anlara
Mü'min olan tenlere cânsın yâ Resûlallâh

Şol seni sevdi Sübhân oldun kamuya sultân
Cânım yoluna kurbân olsun yâ Resûlallâh

'Âşıkım ol didâre bülbülüm şol gül-zâra
Seni sevmeyen nâre yansın yâ Resûlallâh

'Âşık Yunus'un cânı 'âlem şefa'at kânı
İki cihân sultânı sensin yâ Resûlallâh[33]

Harekeli olan nüshasında *"Derviş Ali"* mahlası ile yukarıdaki manzûmeye yazılan nazîre ise aşağıdaki şekildedir:

ʿĀşıḳlar ʿaşḳıñ-ile yansun yā Resūlallāh
İçüb ʿaşḳıñ şarābın ḳansın yā Resūlallāh

Dost seni seven kişi virür yolıña başı
İki cihān güneşi sensin yā Resūlallāh

Dost seni sevenlere ḳıl şefāʿat anlara
Müʾmin olan tenlere cānsın yā Resūlallāh

ʿĀşıḳım ol dīdāra bülbülüm ol [gül-zāra]
Seni sevmeyen nāra yansın yā Resūlallāh

Derviş Aliniñ cānı ʿilm-i ledünnüñ kānı
İki cihānın cānı sensin yā Resūlallāh[34]

[33] Mustafa Tatçı, *Yunus'un Gül Bahçesinden,* 441.

Ayrıca *Dîvânçe* dışında, *Pervâne Bey Mecmuâsı*'nda Karîbî mahlaslı Karamanlı Nizâmî'nin *"çıkar"* redifli gazeline nazîre yapılmış bir manzûme tespit ettik. Fakat elimizde bulunan iki nüshada da bu manzûme bulunmamaktadır. Bu durum başka nüsha veya nüshaların bulunabileceğine bir işaret olabilir. Bununla beraber bu manzûmenin harekesiz olan nüshasında kopan varaklardan birinde bulunma ihtimali de vardır.

Buradan hareketle Karîbî'nin yukarıda adı geçen şahışların yanında daha başka kişilerin manzûmelerine de nazîre yaptığı ve bu kültürle yakından ilgilendiği anlaşılmaktadır. *Pervâne Bey Mecmuâsı*'nda, Karamanlı Nizâmî'nin *"çıkar"* redifli gazeline Karîbî mahlası ile yazılmış nazîre şu şekildedir:

Her ne fitne var ise bir zülf-i pür-çînden çıkar
Her ne sihr olursa zîrâ cânib-i Çîn'den çıkar

Tîguñı düşnâm ile çekdüm gılâf-ı sîneden
Bu meseldür yahşi söz ile ilan inden çıkar

Öykünürmiş 'anberîn zülfine yârüñ müşg-i ter
Ey sabâ var yüri anı Çîn ü Mâçîn'den çıkar

Yüzüñ örter hatt-ı kâfir kîn idüp 'âşıklara
Dostum meşhûrdur kîn eyleyen dînden çıkar

Her bahâr oldukça yir yir lâleler baş kaldurur
Rûz-ı mahşerdür sanasın mürdeler sinden çıkar

Kûh-ı gamda gel yetiş bir gün Karîbî derd-mend
Husrevâ Ferhâd gibi cân-ı şîrînden çıkar[35]

---

[34] Ömer Karîbî, Karîbî Dîvânı, (Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, No: 796), 23[a].

[35] Kâmil Ali Gıynaş, *Pervâne Bey Mecmuası*, Cilt: 2, (İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları, 2014), 727.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ'NİN TAHLÎLİ

2.1. DÎVÂNÇE'DE YER ALAN DÎNÎ KAVRAMLAR

Birçok türe sahip olan Dîvân Edebiyatı, iktibâs ve telmîh yoluyla dinin temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'ten; İslam dini ve kültürünün çeşitli malzemelerinden; ayrıca İslamî ilimlerin (Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kıraat, Kelam ve Tasavvuf vb.) konu ve kavramlarından yoğun bir şekilde yararlanmaktadır. Müellifimiz de, özellikle tasavvufî çerçevede bu gelenekten fazlaca etkilenmiş ve bu geleneği manzûmelerine yansıtmıştır.

2.1.1. Allâh'ın İsimleri

Dîvân Edebiyatı'nda manzûmelerin söyleyiş gücü ve etkileme oranını arttırmak amacı ile Allah'ın isimleri sıklıkla kullanılmaktadır. Esmâ-i Hüsnâ olarak da bilinen Allah'ın 99 ismi çeşitli yönleriyle ve daha çok Allah'ı övme maksadıyla manzûmelere konu edilmektedir. Karîbî de manzûmelerinde bu isimlerden bazılarını gerek Allah'ı övmek, gerek bağışlanma dilemek, gerekse Allah'tan niyâzda bulunmak maksatlarıyla kullanmıştır.

2.1.1.1. Hû

Hû, Arapça *"O"* mânâsına gelen ve tarîkatlarda kullanılan bir ifâdedir. Sûfî gelenekte sıklıkla Allâh'ı kastetmek maksadıyla kullanılır. Tasavvuf erbâbı *"Hû"* lafzının, Allâh'ın mutlak gayb olan hüviyetine işaret ettiğini ifâde etmişlerdir.[36]

Kelâm âlimi Fahreddîn er-Râzî de tefsirinde ve *Levâmiʿu'l-Beyyinât* adlı eserinde konuyu tasavvufî bir anlayışla açıklamıştır. Ona göre İhlâs sûresinin Hû, Allâh ve Ahad olan ilk üç kelimesi, üç makamı ifâde eder. Bunlardan ilki; Hû makamı olup makamların en yücesidir. Buna göre mutlak ve bizzat vâr olan sâdece Allâh'tır; Onun dışındakiler mümkün varlıklardır ve yok hükmündedir. İkinci kelime olan Allâh ise; amellerinde sadık ve amel defterlerini sağdan alacak

[36] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 282.

olan ashâb-ı yemînin makamıdır. Bu makamda olanlar Hakk'ı ve halkı mevcut bilirler. Son olarak Ahad ise; vâcibü'l-vücûdun birden çok olabileceğini düşünen, günahkâr ve amel defterlerini sol taraftan alacak ashâb-ı şimâlin makamıdır.[37]

Türkçede kullanılan *"Hay'dan gelen Hû'ya gider"* sözünde anlatılmak istenen de aslında Allâh'tan gelenin Allâh'a döneceği anlamını taşır ki; *"Hayy"* Allâh'ın isimlerinden biridir ve *"diri, dirilten, yaşamın kaynağı olan"* mânâlarına gelmektedir.[38] Bunun yanında, *"bu da geçer yâ hû, hoş gör yâ hû, yâ hû, illâ hû, edep yâ hû, hû çekmek"* halkın da günlük hayâtta çok sık kullandığı ifâdelerdir.

Karîbî diğer sûfî tarîkatlerde olduğu gibi *"Hû"* kelimesini Allâh'ı zikretmek maksadı ile kullanır. Kişi aşkın en yüce mertebelerine ulaşmak için içten ve samimi bir şekilde Hû demelidir. Dünyâda başka hiçbir şey gözetmemeli ve sâdece Allâh aşkı ile yanıp tutuşmalıdır:

Kim başına bu 'aşḳ tācını örtmez
Derūni Hū dimeyince arınmaz
Nideyin cihānda ġayrı gözetmez
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür (17/3)

"En güzel isimler Allâh'ındır. Siz Ona bu isimlerle dua edin. Onun isimleri konusunda haktan ayrılanları kendi hallerine bırakın. Onlar, yaptıklarının cezasını çekeceklerdir."[39] âyet-i kerîmesini tefsir ederken İbn-i Kesîr ve Alûsi gibi bazı âlimler Allâh'ın binbir veya daha fazla ismi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu âlimlere göre Allâh'ın güzel isimleri doksan dokuzla sınırlı olmayıp *Kur'ân*'da ve hadîslerde Onun çok daha fazla ismi geçmekte, bu konuda fikir sahibi olmamız için Esma-i Hüsnâ[40]'da sâdece doksan dokuzu sayılmaktadır. Karîbî de; bu binbir

---

[37] Osman Türer, "Hû", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 18, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 260-261.

[38] Taşkesenlioğlu, *Edirneli Câhidî Efendi Hayatı, Sanatı ve Divanı*, 52.

[39] Araf Sûresi 7/180.

[40] Detaylı bilgi için bk; Halil İbrahim Şener; *Türk Edebiyatında Manzûm Esmâü'l-Hüsnâlar,* (Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 1985)

ismi zikrettikçe derdinin, aşkının arttığını ifâde ediyor ve manzûmesinde bu isimlerin en bilinenleri ile Allâh'ı zikretmeye devam ediyor:

Biñ bir ismiñi sürdüm sürdükce artdı derdim
Ẕikrim şükrün bu virdüm yā Hū yā Hū yā Mevlā (104/5)

Hû kelimesi tarîkat geleneğinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Meselâ dervişler birbirlerine hitap ederlerken ve cevap amacıyla *"Hû"* demişlerdir. Tekkeye girmek için izin isteyen kişi kapıda *"destur"* diye seslenir, içeriden *"Hû"* sesi gelirse bunu olumlu cevap olarak kabûl eder ve içeriye girebilir.

Başka bir manzûmede ise Allâh'a ulaşmak, onun kemâline ermek ve mânâsına hâsıl olmak için yardım isterken *"Hû"* lafzını zikrediyor ve bu isimden meded umuyor:

Cemāl-i ṣadr-ı aʿlāya diler gönlüm ola vāṣıl
Yanub yürek ider āhı düḫān-ider meded yā Hū
Kemāliñ gösterüb Mevlā nice maʿnā ola ḥāṣıl
Yanub yürek ider āhı düḫān-ider meded yā Hū(75/1)

2.1.1.2. Allâh

Lafza-i Celâl ve İsm-i Âzâm olarak da bilinen Allâh kelimesi, yüce yaratıcının en büyük ve en muazzam ismidir.[41] Eşi benzeri olmayan, bütün noksan sıfatlardan münezzeh tek ilah mânâsına gelir. Diğer isimler sâdece kendi mânâlarını kapsarken; bu isim yüce yaratıcının bütün isimlerine şamildir. [42] Allâh, hiçbir şeye muhtaç olmayan, fakat her şeyin Ona muhtaç olduğu, bütün eksik sıfatlardan münezzeh, ezelî ve ebedî yegâne mutlak olandır. Eşi, benzeri yoktur ve yaratılan bütün varlıkların kaynadığıdır.[43] Şâirlerimiz ve özellikle mutasavvıf şâirler Allâh'a iltică etmek için; tevhid, münacaat gibi müstakil manzûmeler

---

[41] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1997), 42.

[42] Bekir Topaloğlu, "Allah" *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 471.

[43] Detaylı bilgi için; Bekir Topaloğlu, DİA, Mustafa Uzun, Nihad M. Çetin, "Allah" *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, (İstanbul: TDV Yayınları,1989), 471-501; Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: MEB Yayınları,1998), 93-108.

kaleme almakla beraber bu lafza-ı Celâl'i beyitlerinde tekbiri hayret, istifham, nidâ gibi amaçlarla kullanarak çok güzel ihamlar, sihr-i helâller, tevriyeler, tecâhül-i ârifler ve daha pek çok sanatlar yapmıştırlar.[44]

Dolayısı ile mutasavvıf bir şâir olan Karîbî de, Dîvânçe'sinde bu lafzı sıkça kullanmıştır. Şâir bu ismi zikrederek yaratandan yardım istemekte, sıkıntılarına ve dertlerine çare olması için Ona ilticâ etmektedir. Masivânın oyalayıcılığının farkında olan şâir, Allâh'tan ayrı olduğu bu cihanda yalnızlığının ve dertlerinin giderek artmasından kurtulmak maksadıyla yine Ona yöneliyor:

Ġarībim bu cihān içre derdime dermān meded
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded
İḥtiyācım çoḳ ḳatıñda bī-ḳıyās u bī-ʿaded
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded (13/1)

Vecḥiñ nūru żiyā virürse cānda
Maḥv ola vücūdum sırr-ı seyrānda
Ḳarībī nezʿa irdigi zamanda
Meded Allāh meded senden diyeyin (70/6)

Yüregim derdlerine sensin dermānım Allāh
ʿĀşıḳlarıñ feryādına iren sulṭānım Allāh (85/1)

Şâir, varlığın başının ve sonunun Allâh'dan geldiğini vurgulamakta ve dönüşün ancak Ona olacağını, bundan gayrıdan ümidi kesmenin gerektiğini ifâde etmektedir:

Evvel Allāh āḫir Allāh her gelen Ḥaḳdan gelür
Ġayrı yerden kes ümidiñ raḥmet al iḥsāne gel (56/2)

Terk eyle mā-sivāllāhı geç ten-ile cānından
Dilinde ḳalbinde fikri seniñ derdiñ dermān Allāh (100/2)

[44] Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 38.

Bütün mahlûkat kendi dili ile Allâh'ı zikredip onu övmektedir. Karîbî de zikrine ve şükrüne devam eder:

Gökler ṭaġlar hem yerler ḥamd idüb medḥiñ söyler
Benim de dilimde virdim ismiñ Raḥmānım Allāh (83/5)

2.1.1.3. Hakk

Hakk kelimesi; *"gerçek, doğru ve sabit olmak, gerekli ve lâyık olmak, olabilirlik niteliği taşımak, sürekli vâr olmak, gerçeğe uygun bulunmak; bir şeyi sabit ve gerekli kılmak"* anlamlarına gelir. Sıfat olarak Allâh'a nisbet edildiğinde ise; *"bizzat ve sürekli olarak vâr olan, gerçekliği mevcut bulunan, varlığı ve ulûhiyyeti fiilen tahakkuk eden"* anlamlarına gelir.[45]

Tasavvufta ise sûfîlerin Hakk'tan murâdı Allâh'tır. Sûfîler Allâh'a hak dedikleri gibi ondan olan ve gelen her şeye de, kabûl mânâsında *"hakk*" derler. Bu anlamda peygamber hak, *Kur'ân* hak, *Kur'ân*'daki her bilgi ve hüküm haktır. Buna aykırı düşen her şey ise bâtıldır. Nefisten ve şeytandan gelip insanı Allâh'ın emir ve yasaklarını çiğnemeye yönelten her şey bâtıl olduğu gibi insanı tefrikadan birliğe, kesretten vahdete yönelten her şey de haktır. Tasavvufî anlayışa göre Hakk, güneş misali aydınlatıcıdır ve ona bakan yakîne erişir.[46]

Müellifin de manzûmelerinde Hakk isminden murâdı Allâh'a kavuşmaktır. Allâh bütün âlemi ve varlığı kuşatmıştır. O kullarından hak edenlere, hak ettikleri ölçüde zâhir ve bâtın ilimleri öğreterek eşyanın hakîkatini gösterir:

Ḳarībīniñ sözi çoḳ murādı vuṣlatı Ḥaḳḳ
Emrullāhdır şübhem yoḳ ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā (103/8)

Ḥaḳḳ teʿālā ʿaẕīmu'ş-şān muḥīṭdir cümle kevnine
Feṭḥ olup ẓāhir u bāṭın ʿayān eyledi ʿaynıñı (107/1)

---

[45] Bekir Topaloğlu, "Hak" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:15, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 152.

[46] Detaylı bilgi için; Mehmet Demirci, "Hak" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:15, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 151; Zafer Erginli vd., *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kalem Yayınları, 2006), 300-302.

2.1.1.4. Mevlâ

Kur'ân'da geçen Allâh'ın isimlerinden biridir. Arapça *"velâyet"* kelimesinde türeyerek; *"birinin yakını, arkadaşı ve yardımcısı olmak, onun idaresini elinde bulundurmak"* anlamlarında mastar ismi olarak kullanılır. Sıfat olarak ise, *"birine sevgiyle bağlanan, arkadaş, yardımcı; sahip ve mâlik"* gibi anlamlarda kullanılır.[47] *Karîbî Dîvânçesi*'nde en çok anılan esmâlardandır ve *Dîvânçe*'de geçtiği bütün yerlerde sâdece Allâh'a hasredilmiştir. Şâir, sürekli ona ulaşmanın yollarını aramaktadır. Kimi zaman azalara gereği gibi hükmedilirse, kimi zaman da mürşîd vasıtası ile elde edilen ilimle Ona ulaşılacağını ifâde etmektedir:

Her kişiniñ göñli sulṭān ḥükm ider aʿżāsına
Ḥākim-i ādil olursa irişür Mevlāsına
Ya irer ḥüsn-i cemāle ya düşer ġavġasına
İtmeyen ʿadl-i ṣafāyı genc-i sübḥān m'arzular (22/3)

İsteyen Mevlāyı buldı ʿilm-ile
Taḳdīrin diñle var añla ḥāl ile
Bulub mürşîdi ḫiẕmet it yol-ile
Müşkil ḥāle irenler ṭoġrısın söyler (37/2)

Ya Mevlā cemāliñ görmektir murādım
Vuṣlatıña bir an irmektir murādım (59/1)

Ve şâir bu yolda gece-gündüz, açık ve gizli olarak sürekli Allâh'ı zikretmektedir:

Gice gündüz dilimde ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā
Ẓāhir bāṭın ḥālimde ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā (103/1)

---

[47] Bekir Topaloğlu, "Mevlâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:29, (Ankara, TDV Yayınları, 2004), 440.

2.1.1.5. Hudâ

Yaratıcı için kullanılan Farsça kökenli bir kelimedir. Karîbî, *Dîvânçe*'de Allâh'ı bu ism-i şerîfiyle de sıkça zikretmektedir. Allâh aşkı ile yanıp tutuşan sâlik, bütün gönlü ile Rahmân'ı arzular ve bu arzusunda da ısrar ederse, Allâh lütfuyla o kimseyi gizli sırlardan haberdâr eder. Karîbî de bunun bilincinde olarak ne kadar cefâ çekerse çeksin, bu yoldan ayrılmayacağını ve sözünde duracağını söyleyerek bu noktada ondan yardım istiyor:

Luṭf idüb eyler edā her seher ḳılur nidā
Fażlıñ bildirdi Ḫudā oldu ʿayān külliyen (3/2)

Luṭf-ı iḥsānıñla ʻālem memlū oldı ey Ḫudā
Çoḳ fakirler ġanī oldı onca ġanīler gedā
Umarım ben bendeniñ ṣonuñda ola çok ʿaṭā
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña (10/5)

Allâh derdiyle dertlenen ve eziyet çeken sâdık âşıkların dertlerinin aslında kendileri için bir derman ve kurtarıcı olduğunu şâir çok güzel ifâde ediyor:

Ḫudā-yā luṭfuñ irişsün böyle olan ʿāşıḳlara
Bil ki derdiñ aynı dermāndır seniñ ṣadıḳlara
ʿĀşıḳa dermān budur ṣorsalar kāmillere
Dīdesi pür-nem aḳar ḳan işi āh [u] zār olur (23/4)

Dünyevî bütün zevklerden uzaklaşarak, sâdece ona yöneldiğini ifâde ederek, kendisini tam mânâsı ile Allâh'a teslim eden bir âşık profili çiziyor Karîbî:

Yüzimi dergāha ṭutdum ġayrıdan çekdim elim
Bildiren sensin Ḫudā-yā söyleden sensin dilim
Ḳarībī bendeñ żaʿīfdir ḥall eyle her müşkīlim
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme (80/5)

2.1.1.6.Rab

Arapça bir kelime olan Rab; *"terbiye eden, doyuran, yetiştiren vs."* gibi anlamlara gelmektedir.[48] Daha detaylı bir tanımı ise; *"bir şeyi yetkinlik noktasına varıncaya kadar kademe kademe inşa edip geliştirmek"* şeklinde yapılabilir. Rab kelimesi mübalağa ifâde etmek üzere daha çok sıfat gibi kullanılır ve hepsi de Allâh Teâlâ hakkında olmak üzere kelimeye, *"mâlik, seyyid, idare eden, terbiye eden, gözetip koruyan, nimet veren, ıslâh edip geliştiren, mâbud"* gibi anlamlar verir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de ilahî isim olarak Allâh lafzından sonra en çok kullanılan kelimedir.[49]

Tasavvufî açıdan ise; Rab Allâh'ın rubûbiyyet makamındaki kendine has ve özel ismidir. Allâh her şeyi *"Rab*" ismiyle idare ve terbiye eder, her şey varlığını ondan alır, yaptığını onunla yapar, ihtiyaç duyduğu hususlarda ona yönelir. Rubûbiyyet makamı yönelme ve sığınma makamı olduğundan bu makamda Allâh'a *"yâ Rab!"* diye dua edilir.[50]

Karîbî Dîvânçesi'nde Rab kelimesi genelde nidâ ifâdesi ile birlikte kullanılmış ve yaratıcıya bu ismi ile dua niyâzında bulunulmuştur. Şâir Allâh'ın sonsuz nimetlerine şükredemediğini ifâde ediyor, buna gücünün yetmediğini ifâde ediyor fakat yine de ondan ümit kesmeyerek, engin rahmetine sığınıyor:

Gerçi iḥsāna ġarḳ oldum şükrine yoḳ ṭāḳatım
Raḥmetiñ deryāsı çoḳdur ānıñ içün minnetim
İsterem raḥmetiñ yā Rab geçmeden bu fırṣatım
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña (10/4)

---

[48] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 214.

[49] Bekir Topaloğlu, "Rab" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:34, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 372-373.

[50] Süleyman Uludağ, "Rab" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:34, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 373.

Cümle ʿālem fānidir sensin Bāḳi
Ḥabībiñi Kevṣerde ḳıldıñ sāḳi
İḥsān it yā Rabbī birliginiñ ḥaḳḳı
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ-ṣıyām elvedāʿ (49/8)

Evvel āḫir sırr u cehrim sen bilürsin ḥālimi
Yönümi döndür saña sen ṭoġrı eyle yolımı
Rıżāñdan ayırma yā Rab muvaffaḳ ḳıl aʿmālimi
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme (80/4)

Bazı yerlerde de Rab kelimesi, Rabbânî şeklinde kullanılarak, Allâh'ın ilmi, hükmü, ismi şeklinde aitlik ifâde etmiştir:

ʿİlm-i Rabbānide mevcūd ẓāhiriñ hem baṭınıñ
Rah-ı vuṣlat bī-ʿadeddir mebde-i insān olur (20/4)

Ḥükm-i Rabbāni ezelden ḳadīm-i lā-yezāldir çün
Nice ihmāl idebilür ānı inkār muhāldir çün (65/1)

İlāhi faẓlıña irsem görinür sırr-ı sübḥānı
Ḳançerü ḳılsam teveccüh muḳābil emr-i Rabbāni
Yerde gökde ṭaġ u ṭaşda yazılmış ism-i Rabbāni
Baña benden yaḳın senündür çün yazdīn ḳalbe Kurʾānı (108/1)

Karîbî Dîvânçesi'nde Allâh'ın diğer isimleri çok sık olmasa da; Zāt-ı bārî (1/4), Ġanî (6/2), Ġafūr-i Ġufrān (8/7) Ḳādir-i Ḳayyūm (11/1), Mecīd (12/2), ʿĀlim(15/5) Kerīm u Raḥīm (27/4), Ṣabūr (28/5), Rahmān(49/6), İlāhi (66/1), Ḥannān [veya] Mennān (71/3), Rezzāḳ u Rāzıḳ (85/5) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Peygamberler

Farsça *"peyâm"* (haber) ve *"ber"* (getiren) kelimelerinin birleşmesi ile oluşturulan peyâm-ber (heber getiren) kelimesi dilimize peygamber olarak uyarlanmıştır. Arapça'da ise, *"resûl"* (elçi) ve *"nebî"* (haber veren) anlamlarındaki iki kelimeyle ifâde edilmektedir.

Bütün peygamberler yaşadıkları toplumlarda, güzel ahlakın, dürüstlüğün, güvenilirliğin timsâli olmuşlar ve örnek davranışlarıyla topluma yön tâyin etmişlerdir. Diğer taraftan asıl görevleri olan tebliği yerine gerirmişler, Allah'ın kendilerine bahş etmiş olduğu mucizeler ile insanları hak yola davet etmişlerdir.

Peygamberler, gerek isimleri gerekse mucizeleri ya da özelliklerine yapılan telmihler vasıtası ile Dîvân Edebiyatı'nın konusu olmuşlar ve manzumelerde sıklıkla zikredilmiştirler. Müellifimiz de konusu gereği bazı peygamberleri manzumelerinde anmış, çeşitli telmihlerle onları hatırlatmıştır.

2.1.2.1. Hz. Âdem

Semâvî dînlere göre, Allâh'ın yarattığı ilk insan ve ilk peygamberdir. Birçok hadîste *"Ebü'l Beşer"* (İnsanlığın Babası) künyesi ve *"Safiyullah"* (Allâh'ın temiz kulu) sıfatıyla anılır. Kuru çamurdan şekil verilmiş bir balçıktan veya cıvık çamurdan veya çamurdan süzülmüş bir özden yaratılan Hz. Âdem'in yaratıldığı toprak, yeryüzündeki her cins topraktan alınarak oluşturulmuştur.[51] Gerek dînî gerekse dîn dışı Türk edebiyatında Âdem peygamberin kıssalarından genişçe yararlanılmıştır. Şâirler ilk insanın hayâtını *Kur'ân*'da anlatıldığı şekilden, tefsirlerdeki efsânevî teferruâta kadar gerekli gördükleri her yerde ve her vesile ile anmışlardır.

Edebiyatımızda Âdem çamurdan yaratılması, ruhu verilmeden önce âb u gil (su ve çamur) içinde bekletilmesi, meleklerin kendisine secde etmeleri, Ezâzil'in Allâh'ın emrine karşı gelerek kendisine secde etmemesi ve Şeytan oluşu, yasak meyveyi yemesi, Cennet'ten kovulması ve oradaki hayâtın özlemi ile uzun yıllar ağlaması vs. ile başta telmih olmak üzere birçok sanat dolayısı ile anılmıştır.[52]

Karîbî Âdem peygamberi iki yerde anmıştır. İlkinde Allâh'ın Hz.Âdem'e önce Cennet'i verdiğini fakat daha sonra işlemiş olduğu günah yüzünden onu oradan çıkararak sıkıntıya düçâr ettiğini ifâde etmiştir. Tasavvufta çekilen her

---

[51] Detaylı bilgi için; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi,* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29.

[52] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 16.

sıkıntının vahdete ulaşmak için bir basamak olduğuna inanılır. Şâir bu düşünceyi Hz. Âdem ile örneklendiriyor:

Gör bunu kim nice virdi Ādeme Ḥaḳḳ Cenneti
Dāniye ṣunma ṣaḳın ṣaḳla nedir gör ḥikmeti
Çünki virdi Cenneti ya neye virdi miḥneti
Cümle ḫalḳ olmuş teselli arada ġavġa nedir (30/2)

İkincisinde ise; insanlığın annesi (ümmü'l-beşer) olarak adlandırılan Hz. Havva ile Hz. Âdem'i birlikte anmıştır. Hz. Âdem işlemiş olduğu günahın sıkıntısını Hz. Havva ile paylaşmış ve Hz. Havva dünyânın meşakkatleri karşısında Hz. Âdem'in yoldaşı ve arkadaşı olmuştur:

Hem kerāmet virdi çün Ḥaḳḳ Ādeme nola kerem
Yâni kim maḳbūl-i ḥaẓret ola hem ol muḥterem
Çift idüb Ḥavvāyı sevdi çün āña etdi elem
Cümle ḫalḳ olmuş teselli arada ġavġa nedir (30/3)

2.1.2.2. Hz. İbrâhim

İbrâhim peygamber, Halîlullâh (Allâh Dostu) sıfatıyla anılır. Putperestler arasında büyümesine karşın hiç puta tapmayan, putları kıran, Kâbe'yi inşa eden ve Allâh yolunda oğlunu kurban etmekten çekinmeyen bir peygamberdir. İki oğlu da peygamber olup, Hz. İshak soyundan İsrâiloğulları, Hz. İsmâil soyundan ise Hz. Muhammed gelmiştir.[53] Bu özelliklerine atıf yapılarak bilhassa telmih ve teşbih yoluyla Dîvân Edebiyatı manzûmelerinde sıklıkla kendisinden bahsedilmiştir. Kimi zaman âşığın gönül ateşi nâr-ı İbrâhim'e teşbih edilirken, kimi zaman da sevgilinin yanağı nâr-ı İbrâhim olur ve âşık yanmak pahasına onu arzular.

Karîbî, manzûmelerinde Hz. Muhammed'den sonra en fazla Hz. İbrâhim'e değinmiştir. Hz. İbrâhim Nemrûd tarafından ateşe atılacağı zaman sâdece Allâh'tan yardım talep etmiş ve ona sığınmıştır. Bunun üzerine ateş kendisine gül bahçesi olmuştur. Bu olaydan sonra İbrâhim peygamber Halîlullâh sıfatı ile anılmıştır:

---

[53] Detaylı bilgi için; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 141; Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 202-203.

Ḳarībī bu ḥāli gel Ḥaḳdan iste
İsterseñ göñüller ala gör deste
Ḫalīlu'llāh gibi teslīm ol dosta
Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmayan insān olmaz (40/7)

Ẕikr ile fikrim sensin leyl ü nehār
Senden ġayrı baña heb oldu aġyār
Ḫalīliñe gülistān oldı çün nār
Ben-daḫī yanmaġa meydāna geldim (60/3)

Şâir âşıkların aşk ateşini nar-ı İbrâhim'e benzetiyor ve bu ateşte yanmayı can-ı gönülden arzuluyor. Zira bu yanma bir yok oluş değil, sonsuz vara talip olmaktır:

Görüñ meydān-ı ʿaşḳ içre yanar ʿaşḳ āteşi her an
Geçüb cān ile tenden yanarlar āna ʿāşıḳān
Luṭf-i iḥsān idüb Mevlā itdi nārı gül gülistān
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān (67/1)

2.1.2.3. Hz.İsmâil

Hz. İsmail Hz. İbrâhim'in büyük oğludur. Hz. İbrâhim Allâh'tan bir erkek çocuk niyâz etmiş ve eğer çocuğu olursa onu Allâh yolunda kurban edeceğine söz vermiştir.[54] Dîvân Edebiyatı'nda daha çok Kâbe, Kurban ve Zemzem dolayısı ile telmih yapılarak kullanılmıştır.

Karîbî, Hz. İsmail'den bahsederken onun Hakk'a karşı teslimiyetini ön plana çıkarmıştır. Zira taşı dahi paramparça eden bir bıçak karşısında Allâh'a teslim olmak büyük bir imân işidir. Şâir bu olaya telmihte bulunuyor:

Emriñe rāżıyım uydum Ḳurʿāna
Rahıñda ṣādıḳım baḳmam cihāna
İsmāʿil gibi irişüb ḳurbāna
Meded Allāh meded senden diyeyin (70/3)

---

[54] Detaylı bilgi için; Ömer Faruk Harman, "İsmâil" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 76; Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 214.

2.1.2.4. Hz.Yûsuf

Hz. Yâkub'un oğludur. Daha çocukken gördüğü bir rüyada, kendisine peygamber olacağı müjdelenmiştir. Babasının onu daha çok sevmesi ve güzel yaratılması nedeniyle kardeşleri tarafından kıskanılmış ve kuyuya atılmış, köle olarak satılmış, iftiraya uğramış, uzun süre Mısır'ın Kenan ilinde zindanda kalmıştır. Daha sonra Allâh'ın lütfu ile zindandan çıkmış ve Mısır'a sultan olmuştur.[55]

Müellif çekilen meşakkatlere sabır gösterenlerin derecelerinin Allâh katında Hz. Yusuf gibi yükseleceğini ifâde ediyor ve onun yaşantısını âşıklar için ulaşılması gereken bir mertebe olarak tayin ediyor:

Ḳarībīʿ ilm-i ʿuḳbāda olmadı ḥarf-ı ṣedā
Oḳuyub *ḳable'l-mevtā* cānını ider fedā
Sırr-ı Ḥaḳḳ fevḳa'l-aʿlādan dāimā ider nidā
İrmeyen zindān-ı Mışra vaṣl-ı Kenʿān m'arzular (22/5)

Fenāfillāh olup ʿuryān vücūdı lā-ebeddir seyrān
Yusuf-veş irüb Kenʿān Mışr-ı ḳadīme sultān olur (25/3)

2.1.2.5. Hz.Eyyüb

Hz. Eyyüp İsrail oğullarından olup İshak peygamberin torunudur. Çok zengin ve çok vâriyet sahibi olması ile bilinir. Çok sağlıklı bir vücuda sahiptir ve birçok evlada sahiptir. Allâh onu sınamak ister ve Hz. Eyyüp bütün çocuklarını teker teker kaybeder, bütün vücudu hastalık sonucu kurtlanır, malını mülkünü yitirir. Fakat o isyan etmez ve Allâh'ı tespih etmeye devam eder. Bütün bunlara sabrettiği ve bir an dahi olsa isyan etmediği için sabrın timsali olmuştur.[56]

"Derd ü belâ, cevr ü cefâ, mihnet ü gâm" ifâdeleri âşık ile özdeşleşmiş durumlardır. Seyr-i sülûk yolundaki âşık bütün bunların vahdete ulaşmak için bir vesile olduğunu bilir ve bunlara katlanır. Dîvân Edebiyatı'nda, âşığın sevgiliye

---

[55] Detaylı bilgi için; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 75-96.

[56] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 131.

kavuşmak için gösterdiği sabır, Eyyüp peygamberin sabrına benzetilmiştir. Hatta âşıklar, sevgilinin verdiği dert ve ızdırâblara sabretmeleri yönüyle Hz. Eyyüp'ü bile kıskandıracak seviyeye gelmişlerdir.[57]

Karîbî, Eyyüb peygamberin sabrına gönderme yaparak onun gibi dertlere düşmeyenin ve aşk yolunda sabır göstermeyen âşıkların dermanın ne demek olduğunu anlayamayacaklarını söylüyor:

Çekmeyen derd ü belā cevr ü cefā miḥnet ü ġam
Derd-i Eyyūb görmeyen dermānıñ aşlın ne bilür (32/7)

2.1.2.6. Hz.Mûsâ

Kendisine *Tevrat* adlı kutsal kitap verilen Ulu'l-azm peygamberlerdendir. Mısır'da Firavunla olan mücâdelesi, asası ile Kızıldeniz'i ikiye bölmesi, yed-i beyzâ mucizesi, Tur Dağı'nda Allâh ile konuşması ve bunun sonucunda Kelîmullâh diye anılması gibi durumlarla edebiyatımıza konu olmuştur.[58]

Şâir Hz. Mûsâ'yı Tur Dağı'nda Allâh ile konuşması ve kavmini affetmesi için ona yalvarması yönü ile manzûmesine konu etmiştir:

Nice kerāmet kodı Ḥaḳḳ ʿİṣāda
Mevtānıñ ḥayātı ruḥ-ı ʿİsāda
Varub münācāta Ṭūr-ı Musāda
Meded Allāh meded senden diyeyin (70/4)

2.1.2.7. Hz. Süleyman

Hz. Davut'un oğlu olan Hz. Süleyman henüz on iki yaşında babasının yerine tahta geçmiştir. O hem hükümdar hem de peygamberdir. Allâh ona çok büyük mal-mülk zenginliği vermiştir. Aynı zamanda Allâh tarafından kendisine hayvanlarla konuşabilme, cinlere, insanlara, kuşlara ve rüzgâra hükmedebilme

---

[57] İshak Taşdelen, *Peygamber Kıssalarının Klasik Türk Şiirine Yansımaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 76.

[58] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 295; Detaylı bilgi için; Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 113-150.

melekeleri de bahşedilmiştir.[59] Hz. Süleyman, edebiyatımızda daha çok hükümdarlığı ve mülkünün çokluğu yönü ile anılmıştır. Mucizeleri yönü ile de; cinlere, rüzgâra, kuşlara, insanlara hükmetmesi ve hayvanlarla konuşması manzûmelerde sık sık telmih konusu olmuştur.

Karîbî manzûmede Hz. Süleyman'ın rüzgâra, cinlere ve kuşlara hükmedebilmesine atıfta bulunarak bu durumu efsanevi kafdağı ile ilişkilendiriyor. Şâire göre ulaşılmaz bir dağ olan Kaf Dağı'na dahi hükmetmektedir Hz. Süleyman:

Ya Süleymān gibi ḥükmüñ yürüse ḳāfdan ḳāfa
Her birine biñ cevāb vir vezn-çün ḫayrāne gel (56/6)

2.1.2.8. Hz. Îsâ

Kendisine İncil adlı kutsal kitap verilmiştir. dîvân manzûmesinde genellikle; babasız olarak dünyâya gelmesi, bebekken konuşması, mesh ve nefesi ile hastaları iyi edip körleri gördürmesi, çamurdan yaptığı kuşa hayât vermesi, ölüleri diriltmesi, dünyâya önem vermemesi, bir merkep üzerinde seyahat etmesi, kendi söküğünü kendisinin dikmesi gibi yönleri ile şâirler tarafından sıkça anılmıştır.[60]

Şâir özellikle onun ölüleri diriltme mucizesini manzûmesine konu edinmiştir:

Nice kerāmet kodı Ḥaḳḳ ʿĪsāda
Mevtānıñ ḥayātı ruḥ-ı ʿĪsāda
Varub münācāta Ṭūr-ı Musāda
Meded Allāh meded senden diyeyin (70/4)

---

[59] Detaylı bilgi için; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 205; Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, 187-224.

[60] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 211; Detaylı bilgi için; Ömer Faruk Harman, "İsâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 465-472.

2.1.2.9. Hz.Muhammed

Hz. Muhammed, âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamberdir. *Kur'ân-ı Kerîm* Ona indirilmiştir. İslâm dîninin öğreticisidir. Bu yönüyle edebiyatımızda kendisinden en çok bahsedilen ve en çok övülen peygamberdir. Belli başlı eserlere konu olmuştur. Hz. Peygamber etrafında teşekkül eden belli başlı eserleri, *"esmâ-ı Nebî, mevlid, na'at, mucizât, miraciye, gazavât-ı Nebî, hilye, ahlâku'n-Nebî, hicretü'n-Nebî, şefaat-nâme, kırk hadîs, yüz hadîs, bin hadîs"* şeklinde ifâde etmek mümkündür. Dîvân Edebiyatı'nda[61] Hz. Peygamberin özellikle miraç mucizesine, Şakku'l-kamer hâdisesine, bütün Müslümanlara kıyamet günü şefaatçi olacağına, yapmış olduğu savaşlara, üstün özelliklerine ve bunun gibi daha birçok hâdiseye telmihler yapılmıştır. [62]

2.1.2.9.1. Muhtelif Manzûmeler

Karîbî aşağıdaki beyitte "sidretü'l-müntehâ" ifâdesi ile Hz. Muhammed'in Miraç hâdisesine telmihte bulunmuştur. Hz. Peygamber bu yolculukta belli bir yere kadar Cebrail ile beraber ilerlemiş fakat sidretü'l-müntehâya gelindiğinde Cebrail, bir adım daha atarsam kül olurum demiş ve Hz. Peygamber bundan sonra Allâh ile aracısız görüşeceği makama yalnız başına devam etmiştir. Şâir manzûmesinde bu hâdiseye telmih yapıyor:

Dünyāda cān u başdan geçmeyince
Ḳable'l mevt şarābıñ içmeyince
Sidretü'l-müntehāya irmeyince
Aña feyż-i Rabbānī burhān olmaz (40/3)

Bir hadîs-i kudsîde Allâh: *"Nefsine düşmanlık et, çünkü o benim düşmanımdır."* buyurmuştur. Hz. Peygamberin yaşantısını örnek alan tasavvufta[63]

---

[61] Detaylı bilgi için bk; Zülfikar Güngör, Edebiyatımızda Hz. Peygamber Sevgisi, *Diyanet Aylık Dergi* 161, (Mayıs 2004), 56-57.

[62] Detaylı bilgi için bk.; Mustafa Fayda, "Muhammed" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 408.

[63] Detaylı bilgi için bk.; Mustafa Kara, "Hz. Peygamberin Tasavvufî Düşüncedeki Yeri", *Diyanet Dergisi 4*, (Ekim-Kasım-Aralık 1989): 221-237.

da nefse uymak uygun görülmemiş ve nefsine boyun eğen kişinin mertebesinin alçalacağına inanılmıştır. Vahdet menziline ulaşmak isteyen âşık sürekli nefsi ile mücâdele eder, onun isteklerini dizginleyerek merhalesini yükseltir. Buna nefis tezkiyesi adı verilir. Karîbî de belâlara uğramamak ve Hz. Muhammed'in yolunda ilerleyebilmek için zalim nefsin emirlerine uymamak gerektiğini ifâde ediyor:

Ḳurtulmaz evvel āḫir bu belādan
Bu dünyāda saña uyan ẓālim nefs
Beri olur Muḥammed Muṣṭafādan
Ṭutub emrin belī diyen ẓālim nefs (46/1)

Hz. Peygamber daha küçük yaşlarda anne ve babasını yitirmiştir. Bu sebeple dürr-i yetim (yetimlerin incisi veya seçilmiş inci) olarak anılmıştır. Şâirimiz de bu geleneğe uymuştur:

Ḥaḳḳ ānı şems ü ḳamer nūrına muḥtāc etmemiş
Oldurur dürr-i yetīm nūrıyla fermān eylemiş (47/5)

Hz. Muhammed'in bir başka sıfatı Habibullâh (Allâh'ın Sevgilisi)dir. Şâirler bu sıfatı manzûmelerinde çok sık kullanmışlardır. Hz. Muhammed'in Cennette bulunan Kevser havuzunun başında ümmetini karşılayacağına ve onlara Kevser şarâbı sunacağına inanılır. Şâir bu duruma telmihte bulunuyor:

Cümle ʿālem fānidir sensin Bāḳi
Ḥabībiñi Kevṣerde ḳıldıñ sāḳi
İḥsān it yā Rabbī birliginiñ ḥaḳḳı
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ-ṣıyām elvedāʿ (49/8)

Dîvânçe'deki bazı manzûmelerde ise Hz. Muhammed; kendisine kitap indirilmiş olduğuna işaret eden Resûl sıfatı ile anılmıştır. Resûlallâh ifâdesi zaten Hz. Muhammed ile özdeşleşmiştir:

Şol Resūl yāriñi ol hem civārıñı
Luṭf it dīdārıñı raḥm eyle sulṭānım (58/5)

Cenâb-ı Allâh bir hadîs-i kudsîsinde*; "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkâtı yarattım."* buyurmuştur. Şâir bu gizli hazinenin anahtarının Hz. Muhammed olduğunu ifâde ediyor. Zira onun izinden gidenlerin Allâh'a ulaşacakları çok açıktır:

Bu cümle esrār-ı maḫfīden nişān virdi Resūlallāh
Ṣorar ānı saña bir bir cavāb ister muʿammādan (72/6)

2.1.2.9.2. Müstakil Manzûmeler

Dîvânçe'de Hz. Peygamber için na'at şeklinde yazılmış iki müstakil manzûme mevcuttur. İlk manzûme Hz. Muhammed'e hasretin somutlaşmış hali gibidir:

Gökler ḳapusunı açan gel ey nūr-ı Muḥammed gel
Mücellāsı ʿarşa geçen gel ey nūr-ı Muḥammed gel

Bilelim bu kāʾinātı içindeki mevcūdātı
Senden umarız himmeti gel ey nūr-ı Muḥammed gel

İstedigim nūru buldum meşrebi ṣāfından aldum
Senden ġayrısını sildim gel ey nūr-i Muḥammed gel

Görmek dilerim yüziñi süreyim yüzime tozıñı
Ḳabūl eyle niyāzımı gel ey nūr-ı Muḥammed gel

Ḳarībī ġurbete düşdi ḥasretiñ cānına geçdi
Muḥabbbetiñ ḥadden aşdı gel ey nūr-i Muḥammed gel (57)

İkinci manzûme ise daha çok övgü mahiyetinde kaleme alınmış. Karîbî manzûmesine Hz. Peygamber'i övmeye layık olup olmadığını sorgulayarak başlıyor. Onun Allâh'a ulaştıran ayna olduğunu, yüzünün ay ve güneşten daha parlak olduğunu ve onun son peygamber olduğunu, ona uyanların asla pişman olmayacağını, bütün âlemin ona muhtaç olduğunu ifâde ediyor ve kendisinin bu yolda can ve baştan geçtiğini belirterek manzûmesini sonlandırıyor:

Seni medḥ eylemek ister bu göñlüm yā Resūlallāh
ʿAceb vaṣfıña ḳādir mi bu dilim yā Resūlallāh
……..
……..

Maẓhār-ı ẕātsın muḥaḳḳaḳ oḳıdıñ ḥay-yı ṭayyibāt
Seni gören Ḥaḳḳa irdi sen olduñ çün Ḥaḳḳa mirʿat
Ẕākir meẕkūr olan sensin seni ister her mevcūdāt
Budur göñlümde taḥḳīḳim bu böyle yā Resūlallāh

Seniñ nūruñ żiyāsına ḳamaşur baḳmaġa gözler
Maḥv olur vechiñ nūrundan ḳamer şemsile yıldızlar
Yerde gökde çerāḳ sensin seni gözlerler melekler
Derdim sen dermānım sensin bu ḥālim yā Resūlallāh

Rıżāñ çün Ḥaḳḳ rıżāsıdır vaḥdetde miṣlin bulunmaz
Sen olduñ ḥātem enbiyā senden soñra nebī gelmez
Evvel āḫir maḳbūl sensin tābiʿ olan maḥrūm ḳalmaz
Dilerim Ḥaḳḳ ayırmaya bu yolum yā Resūlallāh

Emr-i Ḥaḳḳa muṭīʿ oldum rıżā'ullāh ṭaleb ḳıldım
Terk idüb mā-sivāllāhı cān ile başı fedā ḳıldım
Fiʿl-i mesnūn icra idüb nefsin ḥilelerin savdum
Ṣaḥiḥ ümmet olmaġ-içün bu fiʿlim yā Resūlallāh

Ḫalīfe-i zamān sensin sebebsin külli eşyāya
Cümle ʿālem saña muḥtāc felek sāye melek dāye
Muḥīṭ olan vücūduñdur berr ü deryāya ṣaḥrāya
Ḳarībīniñ gözi yaşı bu ḳālim yā Resūlallāh (86)

2.1.3. Dört Hâlîfe ve Ehl-i Beyt

Karîbî Dîvânçesi'nde dört hâlîfeye sâdece iki manzûmede rastlıyoruz. Bunlardan ilki sâdece lakâblarını kullanarak dört hâlîfeyi anma şeklindedir. İslâm dînine ilk girenlerden olması, Hicret zamanı Hz. Peygamber'in yanında olması ve her zaman Onu desteklemesi yönü ile Hz. Ebubekir'e *"Sıddık"* lakâbı verilmiştir. Adaletli olması ve asla adaletten ayrılmaması yönü ile Hz. Ömer'e *"Âdil"* lakâbı verilmiştir. Son derece hayâlı ve utangaç olması yönü ile Hz. Osman, hayânın timsâli olarak hatırlanmaktadır. Çok cesur ve atılgan olması yönü ile de Hz. Ali

"Aliyyu'l-murtezâ" olarak anılmıştır. Şâir manzûmede dört hâlîfenin sâdece lakâblarını vererek onları anıyor:

Ḳarībī bendedir bend-i ışṭıfāya
İrişe rūḥi rūḥ-i Muṣṭafāya
Ṣıdḳ u ʿadl ü ḥayā vü Murtażāya
Fażlıñı umarım fermāna geldim (60/5)

İkinci manzûmede ise ilk mısrâda sırası dört hâlîfenin lakapları anılıyor ve ikinci mısrâda sırası ile dört hâlîfenin isimleri veriliyor ve onların Hz. Peygamberin vârisleri olduğuna vurgu yapılıyor:

Yār idübdür ṣıdḳ-ile ʿadlin ḥayālin hem rıżā
Ol Ebū-Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAliyyu'l-mürteżā
Sırr-ı Ḥaḳda vāriṯ ānlar etdiler ḥükmin ḳażā
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳṣ-ı cihān sırr-ı ʿālī (117/2)

2.1.4. Âyet ve Hadîsler

Dîvân şâirleri ve özellikle mutasavvıf şâirler manzûmelerinde mânâyı kuvvetlendirmek, söze güzellik katmak ve tesîrini arttırmak amacıyla eserine *"âyet", "hadîs"* ya da bunlardan parçalar alırlar. Bu iktibas adı verilen fikre ve mânâya bağlı bir söz sanatıdır. Manzûmelerde, iktibas olunan ayet veya hadîsin vezin gereği tamamı alınmıyorsa iktibâs-ı gayr-ı tam (yarım iktibâs), eğer ayet ve hadîsin tamamı alınıyorsa iktibâs-ı tam (tam iktibâs) olarak adlandırılır.[64] Müellifimizin manzûmelerine konu olan âyet ve hâdisler metinde geçmiş oldukları sıraya göre incelenmiştir.

2.1.4.1. Âyetler

(قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَن تَرَانِي...) - "Ḳale rabbi erīnī enẓur ileyke ḳale len terānī…

Hz. Mûsâ'nın Allâh'a duymuş olduğu büyük aşk dolayısı ile onu görmek istemesi sonucu gerçekleşen olaylar *Kur'ân-ı Kerîm*'de şu şekilde anlatılmıştır:

---

[64] Detaylı bilgi için bk., Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları,* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016).

"Ne zaman ki, Mûsâ, mikâtımıza geldi, Rabbi ona kelâmıyla ihsanda bulundu. Ey Rabbim, göster bana kendini de bakayım sana, dedi. Rabbi ona buyurdu ki; "Beni asla göremezsin ve lâkin dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sonra sen de beni göreceksin. Daha sonra Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir ediverdi, Mûsâ da baygın düştü. Ayılıp kendine gelince, Sen sübhânsın, tövbe ettim, sana döndüm ve ben inananların ilkiyim, dedi."[65]

Karîbî Allâh'ın yaratma sanatına vurgu yaparak onun yaratma işinde son derece adil olduğunu söylüyor. Bunu inkâr edenlerin ise yaratma sanatındaki bu güzellikleri ve adaletli oluşu asla göremediklerine vurgu yapıyor:

Ḫalḳ iden ḫallaḳ-ı ʿādil görinür ḫalḳdan yaña
*Len terāni*dir aña kim baḳmadı ḫalḳdan yaña
ʿÂḳil-i kāmil-i evvel ḳul olan sulṭān aña
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña (2/1)

(فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) - "Fekāne ḳābe ḳavseyni ev ednā…"

Hz. Muhammed'in Mirac hâdisesinde Allâh ile olan görüşmesi *Kur'ân*'da: *"Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı"* [66] şeklinde ifâde bulur. Şâir Hz. Muhammed'in yüceliğini anlatırken bu âyet-i kerîmeye gönderme yapıyor:

Maḳām-ı *ḳābe ḳavseyn*e iren yā hū vahdete
Nice biñ cānlar fedā eyler iren bu vuslata
Cümle ḫalḳ işidüb dirler ḥasretā vā ḥasretā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/3)

(يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاء وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلاَّ أُوْلُواْ الأَلْبَابِ) -

"Yu'til ḥikmete men yeşâ'u ve men yu'tel ḥikmete fekad ûtiye ḫayran keşîren ve mâ yeẕẕekkeru illâ ulûl elbâb"

Bu dünyâ bütün güzellikleri ile insanı cezbeder ve kendisine meylettirerek ebedi âlemi unutturur. Buna aldanmayan ve her iki âleme de gerektiği kadar önem

---

[65] Araf 7/143.

[66] Necm 53/9.

gösteren kullar, Allâh'ın kendilerine hikmet bahşettiği kullardır. *Kur'ân*î ifâdesi ile: *"O hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet nasîb edilmişse, doğrusu ona pek çok hayır verilmiştir. Ancak tam akıllı olanlar gerçekleri anlar ve düşünürler"*[67] şeklindedir.

Şâir bu dünyânın (fenâ) güzelliklerine aldanmayan kulların sâdece akl-ı selim sahipleri (ulu'l-elbâb) olduğunu, bu dünyâya aldananların da ebedi âlemlerini (bekâ) yıkacaklarını âyet iktibası ile anlatmak istiyor:

Bu cihān naḳşı görinüb herkesin göñlün alır
Kimse bilmez aṣlını *illā ulu'l-elbāb* bilir
ʿ Āḳıl isen bir naẓar ḳıl gör saña senden nolur
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar (26/3)

(وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ) - "Ve lem yekun lehu küfüven eḥad."

Ḳarîbî, Allâh'ın eşinin ve benzerinin olmadığını İhlas Suresi'nin: *"Hiçbir şey ona denk olmamıştır"*[68] âyeti ile anlatıyor:

Didiñ şān-ı şerīfiñde *lem yekün küfüven eḥad*
Bī-naẓīr bī-miṯālsiñ vāḥid-i Rabb-i şekūr (28/4)

(فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ) - "Faʿʿâlun limâ yurîd."

Celâl ve Cemâl Allâh'ın isimlerindendir. Celâl Allâh'ın gazâbını temsil ederken, celâl Allâh'ın lütuf yönünü temsil eder. Zül-Celâl çok hışımlı ve kızgın mânâlarına gelirken, zül-Cemâl çok lütufkâr mânâsına gelir. Aşk yolcusu Allâh'ın bu iki ismi arasında *"Havf ve reca"* arasında yolculuğuna devam etmelidir.

Şâir ilk beyitte Allâh'ın sonsuzluğuna, Celâl ve Cemâl sıfatlarına vurgu yaptıktan sonra ikinci beyitte: *"Her dilediğini mutlaka yapandır"*[69] âyetini veriyor ve bunları unutmanın ise günah olduğuna vurgu yapıyor.

Ḳadīm lā-yezāl oldur z̲'ül-Celāl v'el-Cemāl oldur
*Feʿʿālü'l-limā yürīd*dür ḫaşā lillāh nisyān olmaz(44/5)

---

[67] Bakara 2/269.

[68] İhlas 4/112.

[69] Buruc 85/16.

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) - "…Bismillāḥirraḥmānirraḥīm."

Şâir Allâh'ı yüceltirken; Neml Suresi'nde geçen: *"Mektup, Süleyman'dan geliyor, Rahman ve Rahim olan Allâh'ın adı ile başlıyor"* [70] âyetini kullanıyor. Onun sonsuz ve ezeli olduğunu, insanoğlunun ise geçici olduğunu belirterek manzûmesine devam ediyor:

Sübḥānelleẕī Ḥayyü'l-Ḳadīm
Didiñ *Bismillāḥirraḥmānirraḥīm*
Biz fāniyiz sen Bāḳisin yā Kerīm
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ-ṣıyām elvedāʿ (49/5)

(اللهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ...) - "Allâhu lā ilahe illā huvel ḥayyü'l ḳayyūm…"

Karîbî, Allâh'ın ezeli ve ebedi oluşuna delil olarak; *"Allâh'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O daima diridir (Hayy'dır), bütün varlığın idaresini yürüten (Kayyum)dir"* [71] âyetini referans olarak kullanıyor ve Onun peygamberine tabi olmanın en yüce mertebe olduğunu dile getiriyor, sonrasında ise Allâh'ın Cemâl sıfatına sığınarak kullarına ihsan ve inâyet vermesini niyâz ediyor:

Ḳarībī cān mıdır kim ya ġurbet-i cān oldu mı
Zāt-ı bārī neşʾesinden ʿaynıñ ʿayna aldı mı
Ferd-i vāḥid *hüve'l-hay* didi maʿnī bildi mi
Feṯḥ-i bāb oldı müyesser ḳıldı fażlıñ Ḥaḳḳ ʿaṭā (1/4)

Sübḥānallāh *ḥayyü'l-ḳayyūm* ẕ'ül-Celāl
Muṭīʿ olmaḳ ḥabībiñe ḫūb kemāl
Göster ḳullarıña luṭf eyle Cemāl
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ-ṣıyām elvedāʿ (49/7)

(وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي) - "Ve yessir lī emrī"

Kelime-i Tevhîd Arapça'da *"yok, hayır"* mânâlarına gelen *"lâ"* ifâdesi ile başlar. Yâni dîne giriş bir reddetme ifâdesi ile başlamış olur. Allâh'tan başka

[70] Neml 29/30.

[71] Bakara 2/255.

bütün ilah addedilenlerin reddi söz konusudur. Bunlar Allâh'tan gayrı maddi ve mânevî bütün değerleri ihtiva edebilir. Dolayısı ile zor bir iştir. Tasavvufta da masivâyı reddederek, tamamen Allâh'a yönelmek ve visale ermek ana gayedir.

Karîbî, Allâh'a ulaşma işinin zorluğunu kavramış ve Hz. Mûsâ'nın Allâh'a etmiş olduğu dua ile: *" Ve bana işimi kolaylaştır"* [72] diyerek bu yolda kendisine yardım etmesi için Allâh'a dua niyâzında bulunuyor:

Velā-yı vaḥdet kānı Hū deyen buldı ānı
Ḳarībiniñ Lā nişānı *yessirlī* vişāl Allāh (79/9)

(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) - "Kulhuvallāhu eḥad"

"*İndellâh"* (Allâh katı) demektir ve *Kur'ân-ı Kerîm*'in birçok âyetinde bu tabir çok sık kullanılmaktadır. Karîbî manzûmesinde asıl mânânın Allâh'ın katına ulaşmak olduğunu ifâde ederken; bunun gerekçesi olarak da; *"De ki: "O Allâh, birdir"* [73] âyetini gösteriyor.

Şâir; insan-ı kâmil olma yolundaki yolcunun asıl gayesinin; Allâh'tan gayrısını teşvik eden nefsi ile her daim mücâdele halinde olması gerektiğini ve bir olan Allâh'ın katına ulaşma gayretinde olması gerektiğini öğütlüyor:

Aṣıl maʿnā ʿindellāh emridir *ḳul huv'allāh*
Nefs ider cenk her gāh suāl iden ġayrullāh(90/8)

(كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ) - "Küllü nefsin ẕāiḳatül mevti ṣümme ileynâ turceʿûn."

Cenâb-ı Allâh *Kur'ân-ı Kerîm*'de; *" Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz"* [74] buyurmuştur. Şâir de ölümü hatırlatarak, onun hak olduğunu ve bütün canlıların başına geleceğini vurguluyor, fenafillâha erişme noktasında Nesîmî gibi bir gözükaralık ve kararlılığı tavsiye ediyor. Sonradan pişman olmamak için yaşanılan günün kıymeti bilinmeli ve her iş Allâh için yapılmalıdır:

---

[72] Taha 20/26.

[73] İhlas 112/1.

[74] Ankebut 29/57.

Ḥaḳdır ölüm dār-ı serdir *külli nefsin* der Allāh
Nesīmī gibi şoyun kim gel fenā ol fī Allāh
Sen de ḳalmazsın Ḳarībī geçisersin vallāh
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda (97/4)

(...نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم...) "...naḥnu ḳasemnā beynehum..."

"...Dünya hayâtında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık" [75] âyeti; Allâh'ın kâinatı yaratmadan önce her kulun kısmetini belirlemiş olduğunu ve kimsenin kısmetinin kimseye gitmeyeceğini anlatır.

Tasavvufta da aşk yolcusu olan sâlik; daha ruhlar âleminde iken Allâh aşkının kaderine yazıldığına inanır. Bu inanç dolayısı ile artık dünyâ kendisi için Allâh'a kavuşmak için çabaladığı ve sıkıntılara düçâr olduğu bir ayrılık mekânı haline gelir. Şâir bunu âyet-i kerîmeye atıfta bulunarak açıklıyor:

İḳrārım bu her ḥālde muḳadder *ḳasemnā* de
Tā ezelden cānımda mihmān buldum bu ʿaşḳı (106/5)

(اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ) - "İhdina'ṣ-ṣırāṭe'l-müsṭaḳīm."

"Bize doğru yolu göster." [76] Fatiha Suresi'nde *"Doğru yol, hak yol"* anlamında kullanılan *"sırâte'l-müstakîm"* Arapça terkibini Karîbî, Farsça *"tarik-i müstakîm"* şeklinde kullanmıştır. Mânâ itibari ile iki kullanım arasında fark yoktur.

Şâir, kişinin mü'min olduğunu teyit edebilmesi için, hayâtının *Kur'ân-ı Kerîm*'de buyrulduğu gibi doğru yol üzre olması gerektiğine vurgu yapıyor:

Müʾmin olduñ çün Ḳarībī iṣbāt it gel ḥāliñi
Bu ṭarīḳ-i *müstaḳīm*ñ maṣdārı insān olur (20/7)

Yine şâir, içerisinde inci-mercan gibi pek çok değerli hazineyi barındıran okyanuslar misali bereketli olan bu yol üzre sebât eden kişinin, birçok güzelliğe kavuşacağını müjdeliyor:

---

[75] Zuhruf 43/32.

[76] Fatiha 1/6.

Bu ṭarīḳ-i *müstaḳim*e dal olur ṭoġrı naẓar
Dürr-i mercān ister iseñ baḥr-veş ʿummāna gel (56/3)

2.1.4.2. Hadîsler

(مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا)- "Mūtū ḳable en temūtū…"

Aclûnî *Keşfü'l Hafâ*'sında, *"Ölmeden önce ölünüz"*[77] hadîsi için; Hâfız İbn-i Hacer'in gayr-ı sabit dediğini, Ali el-Kârî'nin ise; bu sûfilerin sözlerindendir dediğini aktarmıştır.

Bu hadisin tasavvufî anlamı; nefsî arzularını hayâtta iken terk etmeyi başarıp, Allâh'ın küllî iradesine tâbi olmak ve nefis hesabına bir şey talep etmemektir. Bütün arzuların helâl dairesinde olmasıdır. İşte böylesi kimseler ölmeden evvel ölmenin zevkine ererler. Ölümle insan Hakka rücû eder, Rabbine döner. Ölmeden evvel ölenler, daha bu dünyâda yaşarken Hakk'a tam mânâsı ile yönelirler ve hayâtlarını ilahî emirler dairesinde geçirirler. Böylesi kimseler Allâh'ın rahmetine dünyâda iken sığınır, gazabından da yine dünyâda korkarlar. İşte bu bahtiyar insanlar âhirette de huzura kavuşacaklar ve Allâh'a vâsıl olma lütfuna erişeceklerdir. Bütün bunları dikkate alarak Karîbî manzûmelerinde bu hadîs-i şerîfi sıkça kullanmıştır:

Luṭf-i iḥsāndır beni bende ḳılub bend eyleyen
Düşürüb ʿaşḳına gönlüm mest-i ḫayrān eyleyen
*Ölmeden evvel öl*üb maʿnāda ʿirfān eyleyen
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā (5/1)

Ölmeden evvel ölmege naḳş-ı rūḥı bilmege
Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmaġa bir kāmil insān ister (33/2)

Dünyāda cān u başdan geçmeyince
Ḳable'l mevt şarābıñ içmeyince
Sidretü'l-müntehāya irmeyince
Aña feyż-i Rabbānī burhān olmaz (40/3)

[77] Aclûnî, Keşfü'l Hafâ, 2: 29.

Çünki bildiñ bu fenādır geç fenādan fāriġ ol
*Ölmeden evvel öl*egörʿ ibret al vīrāne gel (56/7)

Ḳalbiñ ẓulmetini ḳaldır yerini nūr ile ṭoldur
*Ölmezden evvelā öl*dür ḳurtar cānı nefs elinden (68/3)

(اَلْفَقْرُ فَخْرِي وَ بِهِ أَفْتَخِرُ) - "El-faḳru faḫrī…"

Aclûnî *Keşfü'l Hafā*'sında, *"Fakirlik övünç kaynağımdır, ben onunla övünürüm"*[78] hadîsi için; İbn-i Hacer'in bâtıl ve mevzûdur dediğini aktarmıştır.

Tasavvufî olarak bu hadîs, Allâh'a karşı acizliklerinin farkında olan insanların yokluk halini ifâde eder. Bu fakirlik sâdece maddi değil, aynı zamanda mânevî olarak da ele alınabilir. Allâh karşısındaki hiçlik durumunu yansıtır. Bunun farkında olan tasavvuf ehli bu durumu bir övünç vesilesi saymıştır.

Şâir de bu halinden memnun olduğunu ve Peygamberî öğretiye uygun hareket ettiğini ifâde ediyor:

Faḳrıma faḫrım didim pes cān u baş ḳıldım fedā
Mūnisim Ḥıżr-ı nebīdir muʿyīnim bārī Ḫudā
Her seherde hüviyetden Hū deyü gelür nidā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/2)

Gel dervīşlikde çek çekersen ḳahrı
Resūlullāh didi *el-faḳru faḫrı*
Umarım bu yolda içmişim zehri
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım (61/2)

(مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ، كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ) - "Men ṣāme Ramażāne ve etbeʿahu sitten min şevvālin…"

Şâir, Ramazan ayının bitişi dolayısı ile kaleme almış olduğu manzûmesinde Hz. Peygamberin: *"Kim Ramazan orucunu tutar ve ona Şevval ayından altı gün ilâve ederse, sanki yıl orucu tutmuş olur"*[79] hadîsini hatırlatıyor:

[78] Aclûni 2: 87.

Ulu niʿmet gelür Ḥaḳdan sāl-be-sāl
Ṣāʾimu'd-dehr olmaḳ ġāyet eyü ḥāl
Ḳarībī *şevvāliñ altı günü*n al
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ ṣıyām elvedāʿ (49/10)

(جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَ طَهُورًا) - "Cüʿilet liye'l arżu mesciden…"

Karîbî manzûmesinde de: *"Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı"* [80] hadîsini hatırlatıyor ve Allâh'ın her yerde hazır ve nâzır olduğunu belirtiyor:

Yeryüzini ḳıldı mescīd olduḳ anda her dem sācid
Allāh ḥāẓır nāẓır mevcūd elḥamdülillāh bu ḥāle (78/5)

(لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ) - "Levlāke levlāke …"

Aclûnî *Keşfü'l Hafâ*'sında, *"Sen olmasaydın ben kâinatı yaratmazdım."* [81] hadîsi için; es-Sağânî'nin mevzûdur dediği söylemiş, fakat devamında kendisi her ne kadar hadîs mevzû olsa da mânâsı doğrudur demiştir.

Tasavvufî anlayışa göre, Allâh'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakikat-i Muhammediye vâr olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için halkedilmiştir. Âlemin vâr olma sebebi, maddesi ve gayesi bu hakikattir. Şâir de bu hakikate işaret ederek bütün varlığın vasıflarının Allâh tarafından, *"nûr-i Ahmet'*ten[82] tayin edildiğini ifâde ediyor:

Taʿyīn bu kim bilindi nūr-ı ʿAḥmedden Ḫudā
Vaṣfın ḳılsam beyān ḳabul degil olmaz edā
Sırr-ı levlāk olduġiy-çün cānımı ḳıldım fedā
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña (2/4)

---

[79]Müslim, Sıyâm 204.

[80] Müslim, Mesâcid 3.

[81] Aclûnî, Keşfü'l Hafa 2: 164.

[82] Detaylı bilgi için bk.; Mehmet Demirci, "Nûr-i Muhammedî", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1*, (1983): 179-180.

(كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِيّاً فَأَرَدْتُ أَنْ أُعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ فِيهِ عَرَفُونِي) - *"Küntü kenzen maḫfiyyen…"*

Aclûnî Keşfü'l Hafâ'sında, *"Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım."* [83] hadîsi için; İbn-i Teymiyye'nin bu peygamberin sözü değildir ve bununla ilgili ne sahih ne de zayıf her hangi bir senet yoktur dediğini; Zerekeşi, İbn-i Hacer ve Suyûti'nin de aynı görüşte olduğunu aktarmıştır. Devamında ise Ali el-Karî'nin, bu hadîs için mânâsı doğrudur dediğini söylemiştir.

Tasavvufî olarak yaratılmış olan bütün mahlûkat Allâh'ı anlatır ve tanıtır. Mahlûkattaki o engin güzellikleri ve ahengi okumasını bilen herkes Allâh'ı tanır ve ona ulaşır. Böylece Cenâb-ı Hak, yarattıkları ile kendisini tanıtmış olur. Fakat Allâh'ın kendini tanıtması, onun bize olan ihtiyacından değil, bizim ona olan ihtiyacımızdan kaynaklanmış ve o da sonsuz rahmetiyle bu fıtrî ihtiyacımızı yerine getirmek için kendini bize tanıtmıştır. Karîbî bu ilahî sırrın mazharına erdiğini, vahdet menziline eriştiğini ve adeta onda yok olduğunu anlatıyor:

*Küntü kenzi*ñ maẓhārına irdi gönlüm cūş ider
İrse vaḥdet menziline maḥv olur hem yalvarır (15/3)

2.1.5. Ahiret ile İlgili Kavramlar

Neredeyse dinlerin bütününde var olan âhiret inancı, insanoğlunun ilk yaratılışından beri zihnini kurcalayan önemli meselelerden biri olmuştur. Daha mükemmel ve ölümsüz bir âlem olan âhiretin varlığına inanmak, insanın tabiî yaratılışında bulunan bir özelliktir. İnsan dünya hayatında karşılaştığı sıkıntılardan, haksızlıklardan dolayı sürekli acı çekmekte ve mutsuz olmaktadır. Bu manâda mutlak bir adaletin tecellî edeceği ve iyilerin mükâfatlandırılıp kötülüklerin cezalandırılacağı ebedî bir âleminin varlığına inanmak, insan için büyük bir teselli kaynağı ve yaşama sevincidir.

Dîvân Edebiyatı'nda ve özellikle tasavvuf manzûmelerinde İslam dininin ahiret inancı ile ilgili kavramlar sıklıkla işlenmiştir. Öğüt vermek, biligilendirmek,

---

[83] Aclûnî, Keşfü'l Hafa 2: 132.

hatırlatmak ve öğretmek gibi amaçlarla manzûmelere dâhil olan bu kavramları müellifimiz de yer yer kullanmıştır.

2.1.5.1. Cennet-Cehennem

Âhirette Allâh'ın lütuflarına mazhar olan müminlerin ebedi olarak yaşayacakları yerin adı olan Cennet, "*gölgelik bahçe*" anlamına gelir. *Kur'ân*'da ve hadîslerde bildirildiği üzre Cennetin sekiz değişik makamı vardır. Bunlar; "*Cennet, Huld, Me'vâ, Naîm, Âliye, Adn, Firdevs ve Dâru's Selâm*"dır. [84] Karîbî manzûmelerinde sekiz Cennet vurgusu yapmıştır:

Rūz-ı maḥşerdeki ḫalḳ aʿlā vü ednā cümlesi
Sekiz Cennet içre daim ḥūri ġılmān yalvarır (15/7)

Aynı zamanda Cennetin sekiz kapısı vardır. Bu nedenle Dîvân manzûmesinde bâb-ı Cennet kalıbı çok sık kullanılır. Şâir de bu kalıbı kullanmıştır:

Bāb-ı Cennet ḫidmetinde ayrılub ṭāvus-veş
İtmeyen hicr-i hevā cevlānıñ aṣlın ne bilür (32/4)

Ḥaḳḳ teʿālā luṭf idüb Cennet kapuların açar
ʿAfv idüb cürm ü ḫaṭāsın tāc [u] ḥülle don biçer
Müʾmin Müslim olana misk ü anber ḫūn ṣaçar
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine (96/1)

Yine Cennetin çeşitli sıkıntılara katlanan ve Hakk yolda sebat eden insanlara bir mükâfat olarak verileceği şu ifâdelerle anlatılmıştır:

Gör bunu kim nice virdi Ādeme Ḥaḳḳ Cenneti
Dāniye ṣunma ṣaḳın ṣaḳla nedir gör ḥikmeti
Çünki virdi Cenneti ya neye virdi miḥneti
Cümle ḫalḳ olmuş teselli̇ arada ġavġa nedir (30/2)

Cehennem ise; ahirette kâfirlerin ebedî, günahkâr mü'minlerin ise günahları ölçüsünde cezalandırılacakları yerdir. *Kur'ân*'da cehennem için farklı

[84] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 80.

isimler kullanılmıştır. Bunlardan bazıları; *"nâr, lâzâ, sâ'ir, sakar, hutâme ve hâviye"*dir.

Karîbî manzûmelerinde cehennemden bahsederken Türkçe ifâdesi ile *"tamû"* kelimesini kullanmıştır. Günahkâr olmayan veya günahları bağışlanmış olan insanların cehennemi görmeden Cennet nimetleri ile buluşacaklarından bahsetmiştir:

Ṭamūyı görmeyüb ḫavfsız geçerler
Sekiz Cennet ḳapuların açarlar
Kevs̱er şarābını anda içerler
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/9)

Bir başka yerde ise nefsin ve şeytanın arzularına uyanların, ahiret yurdunu unutup sâdece dünyâ için çalışanların, imandan uzaklaşacaklarını ve cehennem giysilerini giyeceklerini anlatmıştır:

Ḥaḳḳı ḳoyub bāṭıl şeyṭāna ṭapub
Bekā mülkini yıḳub fenāyı yapub
Īmān ḫilʿatlerin yerlere döküb
Ṭamū donlarıñı giyen ẓālim nefs (46/4)

2.1.5.2. Hülle- Burak

Hülle; İslâm inancında Cennete giden insanların giyecek olduğu giysidir. Şâir, Ramazan ayının şerefi ve hürmeti dolayısı ile oruçlu olanların ne büyük mükâfatlara hâiz olacaklarını anlatmak için meleklerin onlara Cennet elbisesi biçtiklerini müjdelemektedir:

Gökden melekler yer yüzine uçarlar
Müʾminler başına raḥmet ṣaçarlar
Ṣāim olanlara ḫulle biçerler
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/4)

Burak ise; Hz. Peygamberin Mi'rac'a yükselirken kullandığı binittir. Arapça *"yıldırım", "şimşek", "parıldamak", "ışıldamak"* anlamlarına gelen *"Berk"*kelimesinden türetilmiştir. Ayrıca Müslümanlar tarafından, Cennetle müşerref olanlara verilecek olan binit olduğuna inanılır. Karîbî zalim nefsin

arzularına uyanların ne burak ne hülle ne de Cennet tacı elde edemeyeceklerini, ahiret yurdunda düşkün olacaklarını ifâde ediyor:

Saña yaḳın olanlar Ḥaḳdan ırāḳ
Nice ırāḳ olmaz yoḳ elde burāḳ
Ne ḥulle giyer ne tāc ne burāḳ
Olur zebūn ḳalur yayan ẓālim nefs (46/2)

2.1.5.3. Kevser Şarâbı

Kevser Şarâbı, Cennette bir suyun veya havuzun adı olarak bilinir. İslâm inancına göre Hz. Peygamber Cennete giren ümmeti ile bu havuzun başında toplanacak ve onlara bu eşsiz şaraptan ikram edecektir. Manzûmelerde genelde *"âb-ı kevser, şarâb-ı kevser, havz-ı kevser"* şeklinde kullanılır.[85] Şâir Allâh'ın emirlerine uyup, yasaklarından kaçınanların Cennette birçok nimetin yanında, bu şarâba da kavuşacaklarını haber veriyor:

Emr-i Ḥaḳḳa ḳıl iṭāʿat olma emrinden ırāḳ
Ḥaḳḳ ḥużūrunda seniñ-çün ola nūrdan çerāḳ
İçüben kevṯer şarābın vireler ḥülle burāḳ
Muṣībet geldikde Ḥaḳdan şükr ḳıl itme firāḳ (51/1)

2.1.5.4. Hûri-Gılmân

Hûri; tarifsiz güzelliklere hâiz olan Cennet kızlarına verilen isimdir. Cennette Hûrilerin mü'minlere hizmet edeceği *Kur'ân-ı Kerîm*de de geçmektedir: *"İman edip güzel işler yapanlara müjdele: Onların, altından ırmaklar akan bahçeleri olacak. O bahçelerden ne zaman rızık olarak bir meyveyle nasiplenecek olsalar, 'Bu daha önce bize verilen rızık' derler; çünkü o rızık, benzer şekilde onlara verilmiştir. Onların orada tertemiz eşleri olacak ve onlar orada ebedî kalacaklar."*[86]

Gılmân ise; tüyü bitmemiş genç delikanlı demektir. Cennet hizmetkârlarındandır. Güzellik ve safiyet timsali olan Gılmânlar'ın çocukken

[85] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 238.

[86] Bakara 2/25.

ölenlerden oluşacağına inanılır.[87] Şâir bu iki kavramı birlikte kullanmıştır ve Ramazan'ı hakkı ile ifa edenlerin bu nimetlere erişeceğini ifâde etmiştir:

Hûri ġılmān her ḳapuda cemʿ olup gevher ṭutar
Her biri tesbiḥ u tehlīl eyleyüb dīvān ṭutar
Ḥaḳḳıñ luṭf u iḥsānına ʿaḳl-ı beşer mi yeter
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine (96/6)

2.1.5.5. Mahşer

Mahşer veya mahşer yeri, *"bir araya gelinip toplanılan yer, toplanma yeri"* anlamlarına gelir. İslâm inancında ise; bütün canlıların ölümden sonra Allâh'ın izni ile dirilip toplanacakları yer şeklindedir. Dîvân manzûmesinde de; canlıların dirilip toplanması, amel defterlerinin açılması, hesap görülmesi gibi yönlerinden ele alınır.[88]

Şâir mahşer gününde sevinen kimselerden olmak için kişinin Allâh'ın birliğini sürekli zikretmesini ve bunu içselleştirmesini öneriyor:

Maḥşerde aḳ yüzlü olayım dirsen
Defteriñ saġ elime alayım dirsen
ʿArşullāhı görüb varayım dirsen
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme (98/4)

2.1.5.6. Livâ-yı Nebî (Livâü'l-Hamd)

Livâ-yı Nebî, Hz. Peygamberin sancağı olup mü'minlerin mahşer yerinde bu sancağın altında toplanacaklarına inanılır. Dünyâda iken dervişmeşrep olanların veya bunu murâd edenlerin Hz. Peygamber tarafından makbûl kabûl edileceği ve mahşerde onun sancağı altında olacakları şâir tarafından aşağıdaki dizelerle ifâde edilmiştir:

---

[87] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 152.

[88] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 261.

Dervīşlikden murād olan evvelde
Ḳabūl olan bu olur Aḥmed yanında
Ṭoġrı ilter bizi livāu'l-ḥamde
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım (61/3)

2.1.6.İnançla İlgili Kavramlar

Belli bir sisteme dayalı olarak bütün dinlerde farklı şekillerde veya bir takım benzerliklerle var olan; bir düşünceye çok sağlam bir biçimde, içten, gönülden bağlı bulunma, güvenle doğru sayma mânâsına gelen inanç; İslam inanç esasları ve kavramları çerçevesinde Dîvân Edebiyatı'nda da kullanılmıştır.

2.1.6.1. İbâdetler

İslam dininin önemli inanç esaslarından birisi olan ibadet; Allah'a yönelmek, onun buyruklarını saygı ve hûşû içerisinde gönülden inanarak yerine getirmek demektir. İslam dininin temel ibadetleri kelime-i şahadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek ve hacca gitmektir.

2.1.6.1.1. Namaz-Oruç- Hac- Zekât

Karîbî, ibâdet ile ilgili olan namaz, oruç, hac ve zekât gibi kavramları manzûmelerinde az da olsa kullanmıştır. Aşağıda insanın yapmış olduğu ibâdetlere, nefsine uyarak her hangi bir riya katması sonucu bunların sevaplarını yitireceği ifâde edilmiştir:

Nice ḥacılarıñ haccıñ zekātıñ
Nice ʿābidleriñ ṣavm u ṣalātıñ
Nice zāhidleriñ zühd ü ṭaʿātıñ
Riyā ḳatuben yuyan ẓālim nefs (46/3)

2.1.6.2. Mübârek Gün ve Geceler

İslam dininde belli başlı bazı gün ve gecelerin, diğer gün ve gecelerden daha faziletli olduğuna ve Allah'ın bu vakitlerde yapılan ibadetlere daha fazla mükâfat vereceğine inanılmıştır. Aynı zamanda Allah'ın önemli bazı işleri de bu gün ve gecelerde yarattığına imân edilmiştir. Ramazan, Kurban Bayramı,

Cumâ Gecesi, Kadir Gecesi, Regâib Gecesi, Beraat Gecesi ve Mirac Gecesi İslam dininde mübârek kabul edilen gün ve gecelerdir.

2.1.6.2.1. Ramazan

Ramazan, kamerî ayların dokuzuncusudur. Müslümanların bu ayda oruç tutması farzdır. *Kur'ân-ı Kerîm* de bu ay içerisinde olan Kadir Gecesi'nde indirilmeye başlanmıştır. *Karîbî Dîvânçesi*'nde müstakil Ramazâniyeler kaleme almıştır. Bunlardan ilki Ramazan ayının girişi ile duyulan sevinç ve mutluluğu anlatmaktadır:

Ḥaḳḳ teʿālā luṭf-i iḥsān eyledi
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā
Ẕikr u tevḥīd u Ḳurʾānla ṭoyuldu
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/1)

İkincisi ise Ramazan ayının çıkışı dolayısı ile duyulan hüzünü ifâde etmektedir:

Sübḥānallāh ʿaẓīmu'ş-şān-ı teʿālā
Ulu dergāh ṣāḥibi yüce Mevlā
Luṭf u iḥsān itdi aʿlādan aʿlā
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ-ṣıyām elvedāʿ (49/1)

Bir diğerinde ise şâir Ramazan'ın hürmetine gerçekleşen olaylardan bahsediyor:

Ḥaḳḳ teʿālā luṭf idüb Cennet kapuların açar
ʿAfv idüb cürm ü ḫaṭāsın tāc [u] ḥülle don biçer
Müʾmin Müslim olana misk ü anber ḫūn ṣaçar
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine (96/1)

2.1.6.2.2. Kadir Gecesi

Kadir Gecesi, müslümanlar tarafından Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olduğuna inanılan mübarak gündür. *Kur'ân-ı Kerîm* Ramazan ayı içerisindeki bu günde indirilmeye başlanmıştır. *Kur'ân-ı Kerîm*'de bu isimle bir sûrenin olması günün önemini daha da arttırmıştır. Sûreye göre; Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır ve Allâh'ın izni ile bu gece melekler sehere kadar

mü'minlerin duasına icabet etmek için yeryüzüne inerler. Karîbî böyle mübârek bir güne eriştiği için içindeki sevinci açığa vuruyor:

Gül gülistān baġ-ı hüsne irmege itdim vefā
ʿAyān olub ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā
Leyle-i ḳadre irişdim günüm ʿıyd çekmem cefā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/1)

Başka bir manzûmede ise Ramazanın her gününün Kadir Gecesi ve bayram olduğunu belirterek ondan ayrılacak olmanın üzüntüsünü dile getiriyor:

Leyle-i ḳadr eylediñ her dünümüz
Nāʿim-i ʿıyd eylediñ her günümüz
Ayrılıcaḳ ʿaceb n'ola ḥālimiz
Elvedāʿ yā şehrü'ṣ-ṣıyām elvedāʿ (49/2)

2.1.6.2.3. Mi'râc

Mi'râc, Receb ayının yirmi yedinci gecesi Cenab-ı Hakk'ın daveti üzerine Cebrail'in rehberliğinde Hz. Peygamber Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan semâya, yüce âlemlere ve ilahî huzura yükselmiştir. Bu durum *Kur'ân-ı Kerîm*'de: *"Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammed'i, Mescid-i Haram'dan, çevresini Mübârek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren o zâtın şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır o! Gerçekten, her şeyi işiten, her şeyi gören odur"*[89] şeklinde ifâde edilmektedir. Şâir bu olayı hatırlatıyor ve Hz. Peygamberin üstün vasıflarını sayarak onun bütün âlemleri kuşatıcı olduğunu ifâde ediyor:

Muʿciātıñ gösterüb Ḥaḳḳ virdi miʿrāca yolı
Gösterür şemʿinde rūşen seyr ider cümle velī
Kim ānıñ yüzinden ider ḥal iden her müşkīli
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳş-ı cihān sırr-ı ʿālī (117/1)

[89] İsrâ 17/1.

2.1.6.3. Melekler

Melek, Allah tarafından nûrdan yaratılmış, erkeklik ve dişilikleri olmayan, Allah'a itaatten bir an olsun ayrılmayan ve gözle görülmeyen nûranî varlıklardır. Yemezler, içmezler, uyumazlar, doğup doğurmazlar. Devamlı Allah'a ibadet eden melekler Allah'ın emirlerine asla isyan etmezler ve hiçbir günah işlemezler. Melekler yüklendikleri görevler itibariyle farklı isimlerle anılmışlardır. Bunlardan en üstünleri, dört büyük melek olan Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil'dir.

2.1.6.3.1. Cebrail

Cebrail, Allâh ile peygamberleri arasında elçilik yapan ve Allâh'tan aldığı emir ve vahiyleri peygamberlere tebliğ eden dört büyük melekten biridir. Edebiyatımızda Cibrîl; *"Cibrîl-i Emîn, Rûhu'l Kudüs, Rûh-ı Kudsî, Hümâ-yı Kudsî, Bülbül-i Kudsî, Tâvûs-i Kudsî, Tâvûs-i Arş ve Tâvûs-i Sidre"* gibi isimlerle anılmaktadır.[90] Şâir meleklerin ve Cebrail'in daima Allâh'ı zikrettiklerini ve Ona yalvardıklarını ifâde ediyor:

Yedi ḳat gökde melekler cemʿ olup medḥiñ oḳur
ʿArş kürsī levḥ ḳalem hem peyk-i Cibrīl yalvarır (15/8)

2.1.6.3.2. Azrâil

Azrâil, canlıların ruhunu almakla görevli ölüm meleğidir. Aynı zamanda dört büyük melekten biridir. *"Melekü'l Mevt"* diye de adlandırılır. Karîbî, insanın canını teslim etmeden ve kabre girmeden Allâh'ı birlemesi gerektiğini öğütlemektedir:

Azrāʾil ruḥıñı kabż eylemeden
Eyletüb ḳabriñi ḳoyub gitmeden
Münker ile nekir suʾāl itmeden
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme (98/3)

[90] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 80.

2.1.6.3.3. Münker-Nekir

Münker ve Nekir, İslâm inancına göre ölen kimseleri kabirde ilk sorguya çekecek olan meleklere verilen isimdir. İsimleri Arapça çok değişik görünümlü anlamına gelmektedir. Bu melekler kabirdeki kişiye rabbi, dini ve peygamberi ile ilgili sorular sorarlar. Kişinin vermiş olduğu cevaplara göre ya onu mükâfatlandırır ya da cezalandırırlar. Karîbî kişinin ölüp de sual melekleri gelmeden önce Hak yola girmesi ve Allâh'ın birliğine inanması gerektiğini öğütlemektedir:

Azrāʾil ruḥıñı kabż eylemeden
Eyletüb ḳabriñi ḳoyub gitmeden
Münker ile nekir suʾāl itmeden
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme (98/3)

2.1.6.4. Levh-i Mahfûz - Levh-i Kalem

Levh-i Mahfûz, Arapça'da *"korunmuş levhâ"* demektir. İslâm'da olmuş ve olacak her şeyin yazılmış olduğu manevî levhayı dile getirir. Olmuş ve olacak şeyler Allâh'ın bilgisine bağlı olduğundan Levh-i Mahfûz doğrudan Allâh'ın ilim sıfatı ile ilgilidir. Korunmuş olarak nitelenmesinin nedeni, burada yazılı olan şeylerin herhangi bir müdahale ile değiştirilmekten, bozulmaktan uzak olmasıdır. *Kur'ân-ı Kerîm*'de bununla ilgili: *"O Levh-i Mahfûz'da korunmuştur"*[91] âyet-i kerîmesi mevcuttur. Şâir bütün herkesin yaşamdan hakkının ve hissesinin levh-i mahfûzda yazılmış olduğunu belirtiyor:

Seyr ider ʿarş u kürsī levḥ-i maḥfūẓdan dersi
ʿAşḳ durur sermāyesi oldı āsān külliyen (3/3)

Yazdı bir dīvān-ı baḥre levḥ-i maḥfūẓdur nüsḫāsı
Herkesiñ ḥaḳḳı muʿayyen beyān olmuşdur ḥiṣṣesi
Muʿallim olsa Ḳarībī gider göñülden ġuṣṣası
Vāriṣ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur mirʿāt (12/5)

[91] Buruc 85/22.

Levh-i Mahfûz'un yazıldığı ilahî kalem ise levh-i kalemdir. Allâh ilk önce levh ile kalemi yaratılmıştır. Tasavvuf inancına göre levh; Allâh'ın bilgisi, kalem ise ilmi ve iradesidir. Bu yüzden kaleme *"akl-ı kül veya akl-ı evvel"* diyenler de vardır. *Kur'ân*'da : *"And olsun kaleme ve yazdıklarına"*[92] şeklindeki âyet buna delil olarak gösterilir.

Yedi ḳat gökde melekler cemʿ olup medḥiñ oḳur
ʿArş kürsī levḥ ḳalem hem peyk-i Cibrīl yalvarır (15/8)
ʿArş u kürsī berr ü baḥri levḥ-i maḥfūẓ u ḳalem
Oldurur baḥr-i muḥīt ḳaṭre-i ʿummān eylemiş (47/7)

2.2. TASAVVUF

Karîbî Dîvânçesi'nin kaleme alınmasının en önemli sebebi tasavvufî öğretinin yaygınlaştırılması ve öğretilmesidir. Bu bağlamda manzûmelerin neredeyse hepsinde bu yönde bir çaba olduğu söylenebilir. Eser tasavvuf düşüncesinin manzûme ile birlikte nasıl verildiğini göstermesi açısından önem arzetmektedir.

2.2.1. Tasavvufî Kavramlar

Müellifimiz tasavvuf düşüncesi içerisinde bulunan, onu oluşturan veya olgunlaştıran belli başlı kavramları manzûmelerinde sıklıkla kullanmıştır.

2.2.1.1. Vahdet

Vahdet, *"birlik, teklik Allâh'ın birliği"* mânâlarına gelmektedir ve kesretin zıttıdır. Tasavvufta muteber olan vahdet, kesret içinde olandır. Yâni halk içinde, iş-güç ile meşgulken dahi herkesin ve her şeyin Allâh'ın kudreti ile meydana geldiğini bilmek, bunu idrâk etmek ve yaşantıyı buna göre tanzim etmektir.[93] Eskiler bunun için; *"Halvet der-encümen"* tabirini kullanmışladır. Yâni makbûl olan toplum içinde, gündelik yaşamın telaşesi ve keşmekeşi içerisinde Allâh'ı bir an olsun unutmamak, bu karmaşada ve kalabalıkta dahi her daim onu

[92] Kalem 68/1.

[93] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 406.

hatırlamaktır. Bunların neticesinde tasavvuf inancında vahdet-i vücût[94] nazariyesi ortaya çıkmıştır. Bu anlayış bütün mevcûdâtın Vücût-i Mutlak olan Allâh'ın sıfatlarından meydana geldiğine inanan tasavvufî bir merhaledir. Bütün varlıklarda çeşitli şekillerde ortaya çıkan odur. Her şey onun varlığına ve birliğine delâlet eder.

Bu inanç ile kâinatı ve mevcûdâtı okumasını bilen ve bunlarda Allâh'ı bulan yolcu artık vahdet menziline ulaşmış, benliğinden geçmiş ve kesretde dahi onunla bir olmuştur:

İrse vahdet menziline ḥall olur her müşkili
Açılıcaḳ bāb-ı vaḥdet dönmez ānıñ miṣāli
Keşf olur sırr-ı maḳāmat maʿrifet söyler dili
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/5)

ʿİlm-i vaḥdete irüb benligi maḥv itmeyen
Bāġ-ı ḥüsne irmeyen seyrānıñ aṣlın ne bilür (32/1)

Olan tevḥīd-i ṣarf üzre muʿayyen bir zamān olmaz
Düşer keṣretde vaḥdete ırāḳ yaḳīn mekān olmaz (44/1)

2.2.1.2. Vuslat

Vuslat, vahdet-i vücut yolundaki sâliğin Allah'a kavuşması anlamına gelen tasavvufî bir terimdir. *"Ulaşmak, erişmek, sevdiğine kavuşmak"*, mânâsındaki *"vüsûl"* kelimesiyle aynı anlama gelmektedir. Tasavvufta Vuslat-ı Hakk şeklinde ifâde edilmektedir. Vuslat-ı Hakk'a ve ilahî hakikatlere ulaşmak için yapılan yolculuk belli ilke ve kurallar dâhilinde gerçekleşir. Bundan dolayıdır ki; sûfî çevrelerinde, *"Usûlü olmayanın vüsûlü olmaz"*; *"Usûlü terkeden vuslattan uzaklaşır"* ve *"Vuslata erişememiz usûlsüzlüğümüzdendir"* şeklinde birçok söz söylenmiştir. Vuslatın aşamaları; Allah'tan gayrısından yüz çevirmek anlamındaki

[94] Detaylı bilgi için bk.; Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, 209-295; Hamdi Kızıler, *Câhidî Ahmet Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 155-176.

"zühd" ile başlar, ibâdet ve şükür ile Allah'a yakınlaşmak olan *"tekarrüb"* ile devam eder, sâlik bunların sonucunda nihayet Hakk'a kavuşur ve *"vuslat"*a erişir. Bundan sonrasında ise, dâimî birliktelik demek olan *"ittisâl"* evresi başlamış olur.[95]

Fakat vuslata erişmek kolay bir iş değildir. Ayrılık acısı çeken aşığın bütün sıkıntılara katlanması ve isyan etmemesi gerekir. Bunun sonucu olarak âşık murâd ettiği ve dertlerine derman, sıkıntılarına deva olacak olan vuslata erişir:

Her birin bir ḥāl ile ḳılmış tesellī cüz-i kül
Vuṣlat-ı Ḥaḳdır murādāt menbāʿı insān olur (20/3)

Ḳuluñ işi sehv-ile ʿaʿyān olur
Ḥaḳḳıñ işi ʿafv-ile ġufrān olur
Vuṣlatıñdır derdime dermān olur
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım (64/5)

2.2.1.3. Fenâ - Fenâfillâh

Bekânın zıddı olan fenâ; yok olma, yokluk ve geçip gitme mânâlarını taşır. Dîvân manzûmesinde varlığın geçici olmasını ifâde eder. Tasavvuta ise fenânın anlamı; fenâfillâhtır. Bu tasavvufun temel düşüncelerinden biri olan Allâh'ın varlığında yok olmaktır. Bir mürşîdin gözetim ve denetimi altında, kabiliyetine göre değişen bir süre içinde çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle nefsini terbiye eden sûfi, bütün varlığını yok ederek, her şeyi unutup, her türlü dünyâ alâkasından geçerek Allâh ile bir olmayı amaçlar. Beşerî huy ve sıfatları terkederek Allah'ın sıfatlarıyla bezenen, mâsivâyı gönlünden tamamen çıkaran sûfi, vücût-i mutlak olan Allâh'ta vâr olduğunu hisseder ve Onunla bir olur. [96]

---

[95] Detaylı bilgi için; Semih Ceyhan "Vüsûl" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 43, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 143-145.

[96] Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, 196-197; Kızıler, *Câhidî Ahmet Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, 288-290.

Karîbî; aşk yolcusunun çektiği eziyetleri dile getiriyor ve onu övüyor. Fakat bütün bunların neticesinde fenâya düşüp yok olmaya mahkûm, geçici olan dünyâya aldanmanın, sonsuzluk ve vahdet diyârını yıkacağını haber vererek yolcuyu uyarıyor:

ʿĀşıḳın çekdiġini gökler u ṭaġlar mı çeker
Baġrı ḫūndur gözi ḳandır ya yüzine kim baḳar
Dost yolunda nāra düşse ya ānı nār mı yaḳar
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar (26/1)

Dār-ı dünyāda degil ʿādet ḳalan insān degil
Çün fenā üzre ḳuruldı ʿāḳıle ġavġa nedir
Emr-i Rabbānī görünmez merde ol fehvā nedir
Cümle ḫalḳ olmuş teselli arada ġavġa nedir (30/1)

Fenā-i salṭanat içre ʿalemdār ola yoḳluḳda
Zerre vü şemme ḳalmaya ṣafā bula muṣaffādan (72/3)

Hz. Yusuf gibi bütün sıkıntılara ve eziyetlere katlanarak, fenâya aldanmayanların Allâh ile bir olacaklarını ve ebedi saadete ereceklerini ifâde ederken, Hz. Yusuf'un Mısır'a sultan oluşunu örnek gösteriyor:

Fenāfillāh olup ʿuryān vücūdı lā-ebeddir seyrān
Yusuf-veş irüb Kenʿān Mıṣr-ı ḳadīme sultān olur (25/3)

2.2.1.4. Mâsivâ

Mâsivâ, *"şey"* anlamına gelen mâ ile, *"başka, gayr"* anlamına gelen sivâ kelimelerinden türetilmiş bir tabir olan mâsivâ; mâsivallah şeklinde de kullanılır. Tasavvufta yaygınlığı sebebiyle mâsivâ demekle yetinilir. Bir şeylerden başka olan şeylerin hepsi, *"mâsivâllâh"* kelimesinin kısaltılmışı olarak; *"Allâh'tan gayrı her şey"* anlamında kullanılır. Tasavvuf yoluna girmiş sâlikler, Hakk'ın varlığı ve Hakk'tan gayri olan bütün şeylerin varlığı olmak üzere iki varlık görür. İşte bu

yolda Hakk'tan gayri kabûl edilen varlıklara mâsivâ adı verilir. Seyr-i sülûk yolundaki sâlikten istenilen; mâsivâdan geçerek kendini Allâh'a vermektir.[97]

Tasavvuf yolunda, vahdete erişmek isteyen sâliğin gönlünde Allâh'tan gayrı hiçbir şey bulunamaz. Onlar mâsivâdan geçip ukbâya tâlib olmuşlardır. Allâh'tan gayrısı onların zihinlerinde ve gönüllerinde bir an olsun yer edemez. Esâsen dervişliğin aslı mâsivâllâhı terk etmektir:

Virüb varlıġın aṣlına ḳurtılub mā-sivā'llāhdan
Nice tebyīn idebilür meṣel resmi nişān olmaz (44/2)

Teraḥḥüm ṣāḥibi Allāh gel berü sen de ol lillāh
Terk idenler mā-sivallāh oldı onlar fenāfillāh
Gice gündüz budur fikri dāʾimā dir Allāh Allāh
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān (67/3)

Ḥaḳḳıñdır çün varlıḳ bilüb mā-sivā defterin silüb
Biñ cān ile cān olup cānan olan gelsün beri (114/3)

2.2.1.5. Havf u Recâ

"Ümit, emel, beklenti, istek" gibi anlamlara gelen recâ kelimesi ve *"korkmak, kaygılanmak, endişe duymak"* gibi anlamlara gelen havf kelimesinin birleştirilmesi ile oluşmuş olan bu terkib; tasavvufî olarak, korku ile ümit arasında olmak mânâsına gelir. Allâh'a ulaşma gayreti içerisinde olan kişi ne tamamen korkuya kapılıp dünyâdan el etek çekmeli ne de tamamen ümit içerisinde olup kendisini dünyâya kaptırmalıdır. Onun durumu bu ikisi arasında, yâni korku ile ümit arasında olmalıdır. Kişi Allâh'tan korkmalı fakat kesinlikle ondan ümidi kesmemelidir.[98]

---

[97] Süleyman Uludağ "Mâsivâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 28, (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 76.

[98] Detaylı bilgi için bk.; Mansur Gökcan, "Havf ve Recâ (Korku ve Ümit) Dengesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2016): 171-192.

Şâir bütün yaratılanların Allâh yolcusu olduğunu ifâde ederken; Ona tevekkül ederek Onun ümidine sığınanların yardımcısının Allâh olduğunu, onların gönlünden korku ve hüznü kaldırdığını ve mutluluk verdiğini ifâde ediyor:

Kerem-kānısın yā Mevlā cümle ḫalḳ sālikiñ seniñ
Tevekkül eyleyen saña sen olduñ mūnīsi ānıñ
Ḫavf-ile ḥüẕni ḳalḳıser her ḥālde irse iḥsāna
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye(94/4)

2.2.1.6. Tövbe – Tövbe-i Nasûh

Tövbe, *"dönmek olan tövbe, tasavvufta, kusurlu şeylerden vazgeçerek Hakk'a yönelme"* mânâlarına gelmektedir. Ayrıca geçmişteki günahlardan pişmanlık duyup Hakk'a sığınma, gaflet uykusundan uyanıp günahlardan uzak durma, kalp temizliğini temin etme ve kötü huylardan iyi huylara samimiyetle dönme anlamlarına gelir.[99] Tövbe-i nasûh ise, kesin, kat'i dönüş anlamına gelir ve hâlis ve sâfî olarak, günahların bağışlanmasını dileyerek, sırf Allah rızası için yapılan tevbe demektir. Tasavvufta, kişinin işlediği cürümlere kesinlikle tekrar dönmeyeceğine dair Allah'a söz vermesi ve ondan samimi bir kalp ile af dilemesi şeklinde karşılık bulur. *Kur'ân-ı Kerîm*'deki: *" Samimi bir tövbe ile Allâh'a dönün"* [100] ve *"Allâh tövbe edenleri sever"* [101] âyetleri ve *"Vallâhi ben günde yetmiş defadan fazla Allâh'dan beni bağışlamasını diler, tevbe ederim"*[102] hadîs-i şerîfi tövbenin ve özellikle nasûh olan tövbenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Karîbî de, kişinin Allah'a ortak koşması haricinde, ne kadar günahkâr olursa olsun, o günaha tekrar dönülmeyeceğine dair kat'î bir söz ve samimi bir tövbe ile Allâh tarafından merhamet edilerek bağışlanacağını ifâde ediyor:

Tövbe-i naṣūḥ itdim ṣundum elim
Ẕikrim ḳalbe düşür feṯḥ eyle yolum

---

[99] Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, (Ankara: Birleşik Yayınları, 2007), 138.

[100] Tahrim 66/8.

[101] Bakara 2/222.

[102] Buhâri, Deavât, 3.

Geldim ḳapuña ḥal eyle müşkīlim
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım (64/3)

Ḳuluñ işi sehv-ile ḫaṭā vü ʿişyān olursa
Ḥaḳḳ āña maġfiret ider bilüb tövbe ḳılursa
Baġışlar şirk-i billāhdan ġayrı her ne olursa
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine (96/2)

2.2.1.7. Zikir

Tasavvufta dervişler tarafından Allâh'ın belli adlarının muayyen sayıda tekrarına zikir denir. Kalp ile yapılan zikr-i hafî (gizli zikir), sesli ve toplu olarak yapılan zikr-i celî (açık zikir) olmak üzere iki çeşittir. Zikir kelimeleri ve esmâları genellikle: *"Lâilâhe illallâh, Allâh, Hû, Hakk ve Kayyûm"*dur. [103]

Zikir tarîkatlarda kişinin Rabb'ine yaklaşmasını sağlayan en büyük ibâdet ve nefsi terbiye için uygulanan riyâzetin en önemli unsuru olarak kabûl edilir. Sûfîlere göre zikirden maksat Allâh'ın zâtı, sıfatları, isimleri, ihsânının bolluğu, takdîrinin geçerliliği gibi hususlarda kalbin her dâim uyanık olmasını sağlamak, Allâh'ı kalpte hazır tutmak ve onu görüyormuş gibi ona yaklaşmaktır.[104]

Şâir özellikle Ramazan ayında mânevî havanın da etkisi ile zikrin arttığını ifâde ediyor, dahası arşın ve meleklerin de Allâh'ı zikr ettiklerini belirtiyor:

Bī-ḳıyās u bī-ʿaded luṭf eylediñ
Ẕikr u şükr u fażlıñ-ile ṭoyulduñ
Ümem-i māżīden eşref eylediñ
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā (8/6)

[103] Pala, s. 426.

[104] Reşat Öngören, "Zikir" *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 44, İstanbul 2013, s. 409-412.

ʿArşıñ kürsin ẕikr ider ey pādişāh
Melekler iñleşüb dirler āh vāh
ʿAcz itmem şākirim elḥamdülillāh
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh (88/2)

2.2.1.8. Tevekkül

Tevekkül, yapılacak olan herhangi bir eylemde her türlü tedbiri aldıktan ve şartları eksiksiz şekilde yerine getirdikten sonra işi Allâh'a havâle edip, kadere rızâ gösterme işidir.[105] Tevekkül tasavvufta bir makâm ve hâl olarak kabûl edilir. *"Tevekkül edenler Allâh'a tevekkül etsinler"* [106] meâlindeki âyet-i kerîmesi buna dalâlet eder.

Şâir; işini Allâh'a havale edenlerin yardımcısının yine Allâh olacağını ve eğer istemesini bilirse Allah'ın kişinin isteğine mutlaka icâbet edeceğini söylüyor. Aynı zamanda en hayırlı işin de bu olduğunu haber veriyor:

Rıżāñı her kim isterse tevekkül eylesün saña
Neler göre neye ire idemez kimse taḳrīrāt (11/3)

Kerem-kānısın yā Mevlā cümle ḫalḳ sālikiñ seniñ
Tevekkül eyleyen saña sen olduñ mūnīsi ānıñ
Ḫavf-ile ḥüẕni ḳalḳıser her ḥālde irse iḥsāna
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye (94/4)

Ol kerīm u ḳādir-i ḳayyūm [u] ḥayy-i lā-yezāl
Biz faḳiriz ol ġanīdir bī-nazīr [u] bī-misāl
Ey Ḳarībī ḳıl tevekkül olasın ḫayrü'l-envāl
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine (96/10)

2.2.1.9. Tefekkür

"Düşünmek, çok ve derin düşünmek, birine bir şeyi hatırlatmak, hatırlamak, kafasını çalıştırmak, teemmül etmek, muhâkeme yapmak, fikretmek"

[105] Üstüner, s. 150.

[106] Tahrim 66/8.

gibi anlamlara gelen tefekkür, tasavvufî olarak ise; kişinin günahlarını, varlığı, doğayı, kainâtı, maddenin ardındaki hikmeti düşünmesi ve Allah'ın yarattığı varlıklardan, kâinattaki eşsiz mükemmellikteki düzenden ders çıkarması demektir.

Tefekkür; *Kur'ân-ı Kerîm*'in birçok yerinde de Allâh tarafından insanlara tavsiye edilmiştir. *"Dünyâ hayâtı, eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise, Allâh'tan korkanlar için daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız?"* [107], *"Çünkü yeryüzünde dolaşan canlıların Allâh katında en kötüsü anlamayan ve düşünmeyen sağırlarla dilsizlerdir"* [108] ve *"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için gerçekten açık, ibretli deliller vardır"* [109] meâlindeki âyetler bunlardan birkaçıdır. Yine Hz. Peygamberin*; "Bir saat tefekkür bazen bir sene ibâdetten daha hayırlıdır"* [110] hadîs-i şerîfi de tefekkürün öneminin en somut örneklerindendir.

Şâir de bu bilinçle dünyâdan el etek çekerek tefekkür etmeyi ve ilm-i Rabbânî'ye ulaşmayı arzuluyor:

Tefekkür budur Ḳarībī ġayrıdan çek elini
ʿİlm-i Rabbānī budur kim farż idübdür emr-i Ḥaḳḳ (52/6)

2.2.1.10. Tecellî

Tecellî, bir şeyin açıkça belirmesi ve ortaya çıkması mânâlarına gelir. Tasavvufta bütün varlıkların değişik ölçülerde tecelli ettikleri düşünülür. Sûfi vahdet-i vücûda erebilmek için ilk önce tevhîd-i ef'al (her işi yapanın Allâh olduğunu kavramak) daha sonra tevhîd-i sıfat (bütün sıfatların Allâh'ın sıfatı olduğunu anlamak) ve son olarak da tevhîd-i zât (her şeyin Allâh'ın zuhurundan olduğunu anlamak) tecellîlerine uğrar. Tecellî kişiye bazen cezbe, bazen de sükûn hâli verir. Tecellî kavramında karanlıktan aydınlığa, yokluktan varlığa,

[107] En'am 6/32.

[108] Enfal 8/22.

[109] Ali İmran 3/190.

[110] Aclûni 1/310.

bilinmezlikten bilinirliliğe bir geçiş söz konusudur. Kısacası tecelli; gayblerin nûrlarının kalplere açılan kapısıdır.[111]

Âşık bütün zorluklara katlanarak Allâh'a ulaşma gayretinde olgunlaşır ve gizli sırları keşf ederse, artık Allâh onun kalbine tecellî eder. Böylece âşık insan-ı kâmil mertebesine ulaşmış ve vahdete erişmiş olur. Aynı zamanda şâir, bütün varlıkların Allâh'ın nûru ile yaratıldığını hatırlatıyor ve onların Allâh'ın birer tecellîsi olduğunu belirtiyor:

Eylese Ḥaḳḳ tecellā cümle ḫalḳa müvellā
Ḫalḳ itmege tecellī vecd-i zātdan nūr ister (21/4)
Terk eyle bu ẕerrātı kim bulasın mirʾātı
Keşf iden vech-i ẕātı tecellī Raḥmān ister (33/5)

Tecellī eyleyüb Allāh gösterir ẕāt-ı nūrını
İçirür ʿaşḳ şarābın beẕl ider āña vārını
Şeş cihātıñ idüb gözini'der vaḥdetde seyrini
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān (67/5)

2.2.1.11. İlm-i Bâtın ve İlm-i Zâhir

İlm-i Bâtın, Allâh katına, Allâh'ın sırlarına ait mânevî bilgi demektir. Ledün İlmi veya İlm-i Rabbâni olarak da bilinir. İşlerin gizli sebeblerine ise ledünniyat denir. Tasavvufî inançta ledün ilmi sâdece Allâh'ın bildiği sırlara Onun izni ile vâkıf olmak demektir. Bu ilim sâdece Allâh'tan ilham alan mürşîd-i kâmillerin erişebilecekleri bir mertebedir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de Kehf Sûresi'nde[112]; Hızır'ın Allâh'ın izni ile Hz. Mûsâ'ya bu ilmi öğrettiğinden bahsedilir. Ayrıca Hz. Peygamber de ilm-i ledün sultânı olarak anılır.[113]

---

[111] Erginli vd., *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 300-302.

[112] Kehf 18/65-82.

[113] Detaylı bilgi için; Ferzende İdiz, "Tasavvufta İlm-i Zahir İlm-i Batın Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 25*, (2006): 233-256.

İlm-i Zâhir ise; bâtın ilminin tamamen zıddı olarak; olayların ve işlerin dış yüzlerini açıklayan ve inceleyen ilimdir. Herkes aklı ve çabası ile bu ilmi edinebilir. Bu sebeble beşerî ilim olarak da adlandırılır.

Şâir tasavvuf yolcusunun bu iki ilme de sahip olmak için çabalaması, dünyâdan el çekmesi, sıkıntılara katlanması gerektiğini vurguluyor. Sonunda ulaşacağı nokta Allâh'ın sırlarına vâkıf olmak olacaktır:

Yüzimi dergāha ṭutdüm ġayrıdan çekdim elim
Feṭḥ-i bāb it yā İlāhi muḳarreblerden ḳıl yönüm
Ġayrıdan ḥācetim yoḳdur ẓāhir u bāṭın her ḥālim
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña (10/6)

Maẓhar-ı keşf-i kerāmet menbaʿı dād olsa
Hīç olur mı ḳīl u ḳālden geçmeyen merd-i ṣalāḥ
Baṭını baṭında ẓāhir itmeyinc'olmaz felāḥ
Bilmeyenʿilm-i ledüni sırr-ı pinhān m'arzular (22/2)

Kullü şey'in yerciʿu deyü buyurdı ol Ḫudā
İʿtiḳādı küllü olup ʿilm-i Rabbānı diler (27/5)

2.2.1.12. Keşf

Perdeyi ve örtüyü kaldırmak, kapalı olan bir şeyi açığa çıkarmak, vâr olan fakat niteliği bilinmeyen şey hakkında bilgi edinmek demek olan keşf, tasavvufta perde arkasında ve aklın ötesinde olduğu için gâib olan bazı şeyleri bilme ve Allâh'ın tecellîlerini temâşa etme mânâsındadır.[114]

İnsan-ı kâmil mertebesine ulaşmış, kalbi ve rûhu saflaşmış ve bütün benliği ile Allâh'a yaklaşmış olan kişinin sırlar âlemi ile arasındaki perde kalkmış, o zâtın keşfi açılmış demektir. Artık o kişi vahdet menziline ulaşmıştır ve dili de her dâim mârifet söylemektedir:

---

[114] Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 133; Detaylı bilgi için bk.;Hacı Bayram Başer, "Tasavvuf İlmi ve Keşf'in Bir Bilgi Yöntemi Olarak Değeri", *Entelektüel Bağımlılığı Aşmak: İlim Geleneğimiz Üzerine Araştırmalar Dergisi 2*, (2009): 219-227.

İrse vahdet menziline ḥall olur her müşkili
Açılıcaḳ bāb-ı vaḥdet dönmez ānıñ miṣāli
Keşf olur sırr-ı maḳāmat maʿrifet söyler dili
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/5)

İren sırr-ı müntehāya oḳudı cümle ʿirfānı
Şeş-cihāt olup gözüñ nice dilerse gör ānı
Fetḥ olur cümle muʿammā keşf olur āña her maʿnā
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye (94/3)

Saña keşf ola cümle ʿālem refʿ olup şübheler gide
Maḳām-ı Maḥmūda irüb tefrīc eyle nūrunı (107/9)

2.2.1.13. Kerâmet

"Yücelik, yükseklik, cömertlik, azizlik" gibi anlamları olan kerâmet; Allâh'ın sâlih, takvâ sâhibi, velî kullarına bahşettiği ve onlardan zuhûr eden olağanüstü haller demektir. Hakk'ın velî kullarına insanları doğruya ve hakîkate dâvet etmelerinde kolaylık sağlamak amacıyla; ikram, ihsan ve lütfu olarak da kabûl edilebilir.

Kerâmetin maddi ve mânevî olamak üzere iki çeşidi vardır. Bunlara kerâmet-i kevniye (suda yürümek, havada uçmak vs.) ve kerâmet-i ilmiye (ledün ilmi ile gösterilen kerâmet) denir. İkinci kerâmet şekli daha makbûl sayılmıştır. Bunun yanında tasavvufî olarak kerâmet; ulaşılması gereken bir hedef yâhut son makâm olarak anlaşılmamış, bilakis Allâh'a giden yolda bir engel oluşturabileceğine de dikkat çekilmiştir. [115]

Kerâmeti gösterene teveccüh ederek, asıl hedeften uzaklaşmak ve Allâh'ı unutmak bu engellerin başında gelmektedir. İkinci engel ise kerâmet gösterenin

[115] Detaylı bilgi için; Süleyman Uludağ, Tasavvuf Kültüründe Kerâmet Anlayışı, *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü - 3*, (Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2004), 15-36.

gurûra kapılıp Allâh'tan uzaklaşmasıdır ki; şâir de bu noktaya dikkat çekiyor ve o kişinin şeytanlaşacağını söylüyor:

Kerāmet ḥāṣıl ol ide keremler
Āña maġrūr olanlar şeyṭān olur (24/2)

Hem kerāmet virdi çün Ḥaḳḳ Ādeme nola kerem
Yâni kim maḳbūl-i ḥaẓret ola hem ol muḥterem
Çift idüb Ḥavvāyı sevdi çün āña etdi elem
Cümle ḫalḳ olmuş tesellī arada ġavġa nedir (30/3)

2.2.1.14. Hikmet

Hikmet, tasavvufta genellikle *"ilahî sırların ve gerçeklerin bilgisi, varlıkların vâr oluş amaçlarının kavranması demek olduğu gibi, bir takım sebepler ve bunların sonuçları arasındaki ilişkilerde ilahî iradenin rolünün keşfedilmesi"* anlamında kullanılır. İlk sûfîlere göre hikmet çabayla kazanılan ve özenle korunan, çok değerli bir gizli bilgidir. Bu bilgiye sahip olan kişiye hakîm denir. Kişi hakîm olabilmek için, mutlaka hikmet sahibi olmalıdır. Hikmet ise üç aşamadan oluşur. Birinci aşaması; bir durumu, bir işi görmek, bilip tanımak, ikinci aşaması bunu ifâde etmek, üçüncü aşaması ise onu uygulamak ve yaşamaktır. Bu üç aşamayı hakkıyla ifâ eden kişinin hikmete eriştiği ve hakîm olduğu söylenebilir.[116]

Kısacası kişi sâdece ilim ile belli bir mertebeye erişilebilir, ondan sonrası için Allâh'ın kendisine bahşettiği hikmet gereklidir. Bu iki öğretiye sahip olan kişi hem âlim hem de ârif olmuş olur ve insan-ı kâmil mertebesine erişir. Aynı zamanda gaflet uykusundan uyanır ve irfânın aslına erişir:

Bī-vücūd ʿilmiyle ḥikmet cürʿasın nūş itmeyen
Ḫāb-ı ġafletde ḳalan ʿirfānıñ aṣlın ne bilür (32/2)

---

[116] Detaylı bilgi için; Mustafa Kara, "Hikmet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 17, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 518-519.

2.2.1.15. Şeş Cihet (Cihât-ı Sitte)

Altı yön (sağ, sol, arka, ön, yukarı ve aşağı) demektir. Tasavvuf ehli; *"Doğu da, batı da Allâh'ındır. Nereye dönseniz Allâh'ın yönü orasıdır. Şüphesiz, Allâh sonsuz genişlik sahibidir ve her şeyi hakkıyla bilir"* [117] meâlindeki âyet-i kerîmesinden yola çıkarak Allâh'ın bütün yönlerden kendilerini kuşatmış olduğunu bilir ve ona göre yaşantılarını idâme ederler. *"Şeş-cihât olmak"* tabiri ise her yönden ve her vesile ile Allâh'a ulaşmak ve Allâh'ın her an kendileri ile beraber olduğunun bilincinde olmak demektir. *"Biz insanı yarattık; nefsinin ona ne fısıldadığını da biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız"* [118] âyeti bunun en açık delilidir.

Şâir; şeş-cihât olanların veya şeş-cihâtın sırrına erişenlerin, gözlerinden perdelerin kalkacağını, bu kişilerin peygamberlerin varisleri olacağını ifâde ediyor. Onlar dünyâda yönlerini yitirip yok olmuş; Allah'ı bulmuş ve onda vâr olmuşlardır:

Delīlim ḥāfiż-ı ʿālem odur ʿālemde vech-i ẕāt
Şeş-cihāt olup gezerken ḳalmadı perdedenẕerrāt
Cihān-ı ʿilmeyn idüb tefsirince defaʿāt ile kerrāt
Vāriṣ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur mirʿāt (12/1)

Gözleri nūrundan itmiş şeş-cihātı āyine
Her nice baḳsañ görinür kendüye kān eylemiş (47/4)

Cihāt-ı sit ola yeksān yemīn yesār dīnilmeye
Iraḳ yaḳīn yanında bir hüviyetten nidā ancaḳ (50/4)

Tecellī eyleyüb Allāh gösterir ẕāt-ı nūrını
İçirür ʿaşḳ şarābın beẕl ider āña vārını
Şeş cihātıñ idüb gözini'der vaḥdetde seyrini
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān (67/5)

---

[117] Bakara 2/115.

[118] Kaf 50/16.

2.2.1.16. Lâ-mekân

Lâ-mekân kavramı, *"mekânsız, mekâna ihtiyacı olmayan"* şeklinde Allâh'a atfedilir. Tasavvufî inançta mekân vâr olan şey için söz konusudur. Bir şey varlık âlemine gelmedikçe mekâna girmez. Allâh'ın bilgisi ise mekâna ihtiyaç duymaz. Yâni hakikatlerin ve mânâ âleminin mekânı yoktur. İşte mekân âlemi olan bu âleme karşılık bir de mekânsızlık âlemi vardır ki buna lâ-mekân âlemi denir.[119]

Sûfi, aşk derdi ile mekânını yitirmiş ve lâ-mekân olmuş yâni mekânsızlıkta mekânı bulmuştur:

ʿAşḳ uġradır nice derde maʿşūḳın sevdāsı serde
Ḳarār itmez yerde gökde mekānı lā-mekān olur (25/4)

2.2.1.17. On Sekiz Bin Âlem

Kur'ân-ı Kerîm; *"Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a ham olsun"* âyet-i kerîmesi ile başlar.[120] Müfessirler burada geçen *"âlemler"* kelimesi hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Vehb bin Münebbih ile Ebu Câfer'e göre on sekiz bin veya on dört bin âlem vardır. Taberî on dört bin, İbn Ebi Hatim bin Mukâtil seksen bin, Kurtubî ise kırk bin âlem olduğunu, yaşadığımız âlemin de bu âlemlerden yalnızca bir tanesi olduğunu iddiâ etmişlerdir. Bu rivâyetlerin İsrâiliyyat kaynaklı oldukları kabûl edilir. Fakat on sekiz bin âlem vurgusu mutasavvıflar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu inanca göre; Allâh yaratıcı kudreti içinde akl-ı küle karşı nefs-i külü yarattı. Bunlardan dokuz gök oluşmuştur. Dokuz gök içindeki yıldızlarla beraber anâsır-ı erbaâyı (dört unsur), o da mevâlîd-i selâseyi (üç çocuk) doğurmuştur. Bunların toplamı on sekiz eder. Bunların her biri bin âlem sayıldığında on sekiz bin âlem oluşmuş olur.[121]

Karîbî bu on sekiz bin âlemin baştanbaşa gezilse bile Allâh katında aşktan daha değerli bir şey bulunamayacağını iddia ediyor ve akıllı olana aşkın kâfi geleceğini belirtiyor:

---

[119] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 252.

[120] Fatiha 1/1.

[121] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 24.

On sekiz biñ ʿālemi keşf eylesen tā ser-te-ser
Bulamazsın Ḥaḳḳ ḳatında ʿāşḳ gibi bir muʿteber
ʿAşḳıñ artar ey Ḳarīb ʿāḳıl iseñ ʿaşḳ yeter
Şaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar (26/4)

2.2.1.18. Devr- Devrân

Devr; varlıkların Hak'tan gelişini ve ona dönüşünü açıklayan tasavvufî bir görüştür. Varlığı ve nesneleri sudûr ve tecellî esâsına göre açıklayan mutasavvıflara göre mutlak varlıktan tecellî sûretiyle ayrılan bir nesne, çeşitli değişim safhâlârından geçtikten sonra varlıkların en süflîsi olan madde mertebesine kadar iner. Sonra yükselmeye başlayarak yine çeşitli merhalelerden geçtikten sonra geldiği noktaya ulaşır. Mutlak varlıktan ayrıldıktan sonra inişe geçen ve alçalan bir nesne sırayla küllî akıl, dokuz akıl, dokuz nefis, dokuz felek, dört tabiat ve dört unsur seviyesine kadar düştükten sonra yükselişe geçerek yine sırayla madde, mâden, bitki, hayvan, insan ve kâmil insan seviyesine kadar çıkar. Devir adı verilen bu yolculukta bütün merhalelerin oluşturduğu seyir çizgisi bir daire şeklinde düşünülür. İnişte katedilen yarım daireye *"kavs-i nüzûl"* ve *"mebde"*, çıkışta katedilen diğer yarım daireye de *"kavs-i urûc"*, *"kavs-ı suûd"*, *"rücû"* ve *"meâd"* gibi isimler verilir. Vücûd-ı mutlaktan ayrılan kâmil bir varlık ya hiçbir engelle karşılaşmaz veya karşılaştığı engelleri çabuk aşar, devrini ve seyrini süratle tamamlayarak Hakk'a vâsıl olur.[122] Devrân ise; *"dünyâ, çağ, geçip giden zaman, kader ve talih"* anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî olarak ise; sûfîlerin yalnız başına veya topluca vecde gelip dönerek zikir yapmaları anlamına gelir.

Müellifimiz zamanın tüm hızıyla geçmesine rağmen, Hak yoldan uzak kalıp günah ve isyan içerisinde olanlara üzüldüğünü ve ağladığını söylüyor:

---

[122] Detaylı bilgi için; Süleyman Uludağ, "Devir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, (İstanbul TDV Yayınları, 1994), 231-232.

Devrān dönüb gine kendü añlar
Ānıñ āhı şemsiñ żiyāsın baġlar
Ḳarībī bu ḥāle ṭurmayub aġlar
Niceler cürm-ile ʿişyānını söyler (37/5)

2.2.1.19. Elest Bezmi (Bezm-i Elest)

Allâh ruhlar âlemini yarattığı zaman; bütün ruhlara hitâben *"elestü bi-Rabbiküm"* (Ben sizin Rabbiniz değil miyim) buyurunca, ruhlar: *"Belâ"* (Evet, Sen bizim Rabbimiz'sin) dediler. Bu konu *Kur'ân-ı Kerîm*'de: *"Hani Rabbin, Âdemoğullarının bellerinden soylarını çıkarmış ve onları kendilerine karşı şâhit tutmuştu. Ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye sorunca, onlar Evet, Rabbimizsin, buna şâhitlik ederiz dediler. O sizi böylece şâhit tuttu ki, kıyâmet gününde biz bundan habersizdik demeyesiniz"* [123] şeklinde ifâde edilmektedir.

Şâir; elestte *"evet"* diyen kişilerin lutf u ihsâna eriştiklerini, doğru yolda olduklarını ve kesin olan doğruya yaklaştıklarını ifâde ediyor:

Elestden bir ḫaber virsem kimse bilmez işim benim
Her ne olsa bi-iẕnillāh içim ve hem ṭışım benim
Görinenler baña benden ʿayān ider düşüm benim
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim (63/1)

Elestde luṭf u iḥsāna irenler didi yā Mevlā
Olan müʿmīn ṭarīḳatda āña Ḥaḳḳe'l-yaḳīn ola
Ṣalā vacib-durur bize odur çün maḳṣud-i aʿlā
Yanub yürek ider āhı düḫān-ider meded yā Hū (75/3)

2.2.1.20. Vücût Şehri

Şehir, tasavvufî olarak seyr-i sülûk halinde olan sâliğin gönlüne benzetilir. Bir şehir nasıl sürekli imar edilip bayındır hâle getiriliyorsa, gönül de sırr-ı ilahîye vâkıf olabilmek için yeniden bir yapılanma sürecine girmelidir. Muhabbet, müşâhede ve mârifet gibi hâller de bu gönül denilen şehirde olmaktadır. Bu şehrin

[123] Âraf 7/172.

inşâsı için gereken taş ve tuğlalar ise *"tevbe, zikir, tefekkür, sabır, şükür, tevekkül, ibâdet"* gibi malzemelerdir.[124]

Kendinden geçecek, kendini unutacak kadar ilahî bir aşk hali demek olan *"vecd"* kavramıyla ilişkili olan vücût kavramı ise, terim olarak *"varlık"* demektir. Tasavvufta ise beşerîlikten tamamen soyutlanarak gerçek ve mutlak varlık olan Allâh'ı idrak etmek şeklinde anlaşılır. Abdülganî en-Nablusî'nin: *"Sâliğin en önemli görevi vücûdun anlamını tam olarak idrâk etmektir"* şeklindeki sözü tasavvufî olarak vücûd kavramının ehemmiyetini arz etmesi açısından son derece önemlidir. Sâliğin vücûdun anlamını tam anlamıyla idrâk etmesi ise ancak fenâ makamına ulaşmakla mümkün olabilir.[125]

Bu iki kavramın birleştirilmesi ile oluşan vücût şehri ifâdesi kısaca; gönülden Allâh'tan gayrısını çıkarmak ve sürekli olarak mutlak varlığa ulaşma gayretiyle gönül şehrini îmâr etmek şeklinde anlaşılabilir.

Karîbî de seyr-i sülûk halindeki mürîdlere varlığa erişen veya erişme gayreti ile yanıp tutuşan bir gönül inşâ etmelerini tavsiye ediyor ve bunun Allah'ın bir nimeti olduğunu vurguluyor. Bu inşâ hareketinin de *Kur'ân-ı Kerîm*'i tasdîk etmek ve yaşantıyı ona göre tanzîm etmek ile başlayacağını belirtiyor:

Gel gir vücūduñ şehrine gör niʿmet-i Raḥmāndır
Yoḳla gör ī̇mānını hem var mı Ḳurʾāna taṣdīḳāt (11/8)

Bir başka yerde de varlığa erişmek için çabalayan gönüldeki merhaleleri farklı farklı dükkânlara benzetmiştir. Mürşîdler ise bu dükkânların sahipleridir ve onların sözlerine uyulmadığı takdirde vücût şehrinde, fenâya erişmek isteyen gönül ile azgınlık tavsiye eden nefs arasında savaş çıkacak, şehir vîran olacak, çok kanlar dökülecek, mürşîdler yardım etmezlerse sâlikler de kurtulamayacaktır:

---

[124] Rifat Okudan, "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16, (2012): 268.

[125] Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücût" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, İstanbul 2012, s. 431-435; Detaylı bilgi için bk.; Cavit Sunar, "Tek Bir Vücut Tek Bir İlim", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi* 2, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1975): 23-54.

Vücūdum şehrine girdim açılmış dükkānlar
Nice dürlü ṣıfatlar var her biri sulṭānlar
Ṭutmaz iseñ sözlerini dökilür çoḳ ḳanlar
Eger nuṣret olmaz ise ḳurtılamaz cānlar (19/1)

Vücût şehrinin Allâh aşkı yanıp tutuşması ve âdeta virân olması ise fenâya erişme alâmetlerindendir. Zîrâ mumdan gemilerle ateş denizlerinden geçebilen tasavvuf erbâbı varlığın aslına ulaşarak vahdete erdiği zaman, o varlık içerisinde eriyip yok olur, bir vücûtta birleşirler:

ʿAşḳıñ beni mest ü ḥayrān eyledi
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh
Vücūdum şehrini virān eyledi
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh (88/1)

2.2.1.21. Seyr (Seyran) u Sülûk

Kişinin bütün gördüklerinden ibret alma, baktığı her şeyde Hakkı bulmaya çalışma mânâsına gelen seyr (seyran) ve bir mürşid nezâretinde yaptığı mânevî yolculuk anlamına gelen sülûk, tasavvufta seyr u sülûk şeklinde birleştirilerek, kişiyi Hakk'a ulaştıran tavır, amel, ibadet, fiil, hareket ve davranış biçimleri mânâsında kullanılmıştır. Bu yola giren, yani seyr u sülûk etmek isteyen kişiye; *"tâlib"*, bu yolun başında olan kişiye; *"mübtedî"*, bu yolda belli bir mesafe kat eden kişiye; *"sâlik"* ve yolun sonuna ulaşan kişiye de; *"müntehî"* denir. Mutasavvıflara göre mutlak varlıktan tecellî sûretiyle ayrılan insan, çeşitli değişim safhâlârından geçtikten sonra varlıkların en süflîsi haline gelir ve sonra yükselmeye başlayarak yine çeşitli merhalelerden geçtikten sonra geldiği noktaya ulaşır. İşte bu sefere talip olan sâlik mübtedî olarak başladığı bu seyr u sülûğu müntehî olarak tamamlar. Bu yolculuğun sonunda kişi, maddeden mânâya, kesretten vahdete kısacası fenâfillâha erişmiş olur.[126]

Müellifimiz, *Dîvânçe*'sinde özellikle seyr ve seyran kavramlarını sıklıkla kullanıyor. Gayet meşakkatli bir yolculuk olan seyr u sülûğa tâlip olan kişileri

[126] Detaylı bilgi için bk. Süleyman Derin, Kur'an-ı Kerim'de Seyr u Sülûk, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012).

överken onların Allâh aşkı ile akıllarını yitirdiklerini ve ondan başka bir şey düşünmediklerini ifâde ediyor. Mutlak varda var olan bu kimseler için ayların ve yılların da bir önemi yoktur:

Menzil-i rāh-ı belā seyr [u] sülūk eyleyen
ʿAḳl-ı meʿāş yer olan şehir nedir sāl nedir (29/3)

Bir başka manzûmesinde Karîbî, kendisinin de bu yolda bir sâlik olduğunu ve Allâh aşkı ve onun yarattıklarına duyduğu hayrânlıkla yanarak kendinden geçtiğini, benliğinden, nefsinden vaz geçerek üryan olduğunu ifade ediyor:

Bu Ḳarībiye noldı seyrinde ḥayrān ḳaldı
ʿAşḳ meydānında yandı oldı ʿüryān külliyen (3/5)

Yine bir başka manzûmede, sâliği uyarırken; gaflet edip seyr u sülûk yolundan geri kalmamasını, her an yaratılış sırlarına vâkıf olabilmek için seyrân halinde olmasını, Allâh'a gerektiği gibi kulluk yapmakta gecikmemesini öğütlüyor. Bu öğütlere uymadığı takdirde ise pişman olacağını belirtiyor:

Ġaflet etme ey göñül ḳalmayalım bu rāhda
Sırrıñı tebdīl idüb seyrānda ol her gāhda
Gel berü gel bende ol kim bende olan şāhda
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda (97/1)

Başka bir manzûmede ise; bu dünyâda da âhiret bilinciyle yaşayanların seyr u sülûk yolculuğunda menzile ulaşacaklarını, Allâh'ın mutlak varlığı içerisinde yok olacaklarını, yaratılış sırlarına vâkıf olarak kalp gözlerinin açılacağını ve bütün yaratılanlarda Hakk'ın tecellîsini görerek müntehî olacaklarını müjdeliyor:

Dü-cihānı bir naẓarda seyr iden sulṭān olur
Düşer baḥr-ı muḥīṭ içre her ṭaraf ʿummān olur
Silinüp ḳalb āyinesi şeş-cihān yeksān olur
ʿAyn-ile ʿaynın görürse feṭḥ olur esrārlar (36/3)

2.2.2. Tasavvufî Tipler

Tasavvuf yolculuğu içerisinde bulunan veya bu yolculukta belli bir mesafe kat ederek olgunlaşan kimseler tasavvufî olarak belli bir tipin temsilcisi olurlar.

Bu tip zamanla kavramlaşarak tasavvufî mertebenin göstergesi olarak manzûmelerde kullanılmıştır.

2.2.2.1. İnsân – İnsân-ı Kâmil

İnsân veya ins kelimesi; bir şeyin ortaya çıkması, medenîlik, düşünen canlı, şahıs, kabile, alışmak, işitmek gibi anlamlara gelen Arapça "ens" kök fiilinden türetilmiştir. Buradan yola çıkılarak insân için; aklını ve düşüncesini kullanarak kendini geliştirme yetisine sahip olan, dış dünyya karşı medenî ve ilgili olabilen, görüp duyduğu şeylere alışabilen, diğer insânlarla ortak çıkarlar doğrultusunda beraber yaşayabilen bir varlıktır diyebiliriz.[127]

Tasavvufta insânın yaratılışının, Allah'ın kendi yüceliğini zâhirî bir sûrette seyretmek istemesi sonucu gerçekleştiğine inanılır. Bu inanışa göre Allah, kendi isim ve sıfatlarının tecellî etttiği bir sûret vücûda getirmiştir. Bu sûret ilk insân olan Hz. Âdem'in sûretidir. Allah'ın tecellîlerini yansıtması yönü ile onun halifesi ve âlemin küçük bir örneği olması sebebiyle âlem-i sagîr olarak da anılmıştır. Yaratılış îtibâri ile zayıf ve âlem-i sagîr olan insân, tasavvufî olgunlaşmanın sonucunda fenâ makâmına erişerek insân-ı kâmil olduğunda ise âlem-i kübrâ olur. Zîrâ o artık vahdete ulaşmış, yaratılış sırlarına vakıf olmuş ve sonsuz vârda yok olmuştur. Şâir bu durumu aşağıdaki beyitle özetlemiştir:

ʿĀlem-i kübrādır insān didiler cümle velī
Ya bu nedir kim żaʿīfdir didi insān ḳavl-i Ḥaḳḳ (52/4)

Bu makâma erişemeyenlerin, insânın yaratılış gâyesini, özünü ve aslını bilemeyeceklerini de şu şekilde ifade etmiştir:

Gāhi ḥayrān gāhi seyrān ol Ḳarībī dem-be-dem
Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmayan insānıñ aṣlın ne bilür (32/8)

---

[127] Kızıler, *Câhidî Ahmet Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*, 176; Detaylı bilgi için bk.; Kadir Özköse, "İnsan-ı Kamil Nazariyesi Çerçevesinde İnsan-Alem İlişkisi", *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi 9-10*, (2010): 17-33.

Tasavvuf düşüncesinde "insân-ı kâmil"[128], Allah'ın sıfatlarının tecellîsine mazhâr olan kişi olarak idealleştirilmiştir. O, Allah ile âlem arasında, Allah'a yakın, yaptığı her şeyin Allah'ın izni ve emri ile yapıldığının farkında olan, mâsivâdan tamamen el çekmiş, vücûd şehrinde kendi varlık dairesini yok bilen, etrafındaki eşyadan Allah'ın azâmetini müşâhede eden ve nihayet fenâya erişen kimsedir. O cân ve tenden geçmiş, her şeyi ile kendisini Mevlâ'sına adamıştır. Eğer Mevlâ'sı da onun bu hizmetlerini kabûl buyurursa, menzile erişecek, yaratılış sırlarına vâkıf olacak ve insân-ı kâmil olmakla şereflenecektir:

Ḳul olub ḥiẕmetde olan cān u baş terkeyn olur
Ḫiẕmeti maḳbūl olursa o ḳul Mevlāsı bulur
Bu menzile irişen ḳul kāmil-i insān olur
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā (5/2)

Cihān naḳşın bilmeye bir kāmil insān gerek
Terk idüb cān u teni yolunda ḳurbān ister (33/1)

2.2.2.2. Aşk - Âşık

Aşk kelimesi; Arapça *"ışk"* kelimesinden türemiş olup, şiddetli ve aşırı sevgi mânâlarına gelmektedir. Beşerî (mecâzi) ve ilahî (hakîkî) aşk olmak üzere ikiye ayrılır. Tasavvuf, ilahî aşk ile ilgilenir veya beşerî aşktan ilahî aşka ulaşmanın yollarını arar. Sûfilerin aşk kelimesini dayandırdıkları bazı âyet ve hadîsler de vardır. *Kur'ân-ı Kerîm*'de geçen: *"Îmân edenler Allâh'ı daha şiddetle severler"*[129] âyeti sûfîlere aşk yolunu açmıştır. Yine Hz. Peygamberin Hz. Ömer'e bir hadîsinde ifâde ettiği gibi; *"Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça îmân etmiş olamazsın"* [130] sözü sûfîlerin aşklarının artmasına vesîle olmuştur. Mutasavvıflar bu mânâya gelen âyet ve hadîslerden Allâh'a ve Resûl'üne âşık olmanın gerektiği mânâsını çıkarmışlardır. Mutasavvıflar baştan beri akılla Allâh'a varılamayacağını, ona ermenin ancak sevgiyle olacağını savunmuşlardır.

---

[128] Detaylı bilgi için bk.; Mehmet S. Aydın, "İnsân-ı Kâmil" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 330-331.

[129] Bakara 2/165.

[130] Buhari, İman 8-9.

Mi‘rac hâdisesinde de Cebrâil, aklı; Refref ise aşkı temsil eder. Cebrâil Hz. Peygamber’i bir noktaya kadar götürebilmiş, daha ileri götürmesi için onu Refref’e teslim etmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere, Allâh’a giden yolda akıl belli bir yerde durmak zorundadır; aklın durduğu noktadan itibaren insanı Allâh’a götüren aşktır.[131]

Aşk zor bir meseledir ve birçok sıkıntıyı beraberinde getirir. Aşk yolcusunun bir mekânı yoktur, o artık yoklukta kaybolmuş ve mekânsız olmuştur. Gözü yaşlı bağrı kanlıdır. Ayrılık acısı ile inlemektedir. Fakat ne olursa olsun artık gönül aşka ermiştir ve dönüş yoktur. Çünkü âşık Allâh katında aşktan daha kıymetli bir şey olmadığının bilincindedir ve aşkın kendisine yeteceğine inanmaktadır:

ʿAşḳ uġradır nice derde maʿşūḳın sevdāsı serde
Ḳarār itmez yerde gökde mekānı lā-mekān olur (25/4)

On sekiz biñ ʿālemi keşf eylesen tā ser-te-ser
Bulamazsın Ḥaḳḳ ḳatında ʿāşḳ gibi bir muʿteber
ʿAşḳıñ artar ey Ḳarībī ʿāḳıl iseñ ʿaşḳ yeter
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar (26/4)

ʿĀşıḳın çekdiġini gökler u ṭaġlar mı çeker
Baġrı ḫūndur gözi ḳandır ya yüzine kim baḳar
Dost yolunda nāra düşse ya ānı nār mı yaḳar
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar (26/1)

Ḥażreti ister bu göñlüm ʿaşḳa irdi dönemez
ʿAşḳ Burāḳ oldı bunları nide ki eglenemez (43/1)

[131] Detaylı bilgi için; İhsan Soysaldı, “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3*, (1998): 187-216; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 60.

2.2.2.3. Mürşîd - Mürîd

Mürşîd; aşk yolundaki mürîde yol gösteren ve kılavuzluk eden kişidir. Mürşîd herkese nasîbi ölçüsünde yol gösterir. Mürîd ise; bir mürşîde bağlı olan, aşkı dileyen ve isteyen kimsedir. Mürîd her yönü ile kendi iradesinden sıyrılmış ve mürşîdinin rehberliğinde Allâh'ın mutlak iradesine boyun eğmiştir.

Karîbî kendisinin de bir mürşîd eliyle nusrete kavuştuğunu, aşk şerbetini içtiğini beyan ediyor. Bütün yönleri ile Peygamberi örnek alan ve onun rehberliğinde hareket eden nice mürşîdlere, sultanlar dâhi mürîd olabilmektedir:

Ḳarībī mürşîd eliyle buldi nuṣret ānlara
Çoḳ belā virmişdir anlar nice pehlüvānlara
Bi-iẕnillāh evliyā munis ola mü'minlere
Cümle ʿālem mübtelādır ḳul olmuş sultānlar (19/4)

2.2.2.4. Zühd – Zâhid

İlgi duymamak, değersiz bulmak, yüz çevirmek, meyl etmemek demek olan zühd, tasavvufta dünyâdan ve içindeki her şeyden uzak durmak, el etek çekmek anlamındadır.[132] Allâh dışında kalan her şeye sırt çeviren kişilere ise zâhid denir. Dünyâ malına, makâma, mevkîye, şân ve şöhrete önem vermeme; azla yetinme, çokça ibâdet etme, âhiret için hayırlı işlere yönelme zâhidin bazı göstergeleridir. Zühd; kalbi uzaklaşma ve bedenî uzaklaşma olmak üzere iki aşamadan oluşur. Gerçek zâhid bu iki aşamayı da lâyıkı ile aşmış, haramları terk etmiş ve masivâdan yüz çevirmiş olan kimsedir. O sürekli kalbi ve bedeni ile Allâh'a ulaşmanın yollarını arar.[133] *Kur'ân-ı Kerîm*'deki: *"Onlardan bir kısmına, kendilerini sınamak için nasîp ettiğimiz dünyâ hayâtının gösterişine gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha süreklidir"*[134] âyeti zühdü ve zâhidliği teşvik edici mahiyettedir.

---

[132] Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 141.

[133] Detaylı bilgi için; Rıfat Okudan, "İslam Kültüründe Zühd ve Zahidlik", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2005): 159-187.

[134] Taha 20/131.

Fakat şâirin de aşağıda belirttiği gibi kişi nefsine uyar da riyâya meylederse zühdün de zâhidliğin de hiçbir değeri kalmaz:

Nice ḥacılarıñ haccıñ zekātıñ
Nice ʿābidleriñ ṣavm u ṣalātıñ
Nice zāhidleriñ zühd ü ṭaʿātıñ
Riyā ḳatuben yuyan ẓālim nefs (46/3)

2.2.2.5. Evliyâ

Evliyâ aynı zamanda, ermişler, erenler, kerâmet sahibi kişiler olarak da bilinirler. Bu kişiler hayâtlarını riyâzat ve mücâhedelerle geçirip kendilerini ibâdet ve tâata adarlar. Kendilerine Allâh tarafından gaybden haber verme ve herhangi bir durumu keşfetme gibi meziyetler de verilmiştir. İnsanları uyarmayı, onlara ders vermeyi ve onları ahiret hayâtına en iyi şekilde hazırlamayı için rehberlik yapmayı kendilerine görev edinmişlerdir.

Müellifimiz manzûmelerinde evliyâdan bahsederken, sâliğin onların hayâtından ders almasını, onların hâlleri ile hem-hâl olmasını ön plana çıkararak bu yolun peygamber yolu olduğunu vurguluyor:

Enbiyā vü evliyā dīnini gel eyle ḳabūl
Mışr-ı ḳalbe dāḫil olup ḥāle gir seyrāne gel (56/8)

İrem vaḥdetde evliyā ḥāline
Teslīm idem cümle vārım yolıña
Murādım bu irişsem cemāliñe
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan (66/4)

Gel gir evliyā dersine ölmeden evvel gir sīne
Düşüb ʿaşḳın deryāsına aç baḳ ānıñ ortasına (87/1)

2.3.3. Tasavvufî Şahsiyetler

Müellifimiz manzûmelerinde, çağlar öncesinde yaşamış ve okuyanlara seyr-i sülûk yolculuğunda en güzel şekliyle örnek olabilecek tasavvufî şahsiyetleri gerek isimleriyle, gerekse telmih vasıtasıyla anmıştır.

2.3.3.1. Nesîmî

Nesîmî, tasavvufî Dîvân Edebiyatı'nın büyük şâirlerindendir. Bağdat'ın *"Nesim"* ilçesinde doğduğu için Nesîmî mahlasını almıştır. Asıl adı *"İmâmeddîn"* olup, Peygamber soyundan geldiğine inanıldığı için kendisine *"Seyyid Nesîmî"* de denilmiştir. Hurûfîlik mezhebinin kurucusu Fazlullâh Hurûfî'nin hâlîfesidir. Bilhassâ tasavvuf mânâsı ile Ene'l-Hak (Ben Allâh'ım) demesi ve fikirlerinin şeriâta aykırı olduğu düşüncesi ile Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür.[135] Şâir Nesîmî'nin fikirleri uğruna ölümü göze alması; coşkun, fedakâr, inançlı edâsını hatırlatıyor ve seyr-i sülûk yolunda onun gibi gayretli ve gözü kara olmayı öğütlüyor. Fenâfillâha ancak bu şekilde erişilebilir:

Ḳo ḳubbe-i tāc u taḫtı ol seni terk itmeden
Nesīmī-veş dönme yoldan ṣoyunub meydāne gel (56/4)

Ḥaḳdır ölüm dār-ı serdir *külli nefsin* der Allāh
Nesīmī gibi ṣoyun kim gel fenā ol fī Allāh
Sen de ḳalmazsın Ḳarībī geçisersin vallāh
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda (97/4)

2.3.3.2. Hallâc-ı Mansûr

Hallâc-ı Mansûr, Tasavvuf edebiyatında çok sıkça anılan ünlü bir sûfîdir. İran'ın Tur kasabasında dünyâya gelmiştir. Fenafillâh mertebesine ulaşınca Ene'l-Hakk (Ben Allâh'ım) demiştir. Bu sözün Allâh'ın varlığında yok olmak demek olduğu anlamını çıkaramayan dönemin hâlîfesi tarafından bu sözlerinden ötürü Bağdat'ta hapse atılmış, çeşitli işkencelere mâruz kaldıktan sonra asılmış ve cesedi yakılarak külleri Dicle'ye atılmıştır.[136]

---

[135] Seyit Kemal Karaalioğlu, *Edebiyatımızda Şair ve Yazarlar*, (Ankara: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1978), 117. Detaylı bilgi için bk; Hüseyin Ayan, *Nesîmî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, (Ankara: TDK Yayınları, 2002).

[136] Detaylı bilgi için; Süleyman Uludağ, "Hallac-ı Mansur" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 15, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 377-381.

Şâir tasavvuf yolunda, vahdete ulaşmak isteyen sûfînin, Hallâc-ı Mansur gibi ölümü göze alması gerektiğini ifâde ediyor:

Gire Ḥaḳḳ rıẓāsına şükr ide ḳażāsına
Ene'l-Ḥaḳḳ sevdāsına Manṣūr-veş dār ister (21/3)

2.3.3.3. Hızır

Hızır, Hz. Mûsâ zamanında yaşamış Allâh'ın velî kullarından birisidir. Hz. Mûsâ ile yaşamış olduğu hâdise *Kur'ân-ı Kerîm*'de Kehf Sûresi'nde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.[137] Allâh Hızır'a Hz. Mûsâ'nın bile bilmediği ilimleri öğretmiştir. Hz. Mûsâ bu ilimleri ondan öğrenmek için uzun bir yolculuğa çıkmıştır, fakat başarılı olamamıştır. Hızır'ın Hz. Mûsâ ile olan arkadaşlığı tasavvufta birçok meselenin merkezini oluşturmuş, bu kıssanın çevresi menkîbe, mesel ve fikirlerle örülmüştür. Bütün bunlar, zamanla tasavvuf zümrelerini de aşarak geniş ölçüde müslüman halk tarafından benimsenmiştir. Bu tür menkîbe ve inançlara göre Allâh'a kulluk etmek, nefsin isteklerine boyun eğmemek ve ilahî rahmete mazhar olmak onun başlıca özellikleridir.[138] Halk arasında, Hızır'ın âb-ı hayât içerek, Allâh'ın izni ile ölümsüzlüğe kavuştuğuna ve darda kalanlara yardım ettiğine dair inançlar vardır.

Müellif de; Allâh'a ulaşma ve vahdete erişme yolunda yardımcısının Hızır olduğunu belirtiyor:

Faḳrıma faḫrım didim pes cān u baş ḳıldım fedā
Mūnisim Ḫıżr-ı nebīdir muʿyīnim bārī Ḫudā
Her seherde hüviyetden Hū deyü gelür nidā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā (7/2)

2.3.3.4. İskender

Dîvân Edebiyatı'nda İskender ile Zülkarneyn'in aynı kişi olduğuna inanılmıştır. Zira *Kur'ân-ı Kerîm*'de Zülkarneyn ile ilgili Kehf Sûresi'nde

---

[137] Kehf 18/65-82.

[138] Detaylı bilgi için; Mehmet Aydın, "Türklerde Hızır İnancı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2* (1986): 51-78.

anlatılan hâdiseler[139], İskender'in hayâtı ile uyuşmaktadır. İskender, *Kur'ân-ı Kerîm*'de de bahsedildiği gibi; dünyâya hükmeden bir komutandır. Allâh'ın yardımı ile dünyâyı baştanbaşa hükümranlığı altına almıştır.[140]

Karîbî, dünyânın geçiciliğini anlatırken, İskender'i örnek vermiş ve güç, kudret sahibi olmanın ölüm gerçeğini engelleyemeyeceğini ifâde etmiştir:

Ṭutalım dünyāyı żabṭ it sende İskender gibi
Gör turāb içre maḳāmıñ ḳabre gir miḥmāne gel (56/5)

2.3.3.5. İbrâhim Ethem

İbrâhim Ethem, Belh Sultanı olan babasının yerine tahta çıktıktan sonra tasavvuf yoluna girerek makamını ve bütün servetini terk etmiştir. Dîvân Edebiyatı'nda daha çok; tac u tahtı terk ederek dervişliği sultanlığa tercih edişi yönü ile ele alınır.[141] Aşağıdaki beyitte şâir; tac ve taht ifâdelerini kullanarak İbrâhim Edhem'i hatırlatıyor ve ölüm gelmeden mâsivâyı terk etmenin önemini vurguluyor:

Ḳo ḳubbe-i tāc u taḫtı ol seni terk itmeden
Nesīmī-veş dönme yoldan ṣoyunub meydāne gel (56/4)

2.3.3.6. Leylâ ile Mecnûn

Rivâyetlere göre Mecnûn; Necid Çölleri'nde yaşayan Kays Bin Mülevvâh'tır. Leylâ ise; Mecnûn'un amcasının kızıdır. Bu ikili arasında yaşanan büyük aşk destanlaşarak edebiyatın değişmez bir konusu haline gelmiştir. Bu aşkın nihâyetinde bir kavuşmanın olmaması ve Mecnûn'nun mecâzi aşktan ilahî aşka ulaşması tasavvufî olarak; sâliğin birçok engeli aşarak kesretten vahdete ulaşmasını temsîl eder.

Karîbî, kişinin gizli sırlara ulaştığı fenâfillâha erişmesi için Mecnûn gibi olması, sıkıntılara tahammül etmesi ve isyân etmemesi gerektiğini öğütlüyor:

---

[139] Kehf 18/83-98.

[140] Detaylı bilgi için; İsmail Ünver, "İskender" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 57-59.

[141] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 122.

ʿİlm-i maḫfīde maʾnāya irsem ol ulu deryāya
Mecnūnum derd-i Leylāya artıram āh u zārımı (110/5)

Ḳarībī dīvān-ı Ḥaḳḳa iren Mecnūn olub ağlar
Ḳomazlar ṭālibi maḥrūm olur sırrı Ḥaḳḳ sırrımı (110/6)

2.3.3.7. Nemrûd

Babil ülkesinin kurucusu sayılan ve Babil Kulesi'ni yaptıran kral olup, Hz. İbrâhim'i ateşe attırması ile ünlüdür. Hz. İbrâhim'e iman etmemiş ve rivâyete göre burnuna giren bir sinek yüzünden başını duvara vura vura ölmüştür.[142] Tasavvufta daha çok sâliğin çektiği sıkıntıları tasvir etmek için kullanılır.

Şâir de azgın nefsi Nemrut'a benzetmiş, nefsinin arzularına karşı gelenlerin ve ezâlara katlananın kurtuluşa ereceğini ifâde etmiştir:

Teraḥḥüm eyleyüb Allāh ḳulların imtiḥān eyler
Yaḳar ol nefs-i Nemrūdı rūḥ-i pākin sulṭān eyler
Tebdīl idüb nārı nūra ānı maḫfī seyrān eyler
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān (67/2)

Tażarrūʿ muz budur Rabbü'l-Celīle
İrgüre bendesin sırr-ı delīle
Nemrûduñ nārı necāt-ı Ḫalīle
Meded Allāh meded senden diyeyin (70/5)

2.3.4. Tasavvufî Semboller

Tasavvufun sembolik yönünü vurgulamak ve onu karşı tarafa aktarırken daha kalıcı kılmak adına kalıplaşmış ifâde ve ikilemelere *Karîbî Dîvânçesi*'nde rastlanmaktadır.

2.3.4.1. Şem u Pervâne

Mum, çerağ, kandil, yıldızlar ve aydınlanmak için yakılan her şey gibi anlamları olan şem, pervanelerin etrafında döndüğü ve sonunda kendilerini içine

[142] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 313.

attıkları bir ateştir. Tasavvufta mecâzen ilahî nûr, sâliğin gönlünü yakan ilahî nûrun parıltısı, müşahade ehlinin kalbinde parlayan irfan nûru, irfan, tecelli, hüviyet-i zat ve hakiki sevgili olan Allâh anlamlarında kullanılır. Mumun etrafında dönen ve sonunda kendini ateşe atan pervane ise; tasavvuf yolunda seyr ü sülûk eden, hal ve makamları geçen en sonunda da vuslata eren yâni fenâfillah makamına erişen mürîdi sâliği çağrıştırır.[143] Aşağıdaki beyitte Allâh'a kavuşmak için mum ateşinde pervane gibi yanmanın gerektiği ifâde ediliyor:

Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmaġa āh [u] figān zār ister
Yanub şemʿine karşu pervāne-veş nār ister (21/1)

2.3.4.2. Âh u Zâr

Âşığın iç âlemindeki ateşin ve elemin, sesle ifâdesi olan âh, tasavvufta Allâh-İlah lafzının remzidir. Allâh veya İlah'ın ilk ve son harfinden meydana gelir ve bu kelimelerin kısa şeklidir.[144] Vahdet yolundaki âşık her ne zaman sıkıntıya uğrasa ve aşk ile âh çekse Allâh'ı zikretmiş olur, Ona bir adım daha yaklaşmış olur. Bu vesile ile aşığın sürekli âh u zâr u efgân hâlinde olması âdetâ onun aslî görevlerindendir:

ʿĀşıḳlarıñ dāim ḥāli āh u zār u efġān olur
Zār-ı giryān çeker püryān gözleri ṭolu ḳan olur (25/1)

İder senden gice gündüz āh u zār
Yalan dünyāyı ḳıldın başına ṭar
Girüb yolıña her dem çār-nā-çār
Ẓaʿīf Ḳarībīye ḳıyan ẓālim nefs (46/5)

2.3.4.3. Derd ü Belâ- Cevr ü Cefâ- Mihnet ü Gam

Sıkıntı ve eziyet ifâde eden bu tabirler seyr-i sülûk yolundaki aşığın yoldaşlarıdır. Âşığın bitmez tükenmez sıkıntılarının sebebi sevgiliden ayrı düşmüş olmasıdır. Fakat âşık bu sıkıntılardan şikâyette bulunmaz. Çünkü sıkıntılardan şikâyet sevgiliye sadakatsizliktir. Âşığın sıkıntılarının bir sonu yoktur. O ancak

[143] Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 314.

[144] Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, 304.

vahdete erişip, mahv olunca kurtuluşa erer. Zira tasavvufî inançta sıkıntıların sonu vuslattır. Şâir sıkıntı ve sabrın en güzel örneği olan Hz. Eyyüb'ü örnek göstererek fenâfillâh yolundaki aşığa yol gösteriyor:

Çekmeyen derd ü belā cevr ü cefā miḥnet ü ġam
Derd-i Eyyūb görmeyen dermānıñ aşlın ne bilür (32/7)

2.3.4.4. Kîl u Kâl

Kîl u kâl, dedikodu, boş söz, malâyâni anlamlarına gelir. Tasavvufî gelenekte de boş söz ve dedikodunun kişiyi yoldan saptıracağına ve Allâh'tan uzaklaştıracağına inanılır. Aşığın işi her daim zikirle meşgul olmaktır. Bunun dışındaki malâyâni işler ve sözlerle vaktini heba edemez. Dedikodu zan eksenli olduğu için, merkezi kalp olarak tayîn edilmiştir. Aşığın bağrı aşk ateşi ile yandığı için onun gönlünde ve dilinde artık kil u kâl kalmamıştır. Tasavvuf ilmi de buna vesile olmuştur:

ʿAşḳ odına yandı baġrı ḳīl u ḳāl hiç ḳalmadı
Yanuben küllī kül oldı kül olanlar yanamaz(43/4)

Taṣavvufʿ ilmin beyān it ḳīl u ḳāl hiç ḳalmasun
Şübhesin ḳaldır vücūduñ ḳaṭʿ idüb fāżıl eyle(77/3)

2.3.4.5 Âb-ı Hayvân (Âb-ı Hayât)

İlahî aşk anlamında tasavvufî bir sembol olarak kullanılan âb-ı hayât, ledün ilminden kinâyedir. Esâs itibâri ile âb-ı hayât; mürşîd-i kâmilin, hayvâni insan aklı ile yaşayan mürîdinin aklını dirilten sözleri ve nazarıdır.[145] Tasavvufî mecâz olarak, manevî neşeyi, aşk ve irfânı karşılar. Hayât kaynağı, aynü'l hayât, âb-ı hayvân olarak da bilinir. Kehf Sûresi'nde Hz. Mûsa ile Hızır kıssâsı anlatılırken âb-ı hayâta dolaylı da olsa temâs edilmiştir.[146]

---

[145] Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 12.

[146] Detaylı bilgi için; Ahmet Yaşar Ocak; "Âb-ı Hayât" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 1-3.

Ezâya ve cefâya katlanarak sabreden âşık vuslata erdiğinde artık ona âb-ı hayât nasip olur. Vücûdunu sonsuz vârda yok edip, ölümsüzlüğe erişir. Allâh'ın ilimlerine vâkıf olan ve tevhide eren aşığa hiçbir kötülük zarar veremez:

İre ḳalbe selāmetler irişe ḥayyu'l ʿulūma
İçe ol āb-ı ḥayvāndan beḳā mülke ṣalā ancaḳ (50/2)

Tevḥīd göñülleri açar cin u şeyṭān andan ḳaçar
Āb-ı ḥayāt yolun seçer tevḥīd ile tevḥīd ile (81/4)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ (TENKİTLİ METİN)

3.1.NÜSHALARIN TAVSİFİ

Bu başlık altında Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan *Karîbî Dîvânçesi*'nin iki nüshasının tahmini istinsah tarihi ve önem sırasına göre ayrıntılı tanıtımı yapılmıştır.

3.1.1. S1 Nüshası

Bulunduğu Yer: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Dijital Arşiv (Kayıp)

İstinsah tarihi: XIX. yüzyıl sonları

Müstensih : -

Ölçü: -

Yaprak: 30

Satır: 17

Hat: Rikʿâ (İlk 34 manzûme), Kırma Tâlik

Manzûme Sayısı: 110

Kâğıt: Suyolu filigranlı

Cilt: Sırtı bez bantlı, kırmızı kaplı mukavva cilt

Başı: Bi-ḥamdülillāh bu cihān içre olan ṣunʿ-ı Ḫudā
Her biri birlik dileyüb ola yoluna feda
Sırr-ı maʿnā bir muʿammā oldı ḥarf-ı ṣadā
Feṯḥ-i bāb oldı müyesser ḳıldı fażlıñ Ḥaḳḳ ʿaṭā

Sonu: Gel dedem gezdirme emānet cāndır
Yoḳdan vār eyleyen kerīm sübḥāndır
Müʾmīn ḳullarıñla Cennete ḳondur
Kāfirler içinde ḳondurma bizi

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi dijital arşivinde bulunan bu eser, teknik bir aksaklıktan dolayı kütüphane sisteminin çökmesi sonucu kaybolmuştur. Yerinde ise *Karîbî Dîvânı* adı altında dörtyüz sayfalık bir mecmûa bulunmaktadır. Bu eserin Karîbî ile hiçbir alâkası yoktur. Bizde de dijital bir çıktısı olan bu nüshanın orijinalinin nerede veya kimde olduğu bilgisine ulaşamadık. Elimizdeki kaydın el verdiği ölçüde nüshayı tanıtmaya çalıştık.

Dîvânçe, kırmızı kapağının üzerine açılan yuvarlak bir boşluğa siyah mürekkep ve Nesih yazı çeşidiyle; "eş-şeyḫ *Memicān u ʿÖmer Ḳarībī Ṭālib-i İrşādī Dīvānçeleri"* başlığını taşıyor. Cilt kapağının iç kısmında ise bozuk bir yazıyla ve sırasıyla *"destur" "eʿūẕu- besmele ve feʿlemennehū"* duası karalanmıştır. Ardından *"1a"* sayfasında XIX. yüzyıl Uşşâkî şeyherinden *Ömer Hulûsî Efendi Dîvânı*'ndan muhtelif manzûme parçacıkları veriliyor. *"1b"* sayfasından itibaren ise; kırmızı yazı ile Karîbî'nin ünvânı yazılarak, besmele ile *Karîbî Dîvânçesi* başlıyor. Bütün *Dîvânçe* boyunca başlıklar ve mahlaslar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Farklı olarak *"10a"*da bulunan ilk manzûmenin mahlasında kalem değiştirilmemiş, ikinci manzûmenin ise tamamı kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Nüshada Ömer Karîbî'nin kendisine ait olduğunu bildiğimiz *"Karîbî"* ve *"Ömer"* mahlaslarının dışında bazı manzûmelerde, "*Dedem"* (19 kez), "*Derviş"* (2 kez) mahlasları da kullanılmıştır. Ayrıca; manzûmelerdeki eksikliklerden yola çıkarak ilki *"15b-16a"* arasında ikincisi de *"26b-27a"* arasında olmak üzre, en az iki varağın eksik olduğuna kanâat getirilmiştir.

"10b" sayfasına kadar bozuk Rik'â ile yazılan nüsha, burdan sonra muhtemelen müstensihin değişmesi sonucu Kırma Tâlik yazı ile devam ediyor. *"27a"* sayfasına kadar süren *Dîvânçe*'nin hemen sonunda; *"Ḳarībī maẕhār-ı ʿirfān olan bir şeyḫ-i ʿālīdir, Ānın divānçesi esrār-ı Ḳurʾān ile mālīdir. El-faḳīr Ḥüseyin Vaṣṣaf ʿUşşāḳī"* şeklinde bir beyit ve yazarının ismi yazılmaktadır. Manzûme sayısının diğer nüshaya göre fazla olması ve bu nüshadaki manzûmelerin kâfiye harflerine göre sıralanmış olmasından dolayı; biz de manzûme sıralamamızı bu nüshaya göre yaptık ve S2 adını verdiğimiz nüshadan daha eski bir tarihte istinsah edildiğini düşündüğümüz için adına S1 nüshası dedik. Metin kuruluşunda da bu nüshayı esâs aldık.

Karîbî Dîvânçesi'nin ardından Karîbî'nin şeyhi *Memicân Efendi Dîvânçesi* başlıyor ve *"38^{b}"* sayfanına kadar devam ediyor. *Memicân Dîvânçesi*'nin sonrasında ise; *"39^{a}"* sayfasında Hüseyin Vassâf'ın H. 1341 tarihli takriz manzûmesi olmakla beraber *"39^{b}"* sayfasından itibâren *Tâlib-i İrşâdî Dîvânçesi* başlıyor ve *"61^{b}"* sayfasına kadar devam ediyor. *Dîvânçe*'den sonra gelen yırtık cilt sayfasında tarih hesaplaması olduğunu düşündüğümüz bir takım müsveddeler mevcuttur. Arka cilt kapağının iç tarafında ise bozuk bir yazı ile İrşâdî'ye ait olan bir manzûme ve H. 1298 tarihi vardır. Kapağın sol alt köşesinde ise kimin olduğunu tespit edemediğimiz iki çocuğun bulunduğu bir fotoğraf mevcuttur.

3.1.2. S2 Nüshası

Bulunduğu Yer: Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu No: 796

İstinsah tarihi: -

Müstensih : -

Ölçü: 235/172 - 180/120

Yaprak: 31

Satır: 15

Hat: Harekeli Nesih

Manzûme Sayısı: 91

Kâğıt: Suyolu filigranlı

Cilt: Koyu kahverengi deri ile ciltlenmiş

Başı: Allāh aʿzimdir ʿazīmuşşān-ı teʿālāllāh
Bārī bir burhān ider ihsān nevāl Allāh

Sonu: Ḳarībīʿaşḳa it ṣalāʿāşıḳ-ı Ḥaḳḳ olan gele
Faḳr-ile olam mübtelā elḥamdülillāh bu ḥāle

Şemseli, miklepli olup şirazesi dağılmış, ilk ve son sayfalarda ebru ile süslenmiş bu eser Câhidî Ahmed Efendi ismiyle kataloglanmış olsa da ona ait

manzûmeler *"53^{b}"* sayfasından itibaren başlar. *"1^{b}"* sayfasında Karîbî'nin şeyhi *Memicân Dîvânçesi* ile başlayan eserin, *"1^{a}"* sayfasında Sururî'ye ait bir manzûme vardır. *"21^{a}"* sayfasının yarısına kadar devam eden *Memicân Dîvânçesi*'ndan sonra *Ömer Karîbî Dîvânçesi* başlar ve *"52^{a}"* sayfasına kadar devam eder. Buradan sonra da Ömer Karîbî'nin halifesi *Cahidî Efendi Dîvânı* başlar ve *"140^{a}"* sayfasına kadar devam eder.

Eser boyunca bütün manzûmelerde başlıklar kırmızı mürekkep ile kaleme alınmıştır. Yazı çeşidinden hareketle eseri kaleme alan müstensihin tek bir kişi olduğuna kanâat getirilmiştir. İncelemiş olduğumuz *Karîbî Dîvânçesi*'nde manzûmeler her hangi bir tertip ile değil, rastgele dizilmiştir. *"Ömer"*, *"Karîbî"* mahlasları dışında, *"Dedem*" (15 kez) ve *"Derviş"* (3 kez) gibi mahlaslarının yanında bu nüshada *"23^{a}"* sayfasındaki bir manzûmede *"Derviş Ali"* mahlası kullanılmıştır.

3.2. METNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YÖNTEM

Dîvânçe metni oluşturulurken müellif nüshası elimizde olmadığından ve elimizde olan iki nüshanın da istinsah tarihleri ve müellifleri bilinmediğinden, nüshalârı hacimlerine göre okumayı tercih ettik. Bundan dolayı önce manzûme sayısı bakımından daha fazla olan ve manzûmelerin kâfiye sırasına göre dizilmiş olduğu S1 nüshasını temel alarak, manzûme sayısı bakımından daha hacimsiz olan S2 nüshası ile karşılaştırdık. Metnimizi oluştururken izlediğimiz yöntem ise şu şekilde sıralanabilir:

1. S2 nüshasında karşılaştığımız Karîbî'ye ait 4 yeni manzûme S1 nüshasındaki kâfiye sıralamalarının sonlarına dâhil edilerek, S1 nüshasındaki manzûme sayısı 113'ten, 117'ye çıkarılmıştır.

2. Metnimizde her manzûmeye bir manzûme numarası verilmiş ve bu maznûme numaralarının altlarında o manzûmenin vezni tesbit edilmeye çalışılmıştır.

3. Nüsha farklılıklarının karşılaştırılmasında manzûmelere verdiğimiz başlık numaralarının hemen ardından dipnot verilmiş; bu dipnotlarda öncelikle

manzûmenin yer aldığı nüshanın kısaltması ile varak numarası verilmiştir. Varakların yeri ise üst simge ile gösterilmiştir. "*S1/21^{a}, S2/3^{b}-4^{a}, S1/8^{a-b}"* gibi.

4. Dipnotlarda manzûme numarası başlığı altındaki rakamlar manzûmede yer alan herhangi bir kelime ya da ifâdedeki farklılığın gösterilmeye çalışıldığı beyit ya da kıta numaralarını, harfler ise beyit veya dörtlük içerisindeki yerini belirtmektedir. *"Her hangi bir manzûmenin üçüncü beyitinin ikinci mısrâı manzûme numarasının altında 3(b) şeklinde"* ifâde edilmiştir.

5.Manzûmeleri karşılaştırırken anlam, vezin, üslûp bakımından en doğru kelime ya da ifâde seçilmeye çalışılmıştır. Farklılıklarda ise, daha doğru olduğunu düşündüğümüz ifade metne dâhil edilmiş, diğeri ise dipnotta farklılık olarak gösterilmiştir. Aynı beyitteki birden fazla alıntıyı ayırt etmek için bunlar noktalı virgülle birbirinden ayrılmıştır. 6(a) seyrinde: seyrinden S1; ḫayrān: ḫaber S1; ḳaldı: ḳıldı S1. gibi. Beyitler arası eksiklikler ise; Bi-ḥamdillāh: *eksik* S1. şeklinde gösterilmiştir.

6.Metinde silinmiş, karalanarak okunamaz hâle gelmiş ya da okunamamış kelimelerin yerine *"……..."* işâreti konulmuştur.

7.Vezin gereği bazı soru edatları ile sonraki kelime birleştirerek okunmuş, düşürülen ses apostrof ile gösterilerek bir ses eksiltilmiştir. *"mı arzular: m'arzular"* gibi.

8. Metinde "rūz u şeb, āh u zar*"* gibi tamlamaların vavsız yazıldığı durumlarda vezne göre hareket edilmiştir. Ancak sayıları fazla olmasa da vezin, anlam ve üslûp dikkate alınarak tamir edilmeye çalışılan kelimeler [ ] işâreti ile köşeli paranteze alınmıştır. *"âh [u] zâr, rûz [u] şeb"* gibi.

9. Metinde geçen âyet ve hadîs iktibasları italik olarak yazılmıştır.

10. *Aña: ona; çünki: çünkü; -dür: -dir; itdi: etdi; niçün: niçin* gibi kelimelerin ilk şekilleri kullanılmıştır.

11.*"bî", "mâ", "ser", "ter", "veş"* gibi Arapça ve Farsça ön ve son ek alan bütün kelimelerde ek ile kelime arasına (-) işâreti konulmuştur: *bî-çâre, hümâ-veş* gibi.

12. Metinde geçen Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: "*dem-be-dem, ser-tâ-ser"* gibi.

13. "*Gelip*", "*olup*" gibi kelimelerdeki "*–up*", metindeki "*-ub* " şekli yerine "*up*" şekliyle -"p" ile- gösterilmiştir.

14. "*İle*" ve "*içün*" kelimeleri kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmış ise; bitiştiği kelime ile arasına (-) işâreti koyulmuştur. "*yaptığı-çün"* gibi.

15. İki ayrı şekilde okunabilen kelimelerde bu okunuşlardan genellikle eski dildeki tercih edilmiş olup metnin tamanında aynı şekilde okunmuştur.

3.3. ÖMER KARÎBÎ DÎVÂNÇESİ'NİN TENKİTLİ METNİ

Haẕā Dīvān-ı Ḳuṭbu'l Vāṣılīn Ṭarīḳat-ı ʿAliyye-i Ḥalvetiyye-i ʿUşşākî ʿÖmer Ḳarībī Dede

Sākin-i Gelibolī Ḳutub ʿÖmer Efendī Dimekle Maʿrūf*

Bismillāḥirraḥmānirraḥīm

1

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḥamdülillāh bu cihān içre olan ṣunʿ-ı Ḫüdā
Her biri birlik dileyüb ola yoluna fedā
Sırr-ı maʿnā bir muʿammā olmadı ḥarf-ı ṣadā
Fetḥ-i bāb oldı müyesser ḳıldı fażlıñ Ḥaḳḳ ʿaṭā

2 Bī-ḳıyās maʿnādır ammā cemʿi bir noḳṭa olur
Kim ki ḳaldırdı anı anıñ yeri Ḥaḳda olur
Ḳudret-i Ḥaḳḳ ʿilm-i deryā cümle bir eşyā olur
Fetḥ-i bāb oldı müyesser ḳıldı fażlıñ Ḥaḳḳ ʿaṭā

3 Niceler anı görürler nice biñ yerde ʿayān
Ṭālib ānda müşkile düşer olunmaz olur beyān
Kim ḥaḳiḳat gizlü gencdür bilmez ol gördüm deyen
Fetḥ-i bāb oldı müyesser ḳıldı fażlıñ Ḥaḳḳ ʿaṭā

---

* S2 nüshasında bu ifadenin yerinde şu ifade yer almaktadır: Haẕā ilāhiyat-ı ḳudretü erbābi'l-muḥaḳḳıḳīn ʿumdeti eṣḥābi'l-mürşidīn vel-müdaḳḳıḳīn ʿālimi'l-ʿilm-i ḥaḳīḳāt kāmil-ekmel pīr-i ṭarīḳāt eş-şeyḫu'ş-şuyūḫ Ḥażret-i ʿÖmer Efendi kaddese'llāhu sırrehu'lʿaẕīm.

[1] S1/1[b], S2/25[b].

1(a) Ḥamdülillāh: Bi-ḥamdillāh S1.

1(c) bir : pür S2; olmadı: oldı S1.

1(d) fażlıñ: fażlın S2.

2(b) Ayrı yazılması gereken "Kim ki" ifadesi iki nüshada da bitişik olmakla birlikte S1 nüshasında "ی" ile S2 nüshasında "ه" ile yazılmıştır; ānı: *eksik* S1; olur: olusı S1.

2(d) fażlıñ: fażlın S2.

3(c) bilmez: bilinmez S1.

3(b) ānda: onda S2.

3(c) deyen: deyan S1.

3(d) fażlıñ: fażlın S2.

4(a) kim ya: kimyā S2.

4(b) neş'esinden: neşʿasından S2; ʿaynıñ: ʿaynın S2.

4(d) fażlıñ: fażlın S2.

4 Ḳarībī cān mıdır kim ya ġurbet-i cān oldu mı
Zāt-ı Bārī neş'esinden ʿaynıñ ʿayna aldı mı
Ferd-i vāḥid *hüve'l-hay* didi maʿnī bildi mi
Fetḥ-i bāb oldı müyesser ḳıldı fażlıñ Ḥaḳḳ ʿaṭā

2

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḫalḳ iden Ḫallaḳ-ı ʿĀdil görinür ḫalḳdan yaña
*Len terāni*dir aña kim baḳmadı ḫalḳdan yaña
ʿÂḳil-i kāmil-i evvel ḳul olan sulṭān aña
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña

2 ……ḫüdādır bī-gümān
Her nişāndan bir nişān al bī-nişān oldur hemān
…….....ḳıl nazar kim her nişānıñ ola şān
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña

3 Ẕāt-ı Bārī gösterir bu ḫalḳa nūr yüzin
Nice biñ ʿāleme żiyā virir o baġlar gözin
Cümlesi yerinde mevcūd añlayıcaḳ sözin
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña

4 Taʿyīn bu kim bilindi nūr-ı ʿAḥmedden Ḫüdā
Vaṣfın ḳılsam beyān ḳabul degil olmaz edā
Sırr-ı levlāk olduġiy-çün cānımı ḳıldım fedā
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña

---

[2] S1/1[b]-2[a]

S1 nüshasında 2 nolu varağın sağ üst ve sol alt köşesinde bulunan üçgen şeklindeki kopmalar bu varakta bulunan manzûmelerin birkaç mısrâının okunmasını engellemektedir. Bu varakta kopmadan dolayı okunmayan yerler "……" işareti ile gösterilmiştir.

5 Ġaflet itme ey Ḳarībī vaḥdete ṭut yüziñi
Bu cihān oldı muʿammā Ḥaḳdan ayrma yüziñi
Berr [ü] baḥrı mīr [u] ḫānıdır aña ṭut özini
Ẓıll-i ḫāṣ oldur bilindi ʿayn ider ʿaynıñ baña

3

14'lü

1 Ḥaḳ teʿālā ḳuluna itdi iḥsān külliyen
Cümle ʿālemiñ remzin bildi insān külliyen

2 Luṭf idüb eyler edā her seher ḳılur nidā
Fażlıñ bildirdi Ḫüdā oldu ʿayān külliyen

3 Seyr ider ʿarş u kürsī levḥ-i maḥfūẓdan dersi
ʿAşḳ durur sermāyesi oldı āsān külliyen

4 Bil ki Ḥaḳḳ ḳādir durur kime dilerse virir
Ḳalb-i insānda olur bellü beyān külliyen

5 Aç cān ḳulaġıñ gözden gör ne çıḳar bu sözden
Maʿnā-yı sırr-ı sözden aldı ʿirfān külliyen

6 Bu Ḳarībiye noldı seyrinde ḫayrān ḳaldı
ʿAşḳ meydānında yandı oldı ʿüryān külliyen

[3] S1/2[a], S2/41[a].
Bu manzûmedeki "külliyen" ifadeleri S2 nüshasında "külliyā" şeklinde harekelendirilmiştir.
3(a) ider: idüb S2.
4(b) bellü: belli S2.
5(b) aldı: añladı S1; ʿirfān: ʿārifān S1.
6(a) seyrinde: seyrinden S1; ḫayrān: ḫaber S1; ḳaldı: ḳıldı S1.
6(b) ʿüryān: ʿirfān S2.

4

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Şimdi bir efkāra düşdüm keşf-i esrār-ı Ḫüdā
Diyemem ʿuḳbā denī dünyā.....
Taḳrīr u taḥrīre gelmez olmadı ḥarf-ı ṣedā
Ḳalb-i insān içre olur yürür ʿirfāna gedā

2 Bu bir ẕevḳ-i ilāhīdir ṭatmayan bilmez anı
Şol māhīler ki deryā içre bilmez[ler deryâyı]
Nedir ruhuñ nedir nefsiñ yoḳla gör bil sen seni
Ḳalb-i insān içre olur yürür ʿirfāna gedā

3 Yer ü gök ehliñ yoḳla sendedir bul anları
Neden geldi niye geldi niye gider cānları
Ṣafāsıñ bil cefāsıñ bil nice geçdi günleri
Ḳalb-i insān içre olur yürür ʿirfāna gedā

4 Cümle bu maḫlūḳ ṣafā ister ya cefā ḥāli mi olur
Birine ṣefā görinen birine cefā olur
Ḥikmetin kimse bilemez illā ol Allāh bilür
Ḳalb-i insān içre olur yürür ʿirfāna gedā

5 Keṯret-i ʿilme düşeniñ mā-sivāsı çoḳ olur
Ġayrısıñ ihmāl iderler hemān bir noḳṭa ḳalur
Ḳarībī fikr eyle gel gör sende bī-noḳṭa nolur
Ḳalb-i insān içre olur yürür ʿirfāna gedā

[4] S1/2[a-b].

1(d) 2 nolu varağın sol üst köşesinde kalan kopmadan dolayı tamamen okunamayan bu mısrâ nakarat mısrâı olduğu için diğerlerine bakılarak tamamlanmıştır.

2(b) Yukarıda belirtilen kopmadan dolayı mısrâda olmayan [ler deryâyı] ifadesi ölçü ve anlam baz alınarak tarafımızdan eklenmiştir.

5

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Luṭf-i iḥsāndır beni bende ḳılub bend eyleyen
Düşürüb ʿaşḳına gönlüm mest-i ḫayrān eyleyen
Ölmeden evvel ölüb maʿnāda ʿirfān eyleyen
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā

2 Ḳul olub ḫizmetde olan cān u baş terkeyn olur
Ḫizmeti maḳbūl olursa o ḳul Mevlāsı bulur
Bu menzile irişen ḳul kāmil-i insān olur
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā

3 Bu meşeldir herkese her ne iderse bulur
Ġāfile müşkīl görinür ṭaġ u ṭaşlardan aġır
Nice yıllar bu maḳāma iremez maḥrūm ḳalur
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā

4 Ẕīnet-i teşrīf içün ʿāleme insān ḳodılar
Bu nice eşyā ḳul olub cümleye sulṭān ḳodılar
Turāb içre bir cemredir gevher-i nām ḳodılar
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā

5 Meleklere ḫiṭāb idüb ḫalīfem didi Ḫüdā
ʿİzzet [ü] ikrām idüb mülkin aña ḳıldı ʻaṭā
Ṣorariseñ ʿālem içre bu Ḳarībī bir gedā
Yā ilāhī ḳudret [u] ḳuvvet seniñdir ḳıl ʿaṭā

---

[5] S1/2[b]-3[a], S2/32[b]-33[a].

S1 nüshasında bu manzûmenin bazı mısrâları kopmadan dolayı okunamadığı için bu mısrâlar S2 nüshasından tamamlanmıştır.

Bu manzûmede 4(b) mısrâı S2 nüshasında 4(c) de yer almaktadır.

1(b) Düşürüb: Düşer S1.

2(a) olan: ölen S2.

5(b) mülkin: mülkini S1.

5(c) Ṣorariseñ ʿālem içre bu Ḳarîbî bir gedā: Sorariseñ bu Ḳarîbîyi ʻālem içre bir gedā S2.

6

11'li

1 Raḥmetiñ umarım senden yā Mevlā
Luṭf it bi-ḥürmet-i sırr-ı evliyā
Maḳṣūdum çün sensin aʿlādan aʿlā
Luṭf it bi-ḥürmet-i sırr-ı evliyā

2 Tażarruʿum budur senden yā Ġanī
Vechiñden ayırub red itme beni
Sensin çün derdlü cānımıñ dermānı
Luṭf it bi-ḥürmet-i sırr-ı evliyā

3 ʿĀşıḳlar terk ider yolıña varı
Muhtāc olub saña müştāḳ her biri
Ben daḫi iñilerim zārı zārı
Luṭf it bi-ḥürmet-i sırr-ı evliyā

4 Vücūdum bir ḳaṭre gerçi cihānda
Nice 'ummān olur sırr-ı insānda
Sırr-ı maʿnā fażlın ol ʿummān bende
Luṭf it bi-ḥürmet-i sırr-ı evliyā

5 ʿĀrşıñ kürsüñ ferşüñ levḥ-ile ḳalem
Bendiyle bendedür bu cümle ʿālem
Ḳarībī çoḳ-durur bu sırda kelām
Luṭf it bi-ḥürmet-i sırr-ı evliyā

---

[6] S1/3[a], S2/38[b]-39[a].

Bu manzûmedeki 4. ve 5. dörtlükler S1 nüshasında okunamaz halde olduğundan bu beyitler S2 nüshasından tamamlanmıştır.

1(a) S1 nüshasında "yā Mevlā" ifadesi iki kere yazılmış fakat birinin üstü çizilmiştir.

1(c) çün sensin: sensin çün S1.

7

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Gül gülistān baġ-ı hüsne irmege itdim vefā
ʿAyān olub ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā
Leyle-i ḳadre irişdim günüm ʿıyd çekmem cefā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā

2 *Faḳrıma faḫrım* didim pes cān u baş ḳıldım fedā
Mūnisim Ḫıżr-ı nebīdir muʿyīnim bārī Ḫüdā
Her seherde hüviyetden Hū deyü gelür nidā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā

3 Maḳām-ı *ḳābe ḳavseyn*e iren yā hū vahdete
Nice biñ cānlar fedā eyler iren bu vuslata
Cümle ḫalḳ işidüb dirler ḥasretā vā ḥasretā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā

4 Enbiyā vü evliyā taḥḳīḳ idübdür bu yoli
İsm-i aʿẓām ẓāhir olup oḳunur bāṭın veli
Beyān olup her muʿammā görinür ʿuḳbā eli
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā

5 İrse vahdet menziline ḥall olur her müşkīli
Açılıcaḳ bāb-ı vaḥdet dönmez anıñ miṣāli
Keşf olur sırr-ı maḳāmat maʿrifet söyler dili
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā

---

[7] S1/3[a-b], S2/40[b]-41[a].
Bu manzûmede 2(b) mısrâı S2 nüshasında 2(c) de yer almaktadır.
5(c) Keşf olur sırr-ı maḳāmat: Keşf oluser her maḳāmat S2.
6(c) Bi-ḥamdillāh: *eksik* S1.

6 Karībī ḳan aġlamışdır idīnce ʿahde vefā
Neler çekmişdir bu yolda bī-ḳıyās cevr ü cefā
Bi-ḥamd'illāh şefīʿdir Rasūlu'llāh Muṣṭafā
ʿAyān olup ḳalb-i rūşen eyledi ṣıdḳ-ı ṣafā

8

11'li

1 Ḥaḳḳ teʿālā luṭf-i iḥsān eyledi
Merḥabā yā şehrü'ṣ-ṣıyām merḥabā
Ẕikr u tevḥīd u Ḳurʾānla ṭoyuldu
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

2 Bizi irgürdi saña Ḥaḳḳ tebārek
Sen olduñ cümle aylardan mübārek
Cān ile başı fedā itmek gerek
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

3 Evveliñ raḥmettir eş-şükrü-lillāh
Evseṭiñ ġafūrdur fī-emānillāh
Āḫiriñ ʿıṭḳ-ı nirān ḥamdillāh
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

4 Gökden melekler yer yüzine uçarlar
Müʾminler başına raḥmet ṣaçarlar
Ṣāim olanlara ḥulle biçerler
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

---

[8] S1/3[a-b], S2/45[a-b].
1(c) ṭoyuldu: ṭoyulduñ S2.
4(b) Müʾminler: Müʾmin S1.
6(a) Bī-ḳıyās u: Bī-ḳıyās S2.
6(b) Ẕikr u şükr u: Ẕikr şükr S2.
7(c) ġaffār: ġufrān S2.
8(c) ne oldular: n'oldular S2.
10(b) olana: olanuñ S2; şirk: şekk S1.

5 Bize farż oldı çün Ḥaḳḳa iṭāʿat
Añla şurba ṣabr eylemek ḳanāʿat
Bu savm ḥürmetine eyle ʿināyet
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

6 Bī-ḳıyās u bī-ʿaded luṭf eylediñ
Ẕikr u şükr u fażlıñ-ile ṭoyulduñ
Ümem-i māżīden eşref eylediñ
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

7 Bunuñ şükrine ʿaceb kimler ḳādir
Buña şükreylemiş ʿālemde nādir
Ġafūr [u] ġaffār sensin ʿafva ḳādir
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

8 Ṭarīḳat ʿilmini bunda buldılar
*Ölmeden evvel ölmeg*i bildiler
Bu ḥāle irişenler gör ne oldular
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

9 Ṭamūyı görmeyüb ḫavfsız geçerler
Sekiz cennet ḳapuların açarlar
Kevṯer şarābını anda içerler
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

10 Ḳarībī bu sözüñ cümlesi ḥaḳdır
Müʿmin olana ḳatʿān şirk yoḳdur
Zamāne ḳavminin münkiri çoḳdur
Merḥabā yā şehre'ṣ-ṣıyām merḥabā

9

11'li

1 Ġāfil olma bir gün yoluñ alıser
Aldanma gel ḳardaş fānīdir dünyā
Kime vefā ḳıldı saña ḳılıser
Aldanma gel ḳardaş fānīdir dünyā

2 ʿĀḳıl olan buna olmaz muḳayyed
Zīrā bunda kimse ḳalmaz müebbed
Ḳanı iki cihān faḫri Muḥammed
Aldanma gel ḳardaş fānidīr dünyā

3 Nice yıl çalışdı ḥikmete Loḳmān
Āḫir bulamadı ecele dermān
Ḳanı ḳafdan ḳafa gezen Süleymān
Aldanma gel ḳardaş fānīdir dünyā

4 Ṭutalım yaşadıñ nice yüz biñ yıl
Āḫir bana saña ṭopraḳdır menzil
Ḳani Allāh dostu İbrāḥīm Ḫalīl
Aldanma gel ḳardaş fānidir dünyā

5 *Küllü men ʿaleyhā fān* didi Ḥaḳḳ
İmdi ölüm vardır şimdi muḥaḳḳaḳ
Ṭut imdi dervişiñ sözine ḳulaḳ
Aldanma gel ḳardaş fānidir dünyā

10

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Çün yaratdıñ nideyim bī-şekk yönüm döndüm saña
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña

[9] S1/4[a-b].
[10] S1/3[b].

Ḥācetim çoḳluḳ ḳatıñda virmeyüb cevr eyle sen
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña

2 Çün żaʿīf kıldıñ cihānda ḳudretim yoḳdur benim
Bu fenā ḳafes içinde ṭaralub ḳuşcadır cānım
ʿÖmrüm āḫir oldı geçdi āh vāh-ile günüm
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña

4 Gerçi iḥsāna ġarḳ oldum şükrine yoḳ ṭāḳatım
Raḥmetiñ deryāsı çoḳdur anıñ içün minnetim
İsterem raḥmetiñ yā Rab geçmeden bu fırṣatım
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña

5 Luṭf-ı iḥsānıñla ʻālem memlū oldı ey Ḫüdā
Çoḳ fakirler ġanī oldı onca ġanīler gedā
Umarım ben bendeniñ ṣonuñda ola çok ʿaṭā
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña

6 Yüzimi dergāha ṭutdüm ġayrıdan çekdim elim
Feṭḥ-i bāb it yā İlāhi muḳarreblerden ḳıl yönüm
Ġayrıdan ḥācetim yoḳdur ẓāhir u bāṭın her ḥālim
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa baña

7 Karībī çün geçdi fırṣat vaḥdete ṭutdı yüzi
Evvel Allāh āḫir Allāh deyü ḫaṣ ḳıldı özi
Ẓāhir u bāṭında fikri bu durur taḥḳīḳ sözi
Dönmezem ʿahdime ṭurdum biñ cefā ḳılsa bana

11

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 İlāhī faẕlıñ umarlar cümle eşyā-yı mevcūdāt
Ḳādir Ḳayyūm çü sensin viren cümleye maḳṣūdāt

2 Viren sensin alan sensin gören sen gösteren sensin
Saña teslīm olan ḳullar göreler sende tafṣīlāt

3 Rıżāñı her kim isterse tevekkül eylesün saña
Neler göre neye ire idemez kimse taḳrīrāt

4 Ẕāt-ı Kübrāna nihāyet olmadı evvel u āḫir
Kimse irmedi künhiñe idemez kimse taḥḳīḳāt

5 Ne keyfiñ keyfiyetiñ var ne ẕātıña miṣāl olur
Sen itdüñ çün seni taʿrīf olurlar aña teslīmāt

6 Ulu sulṭānsıñ Ḫüdāyā ʿuḳūl irmez kemāline
Nice ecnās-ı maḫlūḳat idüb onlara tekrīmāt

7 Bu rumūzı kāinātıñ bilen remzi şehādātın
Āferinler ol kişiye ide bu remzi taʿbīrāt

8 Gel gir vücūduñ şehrine gör niʿmet-i Raḥmāndır
Yoḳla gör īmānını hem var mı Ḳurʾāna taṣdīḳāt

9 Seni ḫalḳ eyleyen Ḫālıḳ kerīmkānı çün Ḳarībī
Dün-i gün it temennāyı itme kendüñe taḳṣīrāt

---

[11] S1/4[a] , S2/35[a-b].
1(a) İlāhī: *eksik* S1.
2(a) sen: *eksik* S1.
6(b) Nice: Bu nice S1.
9(a) kerīmkānı: kerîmkānıdır S1.

12

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Delīlim ḥāfiż-ı ʿālem odur ʿālemde vech-i ẕāt
Şeş-cihāt olup gezerken ḳalmadı perdeden ẕerrāt
Cihān ʿilmün idüp tefsirince defaʿāt ile kerrāt
Vāriṯ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur miʿāt

2 Oḳudub ʿilm [u] ʿirfānı idīndi şāhīd-i meşhūd
Saʿādet mülki içinde fāżıl-ı kāmil-i mesʿūd
Olupdur ḳutb-ı evliyā cümle ʿilmi idüb mażbūṭ
Vāriṯ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur miʿāt

3 Kāşif-i esrār-ı ḥikmet maʿdeninde emîrāne
Bī-tekellüf ṣadr-ı aʿlāda oturmuş kamurāne
Ḥaḳḳ teʿālā anı muḫtār eyleyübdür ḥākīmāne
Vāriṯ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur miʿāt

4 Her kelāmdan nice maʿnā nice dilerse gösterür
Bī-ḥicāb dīvān-ı Ḥaḳda olupdur dīde-i mesrūr
Çün müsemmā oldu cāna cān-ı dil levḥinde mesṭūr
Vāriṯ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur miʿāt

5 Yazdı bir dīvān-ı baḫre levḥ-i maḥfūẓdur nüsḫāsı
Herkesiñ ḥaḳḳı muʿayyen beyān olmuşdur ḥıṣṣesi

---

[12] S1/4[a-b], S2/23[b].

1(b) gezerken: görki; perdeden: perdede S2.

2(a) Oḳudub: Oḳundı S1.

2(b) Bu mısrâ S1 nüshasında mevcut değildir.Bunun yerine bir sonraki mısrâ yazılmıştır. Biz bu manzûmeyi okurken S2 nüshasını doğru olarak kabul ettik.

2(c) S1 nüshasında bir önceki mısrânın yerine tekrar eden beyit olan "Vāris-i evliyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa odur miʿāt." mısrâı yazılmıştır. S1 nüshasında müstensihin bir mısrâyı atladığı tahmin ediliyor. Müstensihin atladığı mısrâdan doğan boşluğu doldurmak için S2 nüshasında hiç geçmeyen "Beyt-i Ḳuds ʿarş-ı kürsi ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur miʿāt." mısrâını manzûmeye eklediği düşünülmektedir.

2(d) S1 nüshasında bu mısrâda ve sonraki tekrarlanan birkaç mısrâında "Beyt-i Ḳuds ʿarş-ı kürsi ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur miʿāt." mısrâı kullanılmıştır.

3(a) emirāne: arana S1.

3(b) oturmuş: oturmuşdur S1.

5(b) olmuşdur: olmuş S1.

Muʿallim olsa Ḳarībī gider göñülden ġuṣṣası
Vāriṯ-i enbiyā oldur ẕāt-ı Ḥaḳḳa oldur mirʿāt

13

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ġarībim bu cihān içre derdime dermān meded
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded
İḫtiyācım çoḳ ḳatıñda bī-ḳıyās u bī-ʿaded
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded

2 Bu cihān içre devr itsem var mı ben gibi ġarīb
Murādımı murād itsem ʿaksi olur bu ʿacīb
Çoḳ żaʿīf ḳaldım cihānda sen ḳabūl it yā Mecīd
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded

3 Ḳuvvetiñ virdiñ ṭurdı ʿālemde merdāne
Dönmeyüb kimseden aşlāʿuryān girdi bu meydāne
Ben ġarībi żaʿīf ḳıldıñ ḳudretim yoḳdur cevelāne
Gün geldikce artdı derdim meded Allāhım meded

4 Faḳīrim meydān-ı ʿaşḳda yüzüm ṭoprāḳ eyledim
Her ne cebr iderler-ise ṣabr idüb şükr eyledim
Ṣuç benimdir deyü Ḥaḳḳa çoḳ temennā eyledim
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded

5 Ḳapuñda ḥüsn-i ʿaşḳım beni luṭf it ḳılma red
Derdime dermān budur kim maġfiret ḳıl maġfiret
Ḥuzūrına varam yarın ṣaḥīḥ sālim selāmet
Gün geldikce artdı derdim meded Allāhım meded

6 Ḳarībī ṣabr idüb şükr it derde budur dermān
Belāya ṣabr idene vuṣlat-ı Ḥaḳḳ olur fermān

[13] S1/4[b].

Ġayrıya ḳudretim yetmez amān Allāhım amān
Ṭurdıġımca artdı derdim meded Allāhım meded

14

11'li

1 Cānım ḳurbān olsun seniñ yoluña
Adı güzel kendi güzel Muḥammed
Ḥaḳḳ āsān eyleye seni dilime
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

2 Şevḳ-ile tevḥīdiñ sorulmaz oldı
Gönlüñ āyinesi silinmez oldı
.....sırrıñ görünmez oldı
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

3 Buraġa bindiñ göge aġardı
Cümle ʿāleme güneş gibi ṭoġardı
Ḥaḳḳ Çalab Ḥabībim deyü ögerdi
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

4 Çıkub ʿarş üstine seyrān eyleyen
Kürsi üzerinde cevelān eyleyen
Miʿrācda ümmetin Ḥaḳdan dileyen
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

5 Dostlıġına yaradıldı dü-ʿālem
Adıñı yazar iken yarıldı ḳalem
Ḥaḳḳ yanında dilegi ḳabūl olan
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

6 Ḥaḳḳ peyġamber sensin şeksiz gümānsız
Saña inanmayan gider īmānsız

[14] S1/5[b]-6[a].

Dedem eydir nidem dünyāyı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muḥammed

15

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Fetḥ-i bāb ister bu göñlüm Ḥaḳḳa dāim yalvarır
Yalvarır dāim uṣanmaz gice gündüz yalvarır

2 Kenz-i maḫfīdir murādı ister anı her kişi
Virdigince raḥmetini artdı ḥırṣım yalvarır

3 *Küntü kenz*iñ maẓhārına irdi göñlüm cūş ider
İrse vaḥdet menziline maḥv olur hem yalvarır

4 Ol maḳāma ireniñ varlıġı gider aṣlına
Kendi kendini bilmez evvel illā ṭurmaz yalvarır

5 ʿĀlim u ʿAllām o Ḥaḳdır ḳuvvet u ḳudret anıñ
Faẓlına yoḳdur nihāyet anıñçün çoḳ yalvarır

6 Enbiyā vü evliyā ṣaḥib-kerāmet keşf-i Ḥaḳḳ
Ṭaġ u ṭaş ṣaḥrā vü yazı ins ü cin hep yalvarır

7 Rūz-ı maḥşerdeki ḫalḳ aʿlā vü ednā cümlesi
Sekiz cennet içre daim ḥūri ġılmān yalvarır

8 Yedi ḳat gökde melekler cemʿ olup medḥiñ oḳur
ʿArş kürsī levḥ ḳalem hem peyk-i Cibrīl yalvarır

---

[15] S1/6[a], S2/35[b]-36[a].
2(a) Kenz: Genc S1.
2(b) raḥmetini: raḥmeti S1.
4(b) Kendi kendini bilmez ol: Kendiyi kendi bilmez S1; ṭurmaz: durmaz S2.
5(a) o: *eksik* S1.
5(b) çoḳ: *eksik* S1.
6(b) yazı: pazarı S1.
8(b) Cibrīl: Cebrāil S1; yalvarır: *eksik* S1.

9 İlāhi kesme ümidīn ḳullarıñıñ dem-ā-dem
Bu Ḳarībī ḳuluñ ister seni senden yalvarır

16

11'li

1 Yine bir oñulmaz derde uġradım
İñiler āh idüb göñlüm iñiler
Yaḳub yüregimi baġrım dağlarım
İñiler āh idüb göñlüm iñiler

2 Zelzeleden yalan dünyā yıḳıldı
Yerdeki melekler göge çekildi
Bu diyārdan bize ḥicret ḥaḳ oldı
İñiler āh idüb göñlüm iñiler

3 İḥsān eyle cemāliñi murādım
Żaʿīfem yā Rabbī umarım yardım
Sensin çün dillimde tesbiḥim virdim
İñiler āh idüb göñlüm iñiler

4 Yaḳub bu ʿālemi terk idem cānım
Belürmeye aṣlā nām [u] nişānım
Nidelim emr-i Ḥaḳḳ bu düşdi fālım
İñiler āh idüb göñlüm iñiler

5 Dedem yanmaġ-ile bulundı yolum
Tükendi ṭaḳātım gitdi mecālim
ʿArż-ı ḥāldir gör ne söyler bu dilim
İñiler āh idüb göñlüm iñiler

[16] S1/6[a-b], S2/27[a].

17

11'li

1 Ḳande varsam derde dermān arayı
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür
Bulamadım bundan özge çāreyi
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür

2 İşidenler uyumaz fiġānımı
Anıñ yolına terk itdim cānımı
Döndüm Ḥaḳdan yaña baḳdım yönümi
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür

3 Kim başına bu ʻaşḳ tācını örtmez
Derūni Hū dimeyince arınmaz
Nideyin cihānda ġayrı gözetmez
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür

4 Ḳarībī āh idüb aġlayub yürür
Deli olmuş dirler niceler görür
Ġaflet ile geçen ʿömrimüz çürür
Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür

18

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Var mıdır ʿālemde bu kim ola günden ḥiṣṣedār
Ḳaç gerü ṭurma ilerü yüri aña ḳarşu var

[17] S1/6[b], S2/49[b].
3(b) Derūni: derdi S1; arınmaz: artmaz S1.
3(d)Allāh Allāh deyü yañmaḳ görinür: Ṭāriḳ-i Ḥaḳ içinde dönmek görünür S2.
[18] S1/6[b]-7[a], S2/28[a].
1(b) āña: sen de S2.
3(a) incünüb: incitüb S2.
6(a) ṣābit: sāḥib S1.

2 Bildigiñden bilmedügin yek-durur ṣaḳla özüñ
ʿĀrif-i billāh geçinme olmasun ṣaḳın żarār

3 Yi ṭaşı çevre yanıñda incünüb dökme yaş
Ola peydā biñ muʿammā her ṭaşında ere var

4 Yār degildir saña sendendir urur her kim ṭaş
Aç başıñı ḳo ṭoḳunsun ḳanı aḳsın ḫār ḫār

5 Ṣaḳla ḳanını çıḳarma görmesünler ört anı
Ḳorḳudur ḳande çalındıñ deyü ben ṭuta aġyār

6 Ṭut ögüdüñ sen Ḳarībī olasıñ ṣābit-ḳadem
Ṭutalım ʻālem bozulmuş ya düzelmiş ya ne var

19

14'lü

1 Vücūdum şehrine girdim açılmış dükkānlar
Nice dürlü ṣıfatlar var her biri sulṭānlar
Ṭutmaz iseñ sözlerini dökilür çoḳ ḳanlar
Eger nuṣret olmaz ise ḳurtılamaz cānlar

2 Her biri baş ḳaldurub cümle ḳılur ḳabż itmege
Dutuben bende ḳılar seni yoġa ṣatmaga
Ṭutmadan onlar seni çalış tedārik itmege
Çoḳ kişi bundan zebūndur ḳurtılamaz cānlar

3 Ḳatı müşkil degil midir seni ḫasmıñ ḳul ide
Bağlaya her aʿżānı her-giz ser-gerdān ide

[19] S1/7[a], S2/26[a].
Bu manzûmede 2. dörtlüğün ilk iki mısrâı sadece S2 nüshasında mevcuttur.
2(a) Her biri baş ḳaldurub cümle ḳılur ḳabż itmege: *eksik* S1.
2(d) bundan: bunda S2.
3(b) her-giz ser-gerdān ide: hem kesilir gerdanlar S1.
3(c) ejderhādır: eẕdehādır S2.
4(d) sultānlar: sultānlara S1.

Her biri bir ejderhādır aman virmeyüb yuda
Eger nuṣret olmaz ise yaḳar seni ānlar

4 Ḳarībī mürşid eliyle buldi nuṣret ānlara
Çoḳ belā virmişdir anlar nice pehlüvānlara
Bi-iẕnillāh evliyā mūnis ola müʾminlere
Cümle ʿālem mübtelādır ḳul olmuş sultānlar

20

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Kāinatta yār-i Ḥaḳḳıñ lutf-i iḥsānı n'olur
Cümlesi ṣunʿ-i Ḫüdādır maẓhārı insān olur

2 Her birinden bir murād var eyʿ aceb remzi nolur
Her biri mirʿ āt-ı Ḥaḳdır maẓharı insān olur

3 Her birin bir ḥāl ile ḳılmış tesellī cüz-i kül
Vuṣlat-ı Ḥaḳdır murādāt menbāʿı insān olur

4 ʿİlm-i Rabbānīde mevcūd ẓāhiriñ hem baṭınıñ
Rah-ı vuṣlat bī-ʿadeddir mebde-i insān olur

5 Gir vücūduñ şehrine gör kim durur insān bugün
Yer u gök ṣaḥrā vü yazı mecmaʿ-i insān olur

6 ʿĀḳıl iseñ ḳıl naẓar ger ḳudreti bilseñ anıñ
ʿArş [u] kürs beyt-i Ḫüdādır maḳsādı insān olur

---

[20] S1/7[a-b], S2/25[a-b].
1(b) Cümlesi: Her biri S2.
2(a) birinden: birinde S1; ey: *eksik* S1.
3(a) cüz-i kül: kül ü cüz S2.
4(b) bī-ʿadeddir: ʿadeddir S2.
5(b) Yer u gök: Yer gök S1.
6(a) ger: gel S2.
7(a) Müʾmin olduñ çün Ḳarībī: Çün Ḳarîbî müʾmin oldun S2.

7 Müʾmin olduñ çün Ḳarībī iṣbāt it gel ḥāliñi
Bu ṭarīk-i *müstaḳīm*ñ maṣdārı insān olur

21

14'lü

1 Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmaġa āh [u] figān zār ister
Yanub şemʿine karşu pervāne-veş nār ister

2 Yana ʿaşḳın nārına tā irince nūrına
Ṣabr ide her cevrine ḳavli ṣādıḳ yār ister

3 Gire Ḥaḳḳ rıẓāsına şükr ide ḳażāsına
Ene'l-Ḥaḳḳ sevdāsına Manṣūr-veş dār ister

4 Eylese Ḥaḳḳ tecellā cümle ḫalḳa müvellā
Ḫalḳ itmege tecellī vecd-i zātdan nūr ister

5 Görinürse Nurullāh esmā vü ṣıfātullāh
Ṣanma anı Ẕātullāh ḥāl içün bir pīr ister

6 ʿİlm-i aḥsen ʿind-i Ḫüdā Ḳarībiye ola nidā
Her kime olsa ʿaṭā sırr-ı Ḥaḳdan sır ister

[21] S1/7[b], S2/38[a].
1(a) Vāṣıl: Ṭālib S2.
1(b) karşu: *eksik* S1.
3(a) Gire: Girüb S1.
4(a) tecellā cümle ḫalḳa müvellā: tecellī bi-cümle ḫalḳa mevlā S1.

22

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Gönlümün istedigi esrār-ı Ḥaḳḳ keşf-i Ḫüdā
Ya idem ḳurb-i ilāhī ya ola fażl-ı Ḫüdā
Bu daḫi iḥsān degil mi ʿafv olsa cürm ü ḫaṭā
Varlıġından geçmeyenler şīr-i yezdān m'arzular

2 Maẓhar-ı keşf-i kerāmet menbaʿı dād olsa
Hīç olur mı ḳīl u ḳālden geçmeyen merd-i ṣalāḥ
Batını batında ẓāhir itmeyinc'olmaz felāḥ
Bilmeyenʿ ilm-i ledünni sırr-ı pinhān m'arzular

3 Her kişiniñ gönli sulṭān ḥükm ider aʿżāsına
Ḥākim-i ādil olursa irişür Mevlāsına
Ya irer ḥüsn-i cemāle ya düşer ġavġasına
İtmeyen ʿadl-i ṣafāyı genc-i sübḥān m'arzular

4 Ḥaḳḳ teʿālā ʿadl-i iḥsān üzre ḫalḳ itdi bizi
Maʿnevī ʿayn-ı ʿayānda āyine gözler gözi
Ola kim Fettāḥ-ı ʿĀdil fetḥ ola maʿnā yüzi
Ḥürmeti nāḳıs olanlar ḳurb-i sulṭān m'arzular

5 Ḳarībīʿ ilm-i ʿuḳbāda olmadı ḥarf-ı şedā
Oḳuyub *ḳable'l-mevtā* cānını ider fedā
Sırr-ı Ḥaḳḳ fevḳa'l-aʿlādan dāimā ider nidā
İrmeyen zindān-ı Mıṣra vaṣl-ı Kenʿān m'arzular

---

[22] S1/7[b]-8[a], S2/29[b]-30[a].
Bu manzûmede 5(b) mısrâı S2 nüshasında 5(c) de yer almaktadır.
1(d) m'arzular: vezin gereği "mı arzular" gibi ifadeleri bu şekilde yazdık.
2(a) dād olsa: dādı ile S2.
2(c) itmeyinc'olmaz: vezin gereği "itmeyince olmaz" gibi ifadeleri bu şekilde yazdık.
2(d) Bilmeyen: Görmeyen S2.
3(d) genc: sırr S1.
4(d) Ḥürmeti: Ḥiẓmeti S2.

23

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 ʿĀşıḳa ʿaşḳ uġrasa yanar yüregi nār olur
Herkes olmaz āşināsı ḥalḳ içinde ḥor olur
Yerde gökde yoḳ mekānı menzil aña ṭar olur
Dīdesi pür-nem aḳar ḳan işi āh [u] zār olur

2 Müfīd-i Ḥaḳḳ merdūd-i ḫalḳ olanıñ bu nişānı
Budur ʿālemde Mecnūn-veş Ḥaḳḳa vāṣıldır cānı
Kendi suflī ḳadri ʿālī bilemez ġayrı anı
Dīdesi pür-nem aḳar ḳan işi āh [u] zār olur

3 Ḥaḳḳ yoluna girüb dönmez çeker göñül mihneti
Baġ-ı bostan gül gülistāndır aña Ḥaḳḳ raḥmeti
Ṣafā eyletse cefāya virseñ almaz raḥmeti
Dīdesi pür-nem aḳar ḳan işi āh [u] zār olur

4 Ḫüdā-yā luṭfuñ irişsün böyle olan ʿāşıḳlara
Bil ki derdiñ aynı dermāndır seniñ ṣadıḳlara
ʿĀşıḳa dermān budur ṣorsalar kāmillere
Dīdesi pür-nem aḳar ḳan işi āh [u] zār olur

5 Ḳarībī ġāyet ṣafādır Haḳḳ ile itmek birlik
Budur ʿālemde sultān ḳabūl ide ḫürlüġi
Bir gedādır dirler ancak istemezler darlıġı
Dīdesi pür-nem aḳar ḳan işi āh [u] zār olur

24

11'li

1 Ḳuluñ işi ḫaṭā vü ʿisyān olur
Ḥaḳḳıñ işi ʿaṭā vü iḥsān olur

[23] S1/8[a].
[24] S1/8[a-b].

2 Kerāmet ḥāṣıl ol ide keremler
Aña maġrūr olanlar şeyṭān olur

3 Seniñ neñ var Ḫüdānıñ var ki sende
Teraḥḥüm ḳıl refīḳler hemān olur

4 Merḥamet besle it aña naṣiḥat
Merḥamet ehli Ḥaḳda mihmān olur

5 Herkesi ḥālifi Ḥaḳḳ daḫl eyleme
Seniñ daḫlıñ ḫālife noḳṣān olur

6 Kimse noḳṣān baḳmadı Ḥaḳḳ işine
Cümleyi kāmil bilen insān olur

7 Ḫüdānıñ yoḳdur ḳaṭiʿan kim eşi
.....

8 Yüzüñ gözüñ .....
Yüzi ḳara anıñ ṣoñi ……. olur

9 Güler yüzlü ol Ḳarībī herkese
Güler yüzlü cānlar içinde cān olur

25

16'lı

1 ʿĀşıḳlarıñ dāim ḥāli āh u zār u efġān olur
Zār-ı giryān çeker püryān gözleri ṭolu ḳan olur

2 Seyr eylemek ḥāl-i ʿarş sözün ʿarş-ı kürsi-i ferş
Zerrece ʿaşḳı olan kişi ḥaḳīḳī ʿummān olur

3 Fenāfillāh olup ʿuryān vücūdı lā-ebeddir seyrān
Yusuf-veş irüb Kenʿān Mıṣr-ı ḳadīme sultān olur

[25] S1/8[b].

4 ʿAşḳ uġradır nice derde maʿşūḳın sevdāsı serde
Ḳarār itmez yerde gökde mekānı lā-mekān olur

5 Ḳarīb̄iniñ şekl-i ḥāli keşrete uġradı yolı
Mekān-ı lā-mekān eyle bu ilde ḳarīb olur

26

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 ʿĀşıḳın çekdiġini gökler u ṭaġlar mı çeker
Baġrı ḫūndur gözi ḳandır ya yüzine kim baḳar
Dost yolunda nāra düşse ya anı nār mı yaḳar
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar

2 Nev-bahāra uġrasa zīnetine baḳmaz anıñ
ʿAṣılına ḳıl naẓar kim gördügüñ nedir seniñ
Bu ḥayālatdır aldanma aṣlına döndür yüziñ
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar

3 Bu cihān naḳşı görinüb herkesin göñlün alır
Kimse bilmez aṣlını *illā ulu'l-elbāb* bilir
ʿĀḳıl isen bir naẓar ḳıl gör saña senden nolur
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar

4 On sekiz biñ ʿālemi keşf eylesen tā ser-te-ser
Bulamazsın Ḥaḳḳ ḳatında ʿāşḳ gibi bir muʿteber
ʿAşḳıñ artar ey Ḳarīb̄ī ʿāḳıl iseñ ʿaşḳ yeter
Ṣaḳın aldanma fenāya mülk-i beḳāyı yıḳar

---

[26] S1/8[b], S2/28[b].
1(a) gökler: göñlüm S1; u: *eksik* S1.
1(c) yolunda nāra düşse: yoluna ôda düşse S1.
1(d) beḳāyı: maʿmûri S1.
2(b) Aṣlına ḳıl naẓar kim gördügüñ nedir seniñ: Sunʿîna baḳ ānıñ kim gördügüñ nola senin S2.
3(b) illā: ammā S2.
4(c) artar ey: artarsa sen S1.

27

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Cān ilinden cāna geldim cān yine cānı diler
Deryādan bir ḳaṭre aldım ḳatre ʿummānı diler

2 İsterem ol ḥāli her dem irişe aṣlına çün
İrişüb maḳsūduna vāṣıl evvel anı diler

3 Her neye baḳsam Ḫüdāyā luṭf u iḥsān görinür
Cennet içre ṭurmaz illā evvel kim anı diler

4 Görinürse nūr-ı vechiñden eṣer eglenemez
Yā Kerīm u yā Raḥīm deyüb evvel seni diler

5 *Kullü şey'in yerciʿu* deyü buyurdı ol Ḫüdā
İʿtiḳādı küllü olup ʿilm-i Rabbānı diler

6 Ḫālıḳım sensiñ Ḫüdāyā ġayrısın görmez gözüm
Bu Ḳarībī saña ḳuldur ḥaḳḳın ol cānı diler

28

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḥamdülillāh yā ilāhī müznibi sensiñ Ġafūr
Çün ḥafīf ḳıldıñ cihānda dāimā işler ḳusūr

2 Raḥmetiñ deryāsı çoḳdur bī-nihāyet ey Ḫüdā
Vāṣıl olsun raḥmetiñle gülsün eyyām-ı mesrūr

3 Hüve'l-ḥayy hüve'l-bāḳī ferdü' *llāhü'ṣ-ṣamed*
Bu efkāra ṭoymaz mest olur ehl-i ʿubūr

---

[27] S1/8[b]-9[a].
6(a) ġayrısını kelimesi vezin gereği ġayrısın şeklinde okunmuştur.
[28] S1/9[a].
6(b) dermānını kelimesi kalıp gereği dermānın şeklinde okunmuştur.

4 Didiñ şān-ı şerīfiñde *lem yekün küfüven eḥad*
Bī-naẓīr-i bī-miṣālsiñ Vāḥid-i Rabb-i Şekūr

5 Bilür iken ḳullarınıñ ʿaybını ḫamr eylersin
ʿĀlim u ʿAllām Ġaffār u Raḥīm hem Ṣabūr

6 Cümle ḫalḳ müşkīle düşmüş her biri ḫayretdedir
Cümle derdlere dermānın luṭfuñ eyle sen ẓuhūr

7 Zāt-ı ḳudsī muḥīṭ oldı semāvat-ı ʿarż sana
Herkesin göñlünde ola ṣaḥib ṣudūr

8 Keşf idüb ma'nā-yı sırrı ehl-i 'irfāndan eyle
Şöhretiñ ḳaldır vücūduñ ehl-i dil itmesin ḫużūr

9 Gice gündüz çekdi cevri ṭarıḳdan ṭūr olmadı
İḥsān it bu Ḳarībiye çün itdīn ehl-i ḳubūr

29

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Her kelāmıñ evveli elif nedir dal nedir
Ḥıfẓ-ı beden eyleyen fiʿil nedir ḳāl nedir

2 Vücūd-i ẕātiyyesi ḥükm-i sulṭān eyleyen
ʿĀlim-i kibr olana göñül nedir ḥāl nedir

3 Menzil-i rāh-ı belā seyr-i sülūk eyleyen
ʿAḳl-ı meʿāş yer olan şehir nedir sāl nedir

4 Ġaflet olan üstüne ya sefā vü ya cefā
Ya zelil [u] ya ġurūr faḳir nedir māl nedir

[29] S1/9[a-b], S2/23[b]-24[a].

5 Ẕemīn-i āsumānda devr-i zamān eyleyen
Ḳılub anı tesellī alub viren el nedir

6 Naẓār-ı pākiyesin ṭaleb ḳılan kim olsun
Bunca tebdīl-i taġyir kisve nedir şāl nedir

7 Aṣıl maʿnā cümle bir āyinede muġāyir
Nedir ceng-i kebāyir sen ü ben suʿal nedir

8 Ey Ḳarībī ḳıl nażar sebeb-i maḫlūḳ nedir
Cümleniñ Ḫālıḳı bir zehir nedir bal nedir

30

Fāʿi lā tün / fāʿi lā tün / fāʿi lā tün / fāʿi lün

1 Dār-ı dünyāda degil ʿādet ḳalan insān degil
Çün fenā üzre ḳuruldı ʿāḳıle ġavġa nedir
Emr-i Rabbānī görünmez merde ol fehvā nedir
Cümle ḫalḳ olmuş tesellī arada ġavġa nedir

2 Gör bunu kim nice virdi Ādeme Ḥaḳḳ Cenneti
Dāniye ṣunma ṣaḳın ṣaḳla nedir gör ḥikmeti
Çünki virdi Cenneti ya neye virdi miḥneti
Cümle ḫalḳ olmuş tesellī arada ġavġa nedir

3 Hem kerāmet virdi çün Ḥaḳḳ Ādeme nola kerem
Yani kim maḳbūl-i ḥaẓret ola hem ol muḥterem
Çift idüb Ḥavvāyı sevdi çün aña etdi elem
Cümle ḫalḳ olmuş tesellī arada ġavġa nedir

4 Ḥaḳḳ teʿālā ʿarż idüb verdi emānet söz aña
Yedi gök ṭaġlar daḫi inşā idüb ḳıldı ʿaṭā
Bu żaʿīf insān getürdi didiler cāhil aña
Cümle ḫalḳ olmuş tesellī arada ġavġa nedir

[30] S1/9[b], S2/28[a-b].

5 Gel Ḳarīb̄ī ḥāline var cümle ḫalḳ kāmil durur
Ṣuret-i insāna kimmiş cümleye şāmil durur
Ṣorar iseñ enbiyāyı ʿilmine ʿāmil durur
Cümle ḫalḳ olmuş teselli arada ġavġa nedir

31

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ṣaḫn-ı vecd-i Mıṣr-ı Kenʿān cān u cānan ḳandedir
Mecmaʿ-ı baḥr-ı muḥīṭiñ ʿilm-i Ḳurʾān ḳandedir

2 ʿArş-ı kürsī levḥ-i maḥfūz ẓıll-i Raḥmān kim bugün
Dü-cihān emrine fermān kān-ı sulṭān ḳandedir

3 Seyr ider semāvātı ḥükmini ḫāke gösterir
Muntaẓır aña melekler şāh-ı bārān ḳandedir

4 Ger dilinde medḥ oḳur der Ḥayy-i Ḳayyūm-i Eḥad
Cemʿ-i Furḳān kütb-i Raḥmān sırr-ı seyrān ḳandedir

5 Senüyen evvel [u] āḫir ins ile cin cümlesi
Mār u nīrān cennet-i Ḥaḳḳ ḥūri rıḍvān ḳandedir

6 Zāhidā gel berü lādan geç maḳām-ı Hū'ya ir
Küfr-i zünnār ṣāf-ı iḫlāṣ kāmil īmān ḳandedir

7 Müʾmin u müslim ola gör bu ṭarīḳdan geçe gel
Ol Resūlun rūḥ-ı pāki vaṣl-ı didār ḳandedir

8 Ey Dedem bu cümle varlıġa sebebdir kāf u nūn
Yoḳla gör kendiñi kendiñ kimdir ol ya ḳandedir

---

[31] S1/10[a], S2/30[a].
Bu manzûmenin 5. ve 6. beyitleri sadece S2 nüshasında mevcuttur.
5(a) Senüyen kelimesi yanlış yazılmış olduğu düşünülerek Sen u ben şeklinde okunmuştur.

32

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 ʿİlm-i vaḥdete irüb benligi maḥv itmeyen
Bāġ-ı ḥüsne irmeyen seyrānıñ aṣlın ne bilür

2 Bī-vücūd ʿilmiyle ḥikmet cürʿasın nūş itmeyen
Ḫāb-ı ġafletde ḳalan ʿirfānıñ aṣlın ne bilür

3 Girüben meydān-ı ʿaşḳa cān u başdan geçmeyen
Rāh-ı menzil olmayan çevgānıñ aṣlın ne bilür

4 Bāb-ı cennet ḫidmetinde ayrılub ṭāvus-veş
İtmeyen hicr-i hevā cevlānıñ aṣlın ne bilür

5 Kāşif-i esrār-ı ḥikmet maḥzen-i ʿirfān-ı dīl
Görmeyen baḥr-ı muḥīṭ ʿummānıñ aṣlın ne bilür

6 Seyr idüb şems ü ḳamerle rūz-ı şeb devr itmeyen
Ṣubḥ [u] şāma irmeyen mihmānıñ aṣlın ne bilür

7 Çekmeyen derd ü belā cevr ü cefā miḥnet ü ġam
Derd-i Eyyūb görmeyen dermānıñ aṣlın ne bilür

8 Gāhi ḥayrān gāhi seyrān ol Ḳarībī dem-be-dem
Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmayan insānıñ aṣlın ne bilür

33

14'lü

1 Cihān naḳşın bilmeye bir kāmil insān gerek
Terk idüb cān u teni yolunda ḳurbān ister

---

[32] S1/10[a], S2/32[a].
Bu manzûmenin 7. beyiti sadece S2 nüshasında mevcuttur.
S1 nüshasında bu manzûme tamamen kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır.
1(a) benligi: benligin S1.
[33] S1/10[b], S2/38[a-b].

2 *Ölmeden evvel ölmege* naḳş-ı rūḥı bilmege
Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmaġa bir kāmil insān ister

3 Ḫidmet içün Mevlāya idīn mürşid sermāye
İrmege ṣadr-ı aʿlāya ḥaḳīḳī rıḍvān ister

4 Sen ehl-i ḥāl olmaġa dürr-i gevher bulmaġa
Baḥrī olup ṭalmaġa dürr olur ʿummān ister

5 Terk eyle bu ẕerrātı kim bulasın mirʾātı
Keşf iden vech-i ẕātı tecellī-i Raḥmān ister

6 Ḳarībī fażl-ı ḳudret şarāb-ı ʿilm u ḥikmet
Gelince Ḥaḳḳdan raḥmet ṣabr itmez hemān ister

34

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Çün bilürsiñ dār-ı dünyā bir misāfir-ḫānedir
Ġaflet itme görür ʿaynıñ görmeyen dīvānedir
Bu fenā-yı mülke maʿrūf olma çün virānedir
Her ṣefāsı nice yüz biñ āh u zār efġānedir

2 Kimdir ol kim Ḥaḳḳ ehli ẕikri Ḥaḳḳ dostānedir
Nūş idüb ol cām-ı ʿaşḳı gözleri mestānedir
Nār-ı ʿaşḳı Ḥaḳḳıñ ey dil pür-żiyā çün cānadır
ʿĀşıḳ olan ʿaşḳ oduna dem-be-dem pervānedir

3 Bir naẓarda cümle ʿālem ṣanki bir dildānedir
ʿAşḳ oduyla yaḳdı āñı maḥv ider merdānedir
Gör ne içün ḫalḳ idübdür ḫalḳı ol Ḥaḳḳ ya nedir
Cümle varı dü-cihānıñ sırr-ı Ḥaḳḳ insānedir

---

[34] S1/10[b], S2/48[a].
S1 nüshasında bu manzûmeden sonra yazı sitili daha muntazam ve okunaklı hale geliyor.
5(b) yaḳdı: yaḳub S1.
8(a) dedeniñ: dedemiñ S2.

4 Ḥamdülillāh tevḥīdim ol yüce sulṭānadır
Ya Hū ya Hū diye bu dil ṣanma ki peykānedir
Çün Dedeniñ göñli gözi ʿilm-i Ḥaḳḳ ʿirfānedir
Kendi özi kendisi-çün ʿaẕm-i Ḥaḳḳ fermānedir

35

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ey göñül bir sebep buldum külli anı refʿ ider
ʿīlacı açlıḳ ṣusuzluḳ ġafleti bu ḳatʿ ider

2 Ḥükm-i nefse virme ruḫsat żaʿf ola ol mecāli
Ḫor ḥaḳīr ol ḫalḳ içinde sırr-ı bābı feṭḥ ider

3 Fażlını iẓhār idüb Ḥaḳḳ gösterir günden ʿayān
Gör bu insān ḳatre iken ʿālem-i ekber ider

4 Bāb-ı Ḥaḳdan ola peydā verd-i būy-i ṭayyibāt
El çeküb ol ġayrıdan anı muʿayyen mest ider

5 Luṭf idüb lāl-i ḳalʿada idüben kül lā-mekān
Urulsa ṣūr-ı ḳıyāmet ḳānı ḳāne ḳaṣd ider

6 Dost Dedem gel dostluḳ eyle dostluġa irmez zevāl
Ḳurtarır cümle belādan ḥubb-i Ḥaḳḳı sır ider

36

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Bu maʿnā-yı ḥaḳīḳīye meyl iden ʿāşıḳlar
Virirler biñ cānı bir cāna Ḥaḳḳ içün ṣādıḳlar

[35] S1/11[a], S2/51[a].
2(a) ol: olur S1.
5(a) lāl-i ḳalʿā: lâ-yı ḳalʿā S1; kül: gel S2.
6(a) gel: *eksik* S1.

[36] S1/11[a].

Yazdılar dīvān-ı baḥre kim anı kātibler
ʿAyn-ile ʿaynın görürse fetḥ olur esrārlar

2 Ẓıll-ı ḫāṣ olan vücūda görinür maʿnā yüzi
Biñ eṣāret biñ muʿammā añlatmaz anıñ sözi
Fātiḥ-i Fettāḥ olan Ḥaḳḳ gösteren bize bizi
ʿAyn-ile ʿaynın görürse fetḥ olur esrārlar

3 Dü-cihānı bir naẓarda seyr iden sulṭān olur
Düşer baḥr-ı muḥīṭ içre her ṭaraf ʿummān olur
Silinüp ḳalb āyinesi şeş-cihān yeksān olur
ʿAyn-ile ʿaynın görürse fetḥ olur esrārlar

4 Cemāl-i Ḥaḳḳ muḥīṭ oldı nūrı baġlatsa gözi
Perde olan kendüye ġayrı degil kendi özi
Özge ġurebādır ʿālemde gören bilmez ol yüzi
ʿAyn-ile ʿaynın görürse fetḥ olur esrārlar

5 Ḳarībī ḫayr olur bu sözler ẕikr olıcaḳ
Cümlesi bir maʿnā olur ölmeden öñ ölicek
Perde olan mā-sivādır ʿayān olur silicek
ʿAyn-ile ʿaynın görürse fetḥ olur esrārlar

37

11'li

1 Yer u gök ḥażrete eyler sücūd
Luṭfla iḥsāna irdügün söyler
Bi-ḥamdillāh maẓhār-ı Ḥaḳḳ vücūdı
Sırr-ile seyrānda gördügün söyler

2 İsteyen Mevlāyı buldı ʿilm-ile
Taḳdīrin diñle var añla ḥāl ile

[37] S1/11[a-b].

Bulub mürşidi ḫiẕmet it yol-ile
Müşkil ḥāle irenler ṭoġrısın söyler

3 Enbiyā vü evliyā manẓar-ı Ḥaḳdır
Anları sevmek farż münkiri çoḳdur
Rıżā-yı Ḥaḳdır belādır emekdir
Vuṣlat içre çekdigin söyler

4 İren irüb görüb bildigin söyler
ʿĀlemde az olur sözin añlar
Ne ararsın Ḥaḳḳ sende seni diñler
ʿİlimle ḥikmetin ḳudretin söyler

5 Devrān dönüb gine kendü añlar
Anıñ āhı şemsiñ żiyāsın baġlar
Ḳarībī bu ḥāle ṭurmayub aġlar
Niceler cürm-ile ʿiṣyānını söyler

38

11'li

1 Bu dünyādaki maḫlūḳ bāḳi ḳalmaz
İlāhi bizi īman-ile gönder
Buña āḳıl olanlar göñül virmez
İlāhi bizi īman-ile gönder

2 ʿİṣyānıma cürmüme yoḳdur nihāyet
Resūlullāhdan umarım şefāʿat
Kerem-kānı Kerīm sensin kerem it
İlāhī bizi īman-ile gönder

3 Naṣīb it gice olalım ḳāim
Daḫi imsāk idüb gündüzi ṣāim

[38] S1/11[b].

ʿİnāyet iyle duʿām budur dāim
İlāhi bizi īman-ile gönder

4 Dedeñ bī-çāreniñ artmışdı derdi
Zirā ʿaşḳ şarābın Memicān virdi
Rıżāñ ile naṣīb it bu murādı
İlāhi bizi īman-ile gönder

39

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ey göñül bir derde düş-kim anda dermān gizlidür
Gel yetiş bir ḳatreye kim anda ʿummān gizlidür

2 Terk idüb nām u nişānı giy melāmet ḫırḳasın
Bu melāmet ḫırḳasında nice sulṭān gizlidür

3 Ger Ḥaḳḳı bulmaḳ dilerseñ dut ehl-i ʿirfān etegin
Niceler bulamadılar yol [u] erkān gizlidür

4 Degme bir ḥor ḥaḳīre ḥor deyü ḳılma naẓar
Ḳalbiniñ bir köşesinde ʿarş-ı Raḥmān gizlidür

5 Gerçi çoḳdur ʿandelībe gülistān maʿrīfeti
Fi'l-ḥaḳīḳā gözler-iseñ ehl-i ʿirfān gizlidür

6 Bu cihān derviş saña oldı ḥicāb-ender-ḥicāb
Sen ḥicāb altından ḳalduñ şanma sulṭān gizlidür

[39] S2/31[b]-32[a].

Bu manzûme Eşrefoğlu Rûmî'ye aittir. Karîbî bu manzûmeyi biraz değiştirerek ve bir mısrâ ekleyerek derviş mahlası ile divançesine almıştır. Manzûmenin mahlası olan derviş kelimesinin altında aynı mürekkep ile "eş-şeyh Ömer" yazmaktadır.

40

11'li

1 Raḥmetullāh ile dü-ʿālem ṭoldı
Kim müsteḥaḳ olmaz ise āsān olmaz
Ḳavli fiʿli ve göñli rıżādan ḥālī
Ol ḥayvāndan işidür insān olmaz

2 Dili ẕikrullāh ile ola dāim
Ḳalbi fikrullāh ile ola ḳāim
Gāhi gice ḳāim gündüzi ṣāim
Böyle olmazsa nehy-i īmān olmaz

3 Dünyāda cān u başdan geçmeyince
Ḳable'l mevt şarābıñ içmeyince
Sidretü'l-müntehāya irmeyince
Aña feyż-i Rabbānī burhān olmaz

4 Girüb göñül bābın feṭḥ itmeyince
Nefsiñ bilüb Rabbin seçmeyince
Yedi deryā ḥicābın geçmeyince
Rūḥ-ı ḳalb-i Mışrına sulṭān olmaz

5 Beşeriyet ḥükmini terk idüb ḳorsa
Yoḳluḳ libāsını egnine giyse
Meczūb olup cihānı hiçe ṣaysa
Keşf olur ʿālem kevn-i mekān olmaz

---

[40] S1/11[b]-12[a], S2/30[b]-31[a].

Bu manzûmenin ilk iki dörtlüğü S2 nüshasında beyit şeklinde yazılarak sayfaya sığdırılmaya çalışılmış, sonrasında ise bundan vazgeçilmiştir.

2(d) Böyle olmazsa nehy-i īmān olmaz: Böyle olmaz ise münci-i īmān olur S1.
3(a) cān: cāndan S2.
4(d) Rūḥ-i ḳalb-i Mışrına sulṭān olmaz: Rûḥ-i Mısrla ḳalb-i sulṭān olmaz S1.
5(a) ḳorsa: kosaS2.
6(c) ise: olsa S1.

6 Ḥaḳḳ ḥużūrında olsa her dem ḥāżır
Anıñ her ḥāline Ḥaḳḳ olur nāżır
Geçmişi noḳṣān olur ʿinde'llāh maḥzūr
Duʿāsı maḳbūldür hiç zamān olmaz

7 Ḳarībī bu ḥāli gel Ḥaḳdan iste
İsterseñ göñüller ala gör deste
Ḫalīlu'llāh gibi teslīm ol dosta
Vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olmayan insān olmaz

41

Mefā'ī lün / Me fā'īlün / Me fā'īlün / Me fā'īlün

1 Ezel yazdı ḳalem başa anı şerḥ eylemek olmaz
Ḳo kessünler başı terk it sırı fāş eylemek olmaz
Bunı taḥḳīḳ bilüb añla muḳallidde nişān olmaz
Ḳo kessünler başı terk it sırı fāş eylemek olmaz

2 Cihān mülkin ʿaṭā idüb virseler salṭanat ile
Olur ḥīle saña senden budur perde olan yola
Ṣaḳla ḳalbiñden çıḳarma ḫaṭādır gelmesi dile
Ḳo kessünler başı terk it sırı fāş eylemek olmaz

3 Şerīʿat-ı mülk içinde olup dāim riʿāyet ḳıl
Düşünme ḳāl ile ḳīle ṭarīḳinde ṣıyānet ḳıl
Ḥaḳīḳat genc-i maḫfīdir ṣaḳla diliñ ʿadālet ḳıl
Ḳo kessünler başı terk it sırı fāş eylemek olmaz

4 Ḳarībī gör cihān içre göziñe göz olan nūrı
Olup dāim nifāḳ üzre baḳar ol göremez anı
Gözükme gösterme maʿnā itme tebdīl-i nāra nūri
Ḳo kessünler başı terk it sırı fāş eylemek olmaz

---

[41] S1/12[a], S2/27[b].
3(b) ḳāl ile ḳīle: ḳāliyle ṣaḳın S2.

42

11'li

1 Gel Ḥaḳḳı göreyin derseñ ey ġāfil
Mürşid-i kāmile varmayınca olmaz
Ḥaḳdan īmān umarsıñ ey ġāfil
Mürşid-i kāmile varmayınc'olmaz

2 Niceler gitdiler mürşid arayı
Mürşidi bulanlar buldı çāreyi
Ne denlü oḳursañ aḳdan ḳarayı
Mürşid-i kāmile varmayınc'olmaz

3 Nice biñ yıl bu cihānda olursañ
Bu dünyā dolısı kitab bilürsen
Her ḥarfine yüz biñ maʿnā virirseñ
Mürşid-i kāmile varmayınc'olmaz

4 Yüri sen de var bir mürşid ara
Mürşid seni maḳsūduña irgüre
Gör Cebrāʾil delīl oldı Resūle
Mürşid-i kāmile varmayınc'olmaz

5 Dedem sözde ḫaṭā var mı gör didi
Musa peyġambere Ḫıżra var didi
Herkese murādı nise vir didi
Mürşid-i kāmile varmayınc'olmaz

---

[42] S1/12[b], S2/31[b].
Bu manzûmede 5(b) mısrâı S2 nüshasında 5(c) de yer almaktadır.
1(c)imān umarsıñ: didār istersiñ S2.
2(a) gittiler : gitti S1; mürşid: mürşide S2.
2(c) aḳdan ḳarayı: āġ-ı ḳarayı S2.
3(a) cihānda: dünyāda S2.
4(a)sen devar: imdi sen de: S2.
5(c)Herkese: Herkişiye S2.

43

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḥażreti ister bu göñlüm ʿaşḳa irdi dönemez
ʿAşk Burāḳ oldı bunları nide ki eglenemez

2 ʿAşk-ile girdi bu yola delīli Ḥaḳdır anıñ
Teslīm ider aña kendin kimseye inanamaz

3 Bir ḥarāret virdi bu kez taḳdīri ḳābil degil
Yedi deryā şuyun içse ḳāniʿ olup ḳanamaz

4 ʿAşḳ odına yandı baġrı ḳīl u ḳāl hiç ḳalmadı
Yanuben küllī kül oldı kül olanlar yanamaz

5 Herkesiñ aşlına ḳılsıñ bir naẓar Ḥaḳdan gelür
Ey Ḳarībī Ḥaḳḳ ile ol kimse aña doyamaz

44

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Olan tevḥīd-i ṣarf üzre muʿayyen bir zamān olmaz
Düşer keşretde vaḥdete ırāḳ yaḳīn mekān olmaz

2 Virüb varlıġın aşlına ḳurtılub mā-sivā'llāhdan
Nice tebyīn idebilür meṯel resmi nişān olmaz

3 Ne kendü kendüyi bilür ne ġayrına bir şey ḳalur
Hemān oldur gene oldur bundan ġayrı zebān olmaz

---

[43] S1/12[b], S2/39[a-b].
2(a) ʿAşkile: ʿAşkıñ S1; pes: eksik S1.
2(b) kendin: kendüzin S2.
5(b) doyamaz: dayanmaz S2.

[44] S1/12[b]-13[a], S2/29[a].
1(b) Düşer: Düşe S2.
3(b) zebān: zemān S2.
7(a) ḳādir olur: ḳādirdir: S1.

4 Gel aṣlından ḫaber añla turābe nicesi geldi
Reʾy anıñdır ḥükm anıñdır emre tebdīl emān olmaz

5 Ḳadīm lā-yezāl oldur ẕ'ül-Celāl v'el-Cemāl oldur
*Feʿʿālü'l-limā yürīd*dür ḫaşā lillāh nisyān olmaz

6 Kemāl-i ḳudretine şekk idemez kimse bir zerre
Her işi kāmil mükemmel hiç sözinde noḳṣān olmaz

7 Vaṣfına kim ḳādir olur yine kendü beyān ḳılur
Bi-ḥamdillāh ʿayān olur bundan ulu iḥsān olmaz

8 Tefeḥḥüş ḳıl derūnuñdan ne lāzımdır ey Ḳarībī
Hemān teslīm hemān teslīm bu sözlere gümān olmaz

45

11'li

1 Gel berü ṭālibe söyle ilāhī
Cāndan geçmeyince cānān bulunmaz
Ẓāhiriñ bāṭınıñ budur miftāḥı
Cāndan geçmeyince cānān bulunmaz

2 Ẓāhir u bāṭını bilür mürebbī
Mürebbīsiz bulunmamışdır Rabbi
Cān u başa ḳıyan bilür Rabbi
Cāndan geçmeyince cānān bulunmaz

3 Her kişi ʿārif-i billāh olmaz
Söylenen sözlerin nişān alınmaz
Mūtū ḳable en temūtū olamaz
Cāndan geçmeyince cānān bulunmaz

[45] S1/13[a], S2/48[b]-49[a].

4 Baḥrī olup ol ʿummāna ṭolmaġa
Ṭalub andan gizlü gevher almaġa
Bu cümle ʿulūmuñ cemʿin bulmaġa
Cāndan geçmeyince cānān bulunmaz

5 Dedem her dem kitābdan söyler naḳli
Küntü kenze sırrı anıñ ḥükmi
ʿĀlemi yaratmış kendüsi ṣaḳlı
Cāndan geçmeyince cānān bulunmaz

46

11'li

1 Ḳurtulmaz evvel āḫir bu belādan
Bu dünyāda saña uyan ẓālim nefs
Beri olur Muḥammed Muṣṭafādan
Ṭutub emrin belī diyen ẓālim nefs

2 Saña yaḳın olanlar Ḥaḳdan ırāḳ
Nice ırāḳ olmaz yoḳ elde burāḳ
Ne ḥulle giyer ne tāc ne burāḳ
Olur zebūn ḳalur yayan ẓālim nefs

3 Nice ḥacılarıñ haccıñ zekātıñ
Nice ʿābidleriñ ṣavm u ṣalātıñ
Nice zāhidleriñ zühd ü ṭaʿātıñ
Riyā ḳatuben yuyan ẓālim nefs

[46] S1/13[a-b], S2/26[b].
Bu manzûmede 2. beyit sadece S2 nüshasında mevcuttur.
1(a) evvel āḫir: evvel ü āḫir S1.
1(c) Muḥammed: ḫüdādan S2.

4 Ḥaḳḳı ḳoyub bāṭıl şeyṭāna ṭapub
Bekā mülkini yıḳub fenāyı yapub
Īmān ḫilʿatlerin yerlere döküb
Ṭamū donlarıñı giyen ẓālim nefs

5 İder senden gice gündüz āh u zār
Yalan dünyāyı ḳıldın başına ṭar
Girüb yolıña her dem çār-nā-çār
Ẓaʿīf Ḳarībiye ḳıyan ẓālim nefs

47

Fāʿi lā tün / fāʿi lā tün / fāʿi lā tün / fāʿi lün

1 Ḥaḳḳ teʿālā ṣunʿ ile bir ḫūb cemāl ḫalḳ eylemiş
Alnını nūrdan yaratmış yüzini ay eylemiş

2 Ḫaṭ-veş altun ṣuyundan bir elif çekmiş hemān
İki kaşı arasında lam-elif nūn eylemiş

3 Anıñ-çün kār-gāhı ḫalḳ idüb ḳurmuş felek
Her birini bende ḳılub anı sulṭān eylemiş

4 Gözleri nūrundan itmiş şeş-cihātı āyine
Her nice baḳsañ görinür kendüye kān eylemiş

5 Ḥaḳḳ anı şems ü ḳamer nūrına muḥtāc etmemiş
Oldurur dürr-i yetīm nūrıyla fermān eylemiş

6 Yiri gögi kūh-ı ḳāfı cümle deryāyı bile
Her birin ebdān idüben cümleye cān eylemiş

---

[47] S1/13[b], S2/22[a-b].
Bu manzûmede 5(b) mısrâı S2 nüshasında 6(b) de yer almaktadır.
1(b) yüzini: nûrını S2.
2(b) arasında: arasını S2.
3(b) Her birini: Cümlesini S2.
8(b) Varlıġıñ aña virüb nāmını insān eylemiş: Cümle varlıġın virür nāmını insān eylemiş S2.

7 ʿArş u kürsī berr ü baḥri levḥ-i maḥfūẓ u ḳalem
Oldurur baḥr-i muḥīṭ ḳaṭre-i ʿummān eylemiş

8 Bu Ḳarībī ḳul olupdur ol maḳāmıñ ehline
Varlıġıñ aña virüb nāmını insān eylemiş

48

11'li

1 Resūlallāh naḳl idicek dünyādan
Cümle dostlarına el-vedaʿ dimiş
Cebrāʾil böyle ḫaber virdi Ḥaḳdan
Vaʿdem yitdi size elvedāʿ dimiş

2 Emr-i Ḥaḳḳ budurur insānun yolı
Aṣḥāb-ı güzīdem bunlardur velī
Ebū-bekir ʿÖmer ʿOṯmān u ʿAli
Şimden-gerü size elvedāʿ dimiş

3 Ayrılıḳ yaḳdı yandırdı cümlesin
Ḳara donlar giyüb itdiler yasın
Körpe ḳuzularım Ḥasan Ḥüseyin
Şimden-gerü size elvedāʿ dimiş

4 Dutun şeriʿātım uyuñ imāma
Budur naṣiḥatım ḫāṣ u ʿāmma
Ḥelālim ʿĀyişe ḳızum Faṭıma
Şimden-gerü size elvedāʿ dimiş

5 Ben ʿilmuñ şehri ʿAli sen ḳapusun
Ümmetüme ʿilmi taʿlīm idesün
Fażlı ṣu ḳoyub beni sen yuyasın
Şimden-gerü size elvedāʿ dimiş

[48] S2/47[b]-48[a].

6 Dervişiñ gözleri yaşı sel oldı
Āh [u] efġān-ile yer [u] gök doldı
Nidelüm ḥażretden bize gel oldı
Şimden-gerü size elvedāʿ dimiş

49

11'li

1 Sübḥānallāh ʿaẓīmu'ş-şān-ı teʿālā
Ulu dergāh ṣāḥibi yüce Mevlā
Luṭf u iḥsān itdi aʿlādan aʿlā
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

2 Leyle-i ḳadr eylediñ her dünümüz
Nāʿim-i ʿıyd eylediñ her günümüz
Ayrılıcaḳ ʿaceb n'ola ḥālimiz
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

3 Sübḥānallāh Ḥayyü'l-Ḥalīmü'l-Hādi
Ṣalāt u ṣavm-ile dīniñ bünyādı
Bunlar ile ḥāsıl ḳulıñ murādı
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

4 Bi-ḥamdi'llāh irişdirdi bu güne
Ṣafā virdi Ḫüdā bu günde cāna
Saʿādetlü başdurur irişene
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

5 Sübḥānelleẕī Ḥayyü'l-Ḳadīm
Didiñ *Bismillāḥirraḥmānirraḥīm*
Biz fāniyiz sen Bāḳisin yā Kerīm
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

[49] S1/13[b]-14[a], S2/46[b]-47[a].
1(c)itdi: itdin S2.
4(c) irişene: ire yine S2.

6 Raḥmānsın raḥmetiñ bu günde olur
Ḳula ʿıtḳ-ı nīrān bu günde olur
Ḳurbiyet ḥażrete bu günde olur
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

7 Sübḥānallāh *Ḥayyü'l-Ḳayyūm* ẕ'ül-Celāl
Muṭīʿ olmaḳ ḥabībiñe ḫūb kemāl
Göster ḳullarıña luṭf eyle Cemāl
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

8 Cümle ʿālem fānidir sensin Bāḳi
Ḥabībiñi Kevṣerde ḳıldıñ sāḳi
İḥsān it yā Rabbī birligiñ ḥaḳḳı
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

9 Sübḥānallāh Ḥayyü'l-Ḥalīmü'lleẕī
Ne gökçek ümmetden eylediñ bizi
Şükrāne idelim nāz u niyāzı
Elvedāʿ yā şehre'ṣ-ṣıyām elvedāʿ

10 Ulu niʿmet gelür Ḥaḳdan sāl-be-sāl
Ṣāʾimu'd-dehr olmaḳ ġāyet eyü ḥāl
Ḳarībī *şevvāliñ altı günü*n al
Elvedāʿ yā şehre'ṣ ṣıyām elvedāʿ

50

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Cemāl-i Ḥaḳḳa rāh olan ʿamel içre rıżā ancaḳ
Ṭavāf-ı kaʿbe-i dil çün bize Ḥaḳdan ʿaṭā ancaḳ

[50] S1/14[a], S2/29[b].
1(a) Cemāl: Cümle S2.
2(a) ḥayyu'l ʿulūma: ḥayyu'l ʿulûm S1.
3(a) cüzʿī: cüz S1.
5(a) vādi: vādiye S1.
5(b) fedā: *eksik* S1.

2 İre ḳalbe selāmetler irişe ḥayyu’l ʿulūma
İçe ol āb-ı ḥayvāndan beḳā mülke ṣala ancaḳ

3 Gide cüzʾī şey gele küllī geçe cümle ḥayālatdan
Aña olmaya hiç menzīl fenā-fillāh gedā ancaḳ

4 Cihāt-ı sit ola yeksān yemīn yesār dinilmeye
Iraḳ yaḳīn yanında bir hüviyetten nidā ancaḳ

5 Bu vādi ʿālem-i esrār didiler cümle evliyā
Eger ister iseñ Ḳarībī sebeb cān u baş feda ancaḳ

51

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Emr-i Ḥaḳḳa ḳıl iṭāʿat olma emrinden ırāḳ
Ḥaḳḳ ḥużūrunda seniñ-çün ola nūrdan çerāḳ
İçüben kevṣer şarābın vireler ḥülle burāḳ
Muṣībet geldikde Ḥaḳdan şükr ḳıl itme firāḳ

2 İẕn-i Ḥaḳla olur gelmek ve gitmek cümlesi
Ṣabr idüb baġrına ṭaş bas budur anıñ çāresi
Ḥaḳḳa rāẕı olmayanıñ hiç oñamaz yāresi
Muṣībet geldikde Ḥaḳdan şükr ḳıl itme firāḳ

3 Ḫayr anıñdır şer anıñdır her gelen Ḥaḳdan gelür
Ṣabr idüb şükr itmez iseñ ol saña ʿişyān olur
Ḥaḳḳ teʿālādan gelen müʾminlere iḥsān olur
Muṣībet geldikde Ḥaḳdan şükr ḳıl itme firāḳ

[51] S1/14[a-b], S2/50[b]-51[a].
1(b) seniñ-çün ola: ola senin-çün S1.
1(d) geldikde: gelürse S2.
3(b) Ṣabr idüb şükr: Şükr idüb ṣabr S2.
5(a) oldur: olur S1.
5(b) ḳābıż oldur ḥāfıẓ: Ḳābıż oldur ḥāfıẓ oldur S2.

4 Her maḥalde Ḥaḳḳ ḥużūrunda olursun ḳıl naẕar
Ḥaḳḳ murād itse bir işi ol işi ya kim bozar
ʿĀṣi olma Rabbiñe sen gel ḥaẕer eyle ḥaẕer
Muṣībet geldikde Ḥaḳdan şükr ḳıl itme firāḳ

5 Murād-ı Ḥaḳḳa muṭīʿ ol ḫayr oldur bil anı
Oldur Ḳābıż oldur Ḥāfıẓ ḫalḳ iden ol bu güni
Rıżādan çıḳma Ḳarībī ihmāl itme sen seni
Muṣībet geldikde Ḥaḳdan şükr ḳıl itme firāḳ

52

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Gel berü ʿāḳıl iseñ eyle tefekkür ṣunʿ-i Ḥaḳḳ
Ne durur ya ne içün ḫalḳ eyledi bu güni Ḥaḳḳ

2 Bu mıdır ki her biri gele vücūda rāyegān
Ṣānīʿ i vardır bu ṣunʿ ıñ muḥaḳḳaḳdır avn-i Ḥaḳḳ

3 Evvelā kimsiñ nesiñ ya niye geldiñ yoḳla baḳ
Bilmediñ çün kendiñi ya nice oldı ḥükm-i Ḥaḳḳ

4 ʿĀlem-i kübrādır insān didiler cümle velī
Ya bu nedir kim żaʿīfdir didi insān ḳavl-i Ḥaḳḳ

5 Cümle ḫalḳdan biri sensin yoḳla gör miḳdārıñı
Her ne istersen olur mı olmayınca emr-i Ḥaḳḳ

6 Tefekkür budur Ḳarībī ġayrıdan çek elini
ʿİlm-i Rabbānī budur kim farż idübdür emr-i Ḥaḳḳ

[52]S1/14[b], S2/25[a].
3(a) baḳ: gör S2.

53

11'li

1 Ey göñül bu cihāna çünki geldiñ
Nedir varı bilür misiñ ne aldıñ
Ḳanı sermāyeyi n'etdiñ n'eylediñ
Geçirdiñ ʿömrini yıllara virdiñ

2 Bu dünyā naḳşına baḳsañ seni aldar
Zerresi perdedir olur göze zār
Yir ol seni yudar āḫir mūr u mār
Geçirdiñ ʿömrini yıllara virdiñ

3 Bilür misin bu mülk kime virildi
Bilmeyen dergâh-ı Ḥaḳdan savruldı
Anı bulmayub bilmeyen kör oldı
Geçirdiñ ʿömrini yıllara virdiñ

4 Gel iste gel Ḥaḳḳı cāndan göñül sen
Saña sensin kitāb olduñ saña sen
Ḳarībdir Ḥaḳḳ saña bilseñ seni sen
Geçirdiñ ʿömrini yıllara virdiñ

5 Ḳarībī gözleriñ yaşı seyl oldı
Ol aḳdıḳca Ḥaḳḳa ṭoġrı yol oldı
Ṣaḳıñ aldanma dünyāya el oldı
Geçirdiñ ʿömrini yıllara virdiñ

[53]S1/14[b]-15[a].

54

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Faż̇l-ı ḳudret ẓāhir oldı gel-berü seyrān seniñ
Genc-i maḫfī çün bilindi ādem-i devrān seniñ

2 Yer ü gök Ḥaḳḳa sücūd niy ḳıldılar insān içün
Gir vücūduñ şehrine beyʿu şirā dükkān seniñ

3 Kāināta ḳıl naẓar kim görinen göreñ nedir
Göz görür bu cümle ʿālem cān ile cānan seniñ

4 Yedi ḳat gök yedi ḳat yer ins ü cin cümle melek
Āb-ı ḥayvān Ḥıżr u İlyās Yūsuf-ı Kenʿān seniñ

5 Ḫalḳ idübdür ʿālemi ketm-i ʿademden evvel Ḫüdā
Ẓāhirā ḳaṭresiñ amma muʿayyen ʻummān seniñ

6 Baġ-ı bostān nergis-i gül genc-i raʿnā ḥüsn-i dil
Ḥūr u ġılmān nūr-i Rıżvān niʿmet-i Raḥmān seniñ

7 Mıṣr-ı ḳalbe nāẓır oldur manẓārısıñ ʿālemin
Anıñ-çün didi *levlāk* ey Dedem sulṭān seniñ

55

14'lü

1 Ḥor baḳma dervişlige bunı ulu manṣīb bil
Ḥaḳḳ Resūl faḫri didi murādı dervişlik bil

2 Ẕikr u tevḥīd dilleri ʿilm u ʻirfān ḫūnları
Vaṣl-ı dosta cānları Ḥaḳḳ yolına ḳurbān bil

---

[54] S1/15[a], S2/25[b]-26[a].
2(a) niy: *eksik* S1.
[55] S1/15[a], S2/50[a].

3 Silerler ḳalbden pası bunlara dāḫil ʿāṣi
Fırṣat virmeyüb nefsi inṣāfa getürürler bil

4 Dedem mest olmuş dostı Allāh rıżāsı ḳaṣdı
Pīrim Memi Ḥaḳḳ dostı gel mürşīd-i kāmil bil

56

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 ʿĀḳil iseñ cān içinde cāna ir sulṭāna gel
Ġıll u ġışı kibr ü kīni terk idüb subḥāne gel

2 Evvel Allāh āḫir Allāh her gelen Ḥaḳdan gelür
Ġayrı yerden kes ümidiñ raḥmet al iḥsāne gel

3 Bu ṭarīḳ-i *müstaḳim*e dāl olur ṭoġrı naẓar
Dürr-i mercān ister iseñ baḥr-veş ʿummāna gel

4 Ḳo ḳubbe-i tāc u taḫtı ol seni terk itmeden
Nesīmī-veş dönme yoldan ṣoyunub meydāne gel

5 Ṭutalım dünyāyı żabṭ it sende İskender gibi
Gör turāb içre maḳāmıñ ḳabre gir miḥmāne gel

6 Ya Süleymān gibi ḥükmüñ yürüse ḳāfdan ḳāfa
Her birine biñ cevāb vir vezn-çün ḫayrāne gel

7 Çünki bildiñ bu fenādır geç fenādan fāriġ ol
*Ölmeden evvel öl*egörʿ ibret al vīrāne gel

8 Enbiyā vü evliyā dīnini gel eyle ḳabūl
Mıṣr-ı ḳalbe dāḫil olup ḥāle gir seyrāne gel

---

[56] S1/15[a-b], S2/28[b]-29[a].
Bu manzûmede 9. beyit sadece S2 nüshasında mevcuttur.
6(a) yürüse: yürüsün S2.

9 Bī-ḳıyās u bī-ʿadet ḫalḳ geldi geçdi ḳalmadı
Bulmaya vaḥdet gibi vuṣlat ulaş insāne gel

10 Ey Ḳarībī evveliñden aḫiriñden muʿteber
Yevm-i maḥşerde bilüb kendini sen ol kāne gel

57

16'lı

1 Gökler ḳapusunı açan gel ey nūr-ı Muḥammed gel
Mücellāsı ʿarşa geçen gel ey nūr-ı Muḥammed gel

2 Bilelim bu kāʾinātı içindeki mevcūdātı
Senden umarız himmeti gel ey nūr-ı Muḥammed gel

3 İstedigim nūru buldum meşrebi ṣāfından aldum
Senden ġayrısını sildim gel ey nūr-ı Muḥammed gel

4 Görmek dilerim yüziñi süreyim yüzime tozıñı
Ḳabūl eyle niyāzımı gel ey nūr-ı Muḥammed gel

5 Ḳarībī ġurbete düşdi ḫasretiñ cānına geçdi
Muḥabbbetiñ ḥadden aşdı gel ey nūr-ı Muḥammed gel

58

12'li

1 Żaʿīf bī-çāreye raḥm eyle sulṭānım
Ben yüzi ḳaraya raḥm eyle sulṭānım

---

[57] S1/15[b], S2/36[b]-37[a].
Bu manzûmenin 3. beyiti S2 nüshasında 4. beyitte yer almaktadır.
2(a) bu: *eksik* S1.
3(a) İstedigim nūru: Her ne istedimse S2.
4(a) dilerim: isterim S2.
5(a)cānına: cānıma S2.
[58] S1/15[b].

2 Sil yüzim ḳarasın hem gözim perdesin
Evvel āḫir sensin raḥm eyle sulṭānım

3 Al benligi benden muḥabbetiñ cāndan
Murādım budur senden raḥm eyle sulṭānım

4 Düşür cemāliñe irgür viṣāliñe
Ben ʿāṣī ḳulıña raḥm eyle sulṭānım

5 Şol Resūl yāriñi ol hem civārıñı
Luṭf it dīdārıñı raḥm eyle sulṭānım

6 Ẕikrimizi ḳıl ṣāfī sensin derde Ṣāfī
Cümlemize kāfī raḥm eyle sulṭānım

7 Ḳarībī ḳulıñı al ḳudret eliñe
Cānın virir yoluña raḥm eyle sulṭānım

59

12'li

1 Ya Mevlā cemāliñ görmektir murādım
Vuṣlatıña bir an irmektir murādım

2 Āh ile efġānım sañadır sulṭānım
Ḳurbān için cānım virmektir murādım

3 Al benligi benden ayrılmasun senden
Yolum ḳalb-i insāndan varmaḳdır murādım

4 ʿAşḳıñdan dūr olmam aġyāre yār olmam
Yakīnden ayrılmam durmaḳdır murādım

---

[59] S1/15[b]-16[a], S2/37[b]-38[a].

Bu manzûmenin 4. ve 5. beyitleri sadece S2 nüshasında mevcuttur. Bu durum S1 nüshasında 15[b]-16[a] sayfalarındaki manzûmeleri barındıran varağın muhtemelen kopmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

3(b)Yolum: Yoluñ S2.

5 Ḳarībī ḳıl fütūn cemʿ it fiʿl-i mesnūn
Laʿl-i dürr-i meknūn bulmaḳdır murādım

60

11'li

1 Bi-ḥamdillāh ḥamd-ile şenām saña
Luṭf ıssı sulṭānum iḥsāna geldüm
Ḥākimī muṭlaḳ sensin senden meded
Bu dertlü cānuma dermāna geldüm

2 ʿĀşıḳıñ yoḳ-durur ṣabr [u] ḳarārı
Emriñde ḳāimdur etmez firārı
Geçdüm cānumdan terk eyledüm varı
Dönmezem yolunda ḳurbāna geldüm

3 Ẕikr ile fikrim sensin leyl ü nehār
Senden ġayrı baña heb oldu aġyār
Ḫalīliñe gülistān oldı çün nār
Ben-daḫi yanmaġa meydāna geldim

4 Göñül şehri yandı ʿaşḳıñ nārına
Ṭolmaġ-çün cümle ʿālem nūrına
Ola kim lāyıḳ olalım ḥażretiñe
Mürşīd-i kâmil-i insāna geldim

5 Ḳarībī bendedir bend-i ışṭıfāya
İrişe rūḥi rūḥ-i Muṣṭafāya
Ṣıdḳ u ʿadl ü ḥayā vü Murtażāya
Fażlıñı umarım fermāna geldim

---

[60] S1/16[a]/34[b]-35[a].

Bu manzûmenin 1. ve 2. dörtlükleri sadece S2 nüshasında mevcuttur. Bu durum S1 nüshasında 15[b]-16[a] sayfalarındaki manzûmeleri barındıran varağın kopmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

3(b) ġayrı baña heb oldu aġyār: ġayrısı oldu baña aġyār S2.
4(c) olalım: olam S2.
5(a) bend-i: *eksik* S1.

61

11'li

1 Gel inṣāfa gel göñül cāna ḳıyma
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım
Peyġamber gitdigi yoldan ayrılma
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım

2 Gel dervīşlikde çek çekersen ḳahrı
Resūlullāh didi *el-faḳru faḫri*
Umarım bu yolda içmişim zehri
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım

3 Dervīşlikden murād olan evvelde
Ḳabūl olan bu olur Aḥmed yanında
Ṭoġrı ilter bizi livāu'l-ḥamde
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım

4 ʿÖmer çünki bildiñ dünyā fenādır
İçme ṣuyın bu bir ẕehr-i inādır
Öẕr-i ḥamiyetle murāda irdir
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ naṣīb eyle sulṭānım

62

11'li

1 ʿĀşıḳ oldum cemāliñi görmege
Baña Muḥammedi göster göreyim
Ayaġı tozına yüzler sürmege
Sürūr Muḥammedi göster göreyim

---

[61] S1/16[a], S2/49[b]-50[a].
1(c) ayrılma: ayırma S2.
2(c) içmişim: içmeyem S2.
3(a) Dervişlikden: Dervişlikdür S2.
[62] S1/16[a-b], S2/36[a-b].

2 Gelsün żaʿīf ümmet deyü çaġırdır
Bir bölügün zebāniler baġırdır
Gāh ṣırāt gāh mizāna segirdir
Beyān Muḥammedi göster göreyim

3 Ümmetiniñ Ḥaḳdan diler vārisin
Ümmet içün ḳorur Cennet ḳorusun
Ṣalāt eyle yüz biñ şeyṭān çürüsün
Ṣayan Muḥammedi göster göreyim

4 Ümmetini Ḥaḳḳ ḳatında dileyüb
Ümmetim bağışla deyü ağlayub
Ümmet içün oġlun ḳurbān eyleyüb
Ḳıyan Muḥammedi göster göreyim

5 Dedem irer varır ʿarşuñ altına
Ḳonuḳlugı vardırır ümmetine
Altun ḳadehiñi almış eline
Ṣunan Muḥammedi göster göreyim

63

Me fā ʿīlün / Me fā ʿīlün / Me fā ʿīlün / Me fā ʿīlün

1 Elestden bir ḫaber virsem kimse bilmez işim benim
Her ne olsa bi-iẕnillāh içim ve hem ṭışım benim
Görinenler baña benden ʿayān ider düşüm benim
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim

2 Hümā-veş gökde uçardım niceler muḥtāc yüzime
Semāvat seyrine düşdüm görünmez cihān gözime
Şimdi pīr oldum büküldüm iʿtibār olmaz sözime
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim

[63] S1/16[b], S2/41[b]-42[a].
1(b) ve: *eksik* S1.

3 Çoḳ kişiye bölünürdüm elimd'olan dünyā ile
Bāġ u bostānda gezdim bir nice yār u bārān ile
Şimdi gözüm yaşı diñmez bir dostum yoḳ yaşım sile
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim

4 Gāh gezdim yer yüzünde şöyle ġarīb insān gibi
Dünyā baña zindān idi bir lā-mekān mihmān gibi
İʿtibārım yoḳdı aṣlā bir ḫilāf cins ḥayvān gibi
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim

5 Gel Ḳarībī gec bu ḥalden cümlesi hep fesād imiş
Hem-dem olan dem içinde saña ol ṭoġrı yār imiş
Belā viren dü-cihānda nefsiñ diyen aġyār imiş
Neler gördi neler çekdi işbu ġarīb başım benim

64

11'li

1 Çoḳdur ḫatām ḳaldım ʿişyān içinde
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım
Hīç var mı bencileyin derd içinde
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım

2 Günāhlı ḳul yalvarır Mevlāsına
Luṭf-eyle baḳma yüzi ḳarasına
İḥsān eyle naẓar ḳıl duʿāsına
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım

3 Tövbe-i naṣūḥ itdim ṣundum elim
Ẕikrim ḳalbe düşür feṯḥ eyle yolum
Geldim ḳapuña ḥal eyle müşkīlim
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım

[64] S1/16[b]-17[a].

4 Gicelerde uyḳu girmez gözime
Nūr-ı vechiñ ḳıl müyesser özime
Geçmiş noḳṣānımı urma yüzime
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım

5 Ḳuluñ işi sehv-ile ʿaʿyān olur
Ḥaḳḳıñ işi ʿafv-ile ġufrān olur
Vuṣlatıñdır derdime dermān olur
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım

6 Raḥmetiñ çoḳdur Ḳarībī inanur
ʿİṣyānına baḳub senden utanur
İstiġfār tövbe nūrun ʿalā nūr
ʿAfv eyle yā Rab benim günāhım

65

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Ḥükm-i Rabbāni ezelden ḳadīm-i lā-yezāldir çün
Nice ihmāl idebilür anı inkār muhāldir çün

2 Muḥīṭdir ʿālemi çün Ḥaḳḳ anıñ emriyle ḳāʾimdir
Ya nedir ġaflet sende işiñ gücüñ vebāldir çün

3 Bilürsen bu cümle ʿālem aña muḥtācdurur her dem
Egüb boynuñı yalvarub murād maḳṣūd kemāldir çün

4 ʿAceb var mı dü ʿālemde varacaḳ bir ḳapu ġayrı
Ki yüz döndüresin andan seniñ ḥaḳḳıñ celāldir çün

---

[65] S1/17[a], S2/24[b]-25[a].
Bu manzûmenin 2. beyiti S2 nüshasında 4. beyitte yer almaktadır.
Bu manzûmenin 3. beyiti S2 nüshasında 2. beyitte yer almaktadır.
Bu manzûmenin 4. beyiti S2 nüshasında 3. beyitte yer almaktadır.
4(a)ḳapu ġayrı: ġayrı ḳapu S2.

5 Ne aḥmaḳlıḳ ne ebterlik ne cahillik olur bu kim
Seni saña virüb alan seniñ göñlüñ cemāldir çün

6 Tefekkür it sen Ḳarīb̄ī idüb bu vaʿẓı nefsiñe
İdesen bir āşināлıḳ saña efkār ḥelāldir çün

66

11'li

1 İlāhi raḥmetiñ umarım senden
Virüb ʿaşḳ-ı muḥabbetiñi cāndan
Ḥabībiñe ulaşdır saña andan
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan

2 Ḳuşanub ġayret-i Ḥaḳḳı beline
İdeyim ʿazm-i velī Allāh yoluna
Naṣīb it ṣundum el rıżañ ḳuluna
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan

3 Döşegim ṭoprāḳ itdim yaṣdıġım ṭaş
Fedā ḳıldım yoluna cān ile baş
Ne mal ḳoyusı ne ḳavm ne ḳarındaş
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan

4 İrem vaḥdetde evliyā ḥāline
Teslīm idem cümle varım yolıña
Murādım bu irişsem cemāliñe
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan

5 Ḳarīb̄ī kül olupdur yana yana
Çıḳubdur āh u fiġān asumāna
Cān u dilden ʿaşḳla ʿāşıḳāne
Cānım ḳurbān didim dönmem yoluñdan

---

[66] S1/17[a-b], S2/39[a].
5(b) fiġān: efġān S2.

67

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Görüñ meydān-ı ʿaşḳ içre yanar ʿaşḳ āteşi her an
Geçüb cān ile tenden yanarlar āna ʿāşıḳān
Luṭf-i iḥsān idüb Mevlā itdi nārı gül gülistān
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

2 Teraḥḥüm eyleyüb Allāh ḳulların imtiḥān eyler
Yaḳar ol nefs-i Nemrūdı rūḥ-i pākin sulṭān eyler
Tebdīl idüb nārı nūra anı maḫfī seyrān eyler
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

3 Teraḥḥüm ṣāḥibi Allāh gel berü sen de ol lillāh
Terk idenler mā-sivallāh oldı onlar fenāfillāh
Gice gündüz budur fikri dāʾimā dir Allāh Allāh
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

4 Bu daʿvāyı iden ʿāşıḳ cümle ʿuşşāḳ içre merddir
İḫtiyārı degil anıñ yüreginde ʿaẓīm derddir
Derde dermān iden Allāh feyż-i Rabbānı gerekdir
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

5 Tecellī eyleyüb Allāh gösterir ẕāt-ı nūrını
İçirür ʿaşḳ şarābın beẕl ider aña varını
Şeş cihātıñ idüb gözini'der vaḥdetde seyrini
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

---

[67] S1/17[b], S2/42[b]-43[a].

Bu manzûmenin 5. dörtlüğü S1 nüshasında 6. dörtlükte yer almaktadır.

1(b) Geçüb cān ile tenden yanarlar āna ʿāşıḳān: Yandı çün nār-i İbrāhim yanan gelsün işde meydān S2.

1(c) Luṭf-i iḥsān idüb Mevlā itdi nārı gül gülistan: Geçüb cān ile teninden yazarlar āna ʿāşıḳān S2.

2(b) Yaḳar: Yaḳan S2; pākin: pāki S2.

4(b) ʿaẓīm derddir: azm-i derddir S1.

7(c) ʿaşḳıñ: aşk S1.

6 Ṣafā senden olup ḥayrān bilemez kendi kendine
Ne kendi var ne ġayrı var unudur cümle varını
Ne nūrdur ne ʿarażdır Ḥaḳḳ miṣli yoḳ münezzeh Ġanī
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

7 Ḳarībī dermān isterseñ dīvān-ı Ḥaḳdan ayrılma
Tābiʿ ol emrine anıñ ṭarīḳat içre dūr olma
Ḳaçma gel ʿaşḳıñ nārından ṣaḳın aġyāra yār olma
Yandı çün nār-ı İbrāhim yanan gelsün işde meydān

68

16'lı

1 Mevlām iḥsān eyle cāna ḳurtar anı nefs elinden
Bir bilüb birlesin seni ḳurtar cānı nefs elinden

2 Ehl-i tevḥīdler cemʿ olsun alet-i ḥarblerin ḳursun
Nefsiñ ḳalʿāsını alsun ḳurtar cānı nefs elinden

3 Ḳalbiñ ẓulmetini ḳaldır yerini nūr ile ṭoldur
*Ölmezden evvelā öl*dür ḳurtar cānı nefs elinden

4 Cihānda bunca yıl oldum üyüküm çoḳ ḥişşe aldım
Çünki dermān sende buldum ḳurtar cānı nefs elinden

5 ʿÖmer tebdīl itsün ḥāli teslīm-i Ḥaḳḳ olsun dili
Çeksin mā-sivādan eli ḳurtar cānı nefs elinden

---

[68] S1/17[b], S2/26[a-b].
Bu manzûmenin 2. beyiti S2 nüshasında 4. beyitte yer almaktadır.
1(a) ānı: beni S1.
1(b) cānı: ānı S2.
2(a) cemʿ: cemīʿ S1.
2(b) Nefsin ḳalʿāsını: Nefs ḳalʿāsın S1; cānı: beni S2.
3(a) nūr ile: nūruñla S2.
3(b) evvelā: evvel S1.
4(b) cānı: beni S2.
5(a)ʿÖmer: Dedem S2.

69

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḥamdülillāh luṭfe irdim Raḥmete'l-lilʿālemin
Çün olupdur cümle ʿālem evvelāʿilme'l-yaḳīn

2 Bu maḳāmı keşt idüb devr eylediñse nola gel
İr maḳām-ı ḳurbete kim olasın ʿilme'l-yaḳīn

3 Bu merātib ehliniñ menziline olmaz ḳarār
Bulmadım aṣlā ḥużūru olmadīn Ḥaḳḳe'l-yaḳīn

4 Dime kim bu beni örtdi itme bühtān kimseye
Kim meger bir noḳṭa örtmüş bu ḳadar güni hemīn

5 Ṣanma kim bu kān içinde ola bir ġayrı vücūd
Çünki böyledir ne ġuṣṣa cümleden oldum emīn

6 Ey Dedem bu cümle ʿālem ṭopṭolu Ḥaḳdır muḥīṭ
Kim muḳadder zāʾil olmaz ḥükm anındır her zemīn

70

11'li

1 Gice gündüz niyāz idüb Mevlāya
Meded Allāh meded senden diyeyin
Ol yüce Sübḥān aʿlādan aʿlāya
Meded Allāh meded senden diyeyin

---

[69] S1/18[a], S2/24[b].
4(a) bu beni: buni S1.
4(b) bu ḳadar: yoḳdur; güni: gün S1.
5(a) ġayrı: ġayr S1.
[70] S1/18[a], S2/34[a-b].
4(b) Mevtānıñ: Mevtiniñ S2.
6(a) virürse: virür S1.

2 Ol Resūl-i Muḥammed Muṣṭafāya
Muṭīʿ im murteżāya müctebāya
Ṭurub miʿ rāca irmege safāya
Meded Allāh meded senden diyeyin

3 Emriñe rāżıyım uydum Ḳurʿ āna
Rāhıñda ṣādıḳım baḳmam cihāna
İsmāʿ il gibi irişüb ḳurbāna
Meded Allāh meded senden diyeyin

4 Nice kerāmet kodı Ḥaḳḳ ʿ īṣāda
Mevtānıñ ḥayātı ruḥ-ı ʿ īsāda
Varub münācāta Ṭūr-ı Musāda
Meded Allāh meded senden diyeyin

5 Tażarrūʿ muz budur Rabbü'l-Celīle
İrgüre bendesin sırr-ı delīle
Nemruduñ nārı necāt-ı Ḫalīle
Meded Allāh meded senden diyeyin

6 Vecḥiñ nūru żiyā virürse cānda
Maḥv ola vücūdum sırr-ı seyrānda
Ḳarībī nezʿ a irdigi zamanda
Meded Allāh meded senden diyeyin

71

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Gel ey dil gel ḳıl seyāḥat ṣaḳın olma bugün bī-cān
Kitābullāhdır bu ʿālem vücūduñ meclis-i ʿirfān
Gel itme ʿömriñi żāyīʿ geçürme fırṣatı bir ān
Kitābullāhdır bu ʿālem vücūduñ meclis-i ʿirfān

2 Melekler bu feleklerle seyr iderler seyāḥatle
Bu esrārdan olan ġāfil anıñ ṣonu nedāmetler
Düşen sırr-ı ilāhīye olur menzil selāmetle
Kitābullāhdır bu ʿālem vücūduñ meclis-i ʿirfān

3 Vücūduñ mülkiñe sulṭān olan çün Yusuf-ı Kenʿān
Olan baḥr-ı muḥīṭ içre saña sensin gene ʿummān
Giren Kaʿbe-i dil içre didi Ḥannān [veya] Mennān
Kitābullāhdır bu ʿālem vücūduñ meclis-i ʿirfān

4 Hüvallāhueḥad diyen irer luṭfuyle yārine
Cefāsını ṣafā bilüb dönmeyüb düşer nārına
Gel Ḳarībī itme ġaflet tebdīl it nārı nūrına
Kitābullāhdır bu ʿālem vücūduñ meclis-i ʿirfān

72

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Gel ey dil āyineyi sil ola rūşen muʿarrādan
Naẓar ḳıla aña naẓẓār żiyā vire mücellādan

---

[71] S1/18[a-b], S2/43[a-b].
S2 nüshasında 2.dörtlük ard arda tekrar yazılmıştır.
1(a) bugün: buğu S1.
2(a) feleklerle: felekle S1.
2(c) Düşen: Düşe S2.
3(c) *eksik* : yā....yā S2; *eksik*: u S1.
4(b) Cefāsını: cefasın S1.

[72] S1/18[b], S2/50[b].

2 Vücūdum maḥv idüb ḳaldır aradan mā-sivallāh
Ki ḳul ola aña lāyıḳ ḫaber ile muʿallādan

3 Fenā-i salṭanat içre ʿalemdār ola yoḳluḳda
Zerre vü şemme ḳalmaya ṣafā bula muṣaffādan

4 Ṣaḳın baḳma fenā mülke ki olur fenā āḫir
Çü müʾmi̇̄ne dünyā zindān niçün çıḳar muṣallādan

5 Beḳā-i lemyezāl iste irişdire aña Allāh
Ḥabi̇̄bine ʿaṭā ḳıldı işitdikse müsemmādan

6 Bu cümle esrār-ı maḫfi̇̄den nişān virdi Resūlallāh
Ṣorar anı saña bir bir cevāb ister muʿammādan

7 Ḳari̇̄bi̇̄ fażl-ı ḳudretden şarāb-ı ʿilm-i ḥikmetden
Ṭari̇̄ḳ-i Ḥaḳḳ saʿādetden ırāġ olma muʿallādan

73

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ehl-i dil maʿnā yüzünden seyr ider didār Hū
Gördi fāni̇̄ cümle maḫlūḳ ḥükm-i lāde var Hū
Bi̇̄-nişāndır lā-mekāndır her mekānıñ kānı Hū
Ḳalb-i müʾmi̇̄n kān-ı kevnden çün olupdur var Hū

2 Ḥāl-i ʿuşşāḳ tefri̇̄c eyle ey dil dem-be-dem
Ki anıñ maʿbūd-ı maḳṣūdı olur gülzār Hū
Ṭālibiñ maṭlūbı Ḥū der ʿābi̇̄diñ maʿbūdı Hū
Sālikiñ seyrānı Hū der ʿāşıḳān-ı dildār Hū

[73] S1/18[b]-19[a], S2/43[b]-44[a].
1(b) lāde: lānuñ S2.
3(d) Bāṭınıñ bāṭını Hū der ẓāhiriñ ẓāhiri Hū: Ẓāhiriñ ẓāhiri Hū der bāṭınıñ bāṭını Hū S2.
5(c) Ve: Ḳul S2.
5(d) ḫalḳıñ: eşyānıñ S2.

3 Ẕākiriñ meẕkūri Hū der şākiriñ meşkūrı Hū
ʿĀlimiñ maʿlūmı Hū der nāẓiriñ menẓūrı Hū
Evveliñ evveli Hū der āḫirin āḫiri Hū
Bāṭınıñ bāṭını Hū der ẓāhiriñ ẓāhiri Hū

4 Ol Ḥabīb-i Muṣṭafānıñ tesbīḥ u taḥmīdi Hū
Cümle bu ḫalḳıñ murādı Ḫālıḳıñ envārı Hū
Var mıdır dü ʿālem içre Hūdan özge bir kelām
Dīnimiñ īmānı Hū der cānımıñ asārı Hū

5 Münkīriñ inkārı Hū müʾmīniñ ikrārı Hū
Dört kitābıñ maʿnāsın tefsīr ider efkārı Hū
Ve hüve'l-ḥayyü'l-ḳadīmʿālem-i kübrāda Hū
Cümle bu ḫalḳıñ dilinde ey Dedemesrārı Hū

74

11'li

1 Diñleñ bir naṣīḥat ideyin size
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü
Lazımdır herkese size ve bize
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

2 Nice bir uyarsın nefsiñ sözine
Yüzin sür yire evliyā izine
Uydur öziñi ānlarıñ özine
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

3 Ḥicāb çekme yarın Ḥaḳḳ ḥużūrunda
Ḫālā hażır bil Ḥaḳḳı ḥużūrunda

[74] S1/19[a], S2/47[a-b].
1(b) cihāna: dünyāya S2.
3(b) Ḫālā hażır bil Ḥaḳḳı: : Ḫālā Ḥaḳḳı hażır bil S2.
4(b) içre: içinde S2.
6(b) şol: ol S2.
6(c) gel: *eksik* S1.
7(a) Ḳarîbî geçirdiñ ʿömri bu nice bil: Ḳarībī bu nice ʿömri geçirdiñ bil S1.

Ḳaldır muḥabbetiñ koma öziñde
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

4 Ḳaldır göñülden şerrini gir birlige
Er ol meydān içre ṭur erlige
İrişesin Ḥaḳḳ ḳatında varlıga
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

5 Yerine söyle her sözi yerine
Yerine söylenmeyen söz yerine
Gel terk eyle bu güni ḳoma yarına
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

6 Nice bir görmez gözleriñ şol güni
Bir gün iltirler şol meydāna seni
Dost düşmān kimdir gel fikr eyle anı
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

7 Ḳarībī geçirdiñ ʿömri bu nice bil
Ḥāl ʿālemde evliyā ḥālidir bil
Geç bu cihāndan mā-sivāñı sil
Elvedāʿ diñ cihāna şimden gerü

75

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Cemāl-i ṣadr-ı aʿlāya diler göñlüm ola vāṣıl
Yanub yürek ider āhı duḫān-ider meded yā Hū
Kemāliñ gösterüb Mevlā nice maʿnā ola ḥāṣıl
Yanub yürek ider āhı düḫān-ider meded yā Hū

2 Vücūdum maḥv idüb kül olup bu benligi benden
İde varlıġına iḥsān oḳuyam .....cāndan

[75] S1/19[a-b].

İden sırrı aldı ya nice ḫaber virir andan
Yanub yürek ider āhı düḫān-ider meded yā Hū

3 Elestde luṭf u iḥsāna irenler didi yā Mevlā
Olan müʿmin ṭarīḳatda aña Ḥaḳḳe'l-yaḳīn ola
Ṣalā vacib-durur bize odur çün maḳṣud-i aʿlā
Yanub yürek ider āhı düḫān-ider meded yā Hū

4 Ḳarībī maḳṣūda ir gör ḥicāb olmuş saña benlik
Muḥīṭdir ʿālemi çün Ḥaḳḳ ya nedir benlik u senlik
Nice ʿömrün geçdi .....fāni çün bu günlük
Yanub yürek ider āhı düḫānider meded yā Hū

76

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḥamdülillāh cümle ʿālem geldi dile Ḥū deyü
İʿtirāf ider rızāya kim ḥaḳiḳat bu deyü
Kādir-i Ḳayyūm Ḥayy-i lā-yezāl Allāh deyü
Döne döne virdiler cānı rızāya Ḥū deyü

2 Sırr-ı Aḥmedden ḫaber alub ki naḳşın gördiler
Terk idüben mā-sivānıñ defterini dürdiler
Neden gelüb ne içün geldiklerini bildiler
Yana yana virdiler cānı rızāya Ḥū deyü

3 Yār olup yāri vücūdda buldılar iḳrār idüb
Seyr idüb pinhānda sırrı ḳodılar iʿrāż idüb
Ḳalb-i insāna girüp mevcūdunı seyrān idüb
Döne döne virdiler cānı rızāya Ḥū deyü

4 Ḳarībī fevḳaʿl-ʿulāda göresin Ḥaḳḳ nūrını
Düş turāba kim bulasın anda izi tozını

[76] S2/44[a].

Mest-i lā-yaʿḳıl oluben duydular āvāzını
Yana yana virdiler cānı rıżāya Ḥū deyü

77

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Yā İlāhi ẕikriñi dilden dile nāzil eyle
ʿAfv idüb cürm-i ḫaṭāsın ẕākir u fāżıl eyle

2 Fātiḥ u Fettāḥ çü sensin münevver ḳıl ṣadrımı
Keşf idüb maʿnā-yı sırrı ḥıfżını ḳābil eyle

3 Taṣavvufʿ ilmin beyān it ḳīl u ḳāl hiç ḳalmasun
Şübhesin ḳaldır vücūduñ ḳaṭʿ idüb fāżıl eyle

4 Oḳusun ʿaşḳıñ kitābın ḳalbine yaz nüsḫāyı
Pür-dil it ʿirfān içinde kelāmın ḥāżır eyle

5 İrişdir Ḥaḳḳe'l-yaḳīne gice gündüz bir olsun
Cehālet ẓulmetiñ ḳaldır murādıñı ḥāṣıl eyle

6 Ol kitāb içre rumūz-ı ʿaşḳını şerḥ eylesün
ʿArş-ı kürsī beyt-i Ḫüdā ḳıl ḳalbiñi ṭāhir eyle

7 Ḫüdāyāʿ avn-i ʿināyet ḳıl oḳusun Fātiḥā
Ol Resūl-i Muṣṭafāyı meclise nāzil eyle

8 Ḥāliyāʿ aşḳıñ şarābın içürsün ṭāliblere
Luṭf idüb göster cemāliñ ẕātını ẓāhir eyle

---

[77] S1/19[b], S2/48[b].
Bu manzûmenin 4. beyiti S2 nüshasında 5. beyitte yer almaktadır.
1(b) idüb: idübidüb;cürm-i ḫaṭāsın: cürmüm ḫaṭāsın S2.
3(a) ʿilmin: ʿilmini S2; beyān it: ḳıl S2.
4(b) kelāmın: kelāmını S1.
5(b) ḳaldır: defʿ it S2.
7(a) ʿavn: fażl S2.
7(b) Resūl: şefīʿ S2.
8(a) içürsün: içür ṣun S2.

9 Kendi varlıġıñ oḳunsun ġayrıyı ḳaldır hemān
Diñleyene vir muḥabbet münkirin bāṭıl eyle

10 ʿİlm u ḥikmet kitābın vir bu Ḳarībī beñdene
Oḳusun içinde ʿaşḳı taʿlīmde kāmil eyle

78

16'lı

1 İḥsān itdi bize Mevlā elḥamdülillāh bu ḥāle
İsm-i ẕātıñ geldi dile elḥamdülillāh bu ḥāle

2 Gāhi eyyāmları ṣāim gāhi giceleri ḳāim
Düşdi ḳalbe ẕikr dāʾim elḥamdülillāh bu ḥāle

3 Geldi çün Ḥaḳḳ Resūlullāh taḥḳīḳ ol ḫalīfetullāh
Anıñ emrindeyiz her gāh elḥamdülillāh bu ḥāle

4 Nebīler velīler ile yediler hem üçler ile
Anlar nāẓırlar bu yola elḥamdülillāh bu ḥāle

5 *Yeryüzini ḳıldı mescīd* olduḳ anda her dem sācid
Allāh ḥāẓır nāẓır mevcūd elḥamdülillāh bu ḥāle

6 Ḳarībī ʿaşḳa it ṣalā ʿāşıḳ-ı Ḥaḳḳ olan gele
Faḳr-ile olam mübtelā elḥamdülillāh bu ḥāle

---

[78] S1/19[b], S2/52[a].
1(a) İḥsān itdi bize Mevlā: Mevlām iḥsān itdi: S1.
1(b) ẕātıñ: ẕātı S2.
2(b) ẕikr: ẕikri S2.
3(a) Ḥaḳ: eksik S1.
3(b) emrindeyiz: izindeyiz S2.
4(a) ile: bile S2.

79

14'lü

1 A- Allāh aʿzamdır ʿazīmu'ş-şān-ı teʿālāllāh
B- Bārī bir burhān ider ihsān nevāl Allāh

2 T-Tevfīk tövbe-i ʿābid Ṣ-ṣevāb müʾminde ṣābit
C- Cebbārıñ cebri lā-bud şān-ı Ḥaḳḳ ẕü'l-Celāl Allāh

3 Ḥ- Ḥayyü'l-Ḳayyūm-i ḳudret Ḫ-ḫayrü'l-ḫalk içre Aḥmed
D- Delīl-i nūr-ı Muḥammed Ẕ- ẕü'l-Celāl Cemāl Allāh

4 R- Rıżā-yı Ḥaḳḳ riyāżet Z- zümre-i ṣalāḥiyyet
S- Sırr-ı Ḥaḳḳa yoḳ nihāyet irişdire kemāl Allāh

5 Ş- Şarāb-ı Ḥaḳḳ sübḥān Ṣ- ṣalāt-ı ṣıdḳ-ı ruḥān
Ż- Żiyā-yı nūr-ı Raḥmān ide bize menāl Allāh

6 Ṭ- Ṭarıḳında olan ṭāhir Ẓ- ẓıll-ı ḫāṣṣ olan ẓāhir
ʿA- ʿAyn-ı ʿirfānda māhir odur maḳbūl ḥāl Allāh

7 Ġ- Ġayret-i dīniyyet F- firāḳ-ı ferdāniyyet
Ḳ- Ḳavl-i Ḥaḳḳa ḳurbiyyet idenler didi ḳāl Allāh

8 K- Kelām-ı külli aʿlām L- liḳā-yı dīn-i İslām
M- Murādım dār-ı İslām N- nūr-ı zevāl Allāh

9 V- Velā-yı vaḥdet kānı Hū deyen buldı anı
Ḳarībīniñ Lā nişānı *yessirlī* viṣāl Allāh

---

[79] S1/20[a], S2/21[a-b].

Elifnâme şeklinde yazılan bu manzûmede harfler kendileri ile başlayan kelimeden önce kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sadece " ﻻ " ve " ﻫ " harflerinde bu durum geçerli değildir.

3(b) ẕü'l-Celāl Cemāl: zülal-i zül celal S1.

4(b) Sırr-ı Ḥaḳḳa: Sırra Hakka; nihayet: ġāyet S1; irişdire: irüşdürür S2.

5(a) sübḥān: subhana S1.

9(b) viṣāl: zülāl S2.

80

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Yā ilāhī raḥmet eyle ḳuluña zor eyleme
Raḥmetiñ ile naẓar ḳıl kapuñdan dūr eyleme
ʿAfv idüb cürmüm ʿaṭā ḳıl yerimi nār eyleme
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme

2 Ḫalḳ idüb bizi vücūda getürüp luṭf eylediñ
Kelāmını gönderüb emriñle meʿmūr eylediñ
Bī-ḳıyās u bī-ʿaded niʿmetleriñle ṭuyulduñ
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme

3 Cümle mevcūdāt seniñdir ġayrıyı pes neylerim
Her ne müşkīl olur ise ḳapuña ʿarż eylerim
Kimse bilmez ḥālimi ya ben kime şerḥ eylerim
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme

4 Evvel āḫir sırr u cehrim sen bilürsin ḥālimi
Yönümi döndür saña sen ṭoġrı eyle yolımı
Rıżāñdan ayırma yā Rab muvaffaḳ ḳıl aʿmālimi
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme

5 Yüzimi dergāha ṭutdum ġayrıdan çekdim elim
Bildiren sensin Ḫüdā-yā söyleden sensin dilim
Ḳarībī bendeñ żaʿīfdir ḥall eyle her müşkīlim
Ḳapuñdan ġayrı ḳapuya bizi muḥtāc eyleme

---

[80] S1/20[a], S2/33[a-b].
2(a) idüb: eyle S2; cürmüm ʿaṭā ḳıl: cürm-i ḫaṭāsın S2.
3(a) luṭf: vār S2.
4(a) sırr u cehrim: sırr-ı cehr S2.
4(c) aʿmālimi: ʿilmimi S2.
5(b) ḳapuña: ṭapuña S2.
8(a) aʿmāline:ʿilmine S2.

81

16'lı

1 Göçeyorlar göçeyorlar bu cihāndan göçeyorlar
Ḥicāblarıñ açayorlar tevḥīd ile tevḥīd ile

2 Bundan ol ile gidelim yalandır bunı nidelim
Hemān bir iḳrār güdelim tevḥīd ile tevḥīd ile

3 Kaʿbetullāha varalım Muḥammed nūrın görelim
İşigiñe yüz sürelim tevḥīd ile tevḥīd ile

4 Tevḥīd göñülleri açar cin u şeyṭān andan ḳaçar
Āb-ı ḥayāt yolun seçer tevḥīd ile tevḥīd ile

5 Gel terk idelim bu cānı ẕikrinde bulalım anı
Ḳarībī geçürür güni tevḥīd ile tevḥīd ile

82

16'lı

1 Allāh dimek dilimizde ẕikrimiz elḥamdülillāh
Dāʾim ṣābit göñlümüzde fikrimiz elḥamdülillāh

2 Ẓāhir u bāṭın mevcūdātı mirʾatımız mümkünātı
Geçürmez bu fırṣatı şükrümüz elḥamdülillāh

3 Ene'l Ḥaḳḳ sırrını bilmek Manṣur-veş dār olmaḳ
Zerre iken ʿummān olmaḳ ḥālimiz elḥamdülillāh

4 Seyr eylemek melekātı enbiyā vü mürselātı
ʿArş u kürsī semāvātı ālimiz elḥamdülillāh

---

[81] S1/20[b], S2/51[b].
4(b) yolun seçer: bulan içer S2.
[82] S1/20[b].

5 Nefs-i levvāmeden geçer ilhām-ı Ḥaḳḳ rıżā açar
Marżiye ṣāfi nūr ṣaçar ʿilmimiz elḥamdülillāh

6 Dedemʿ aşḳ şarābıñ içer dünyā vü ʿuḳbādan geçer
Derūnī Hū dimek açar yolumuz elḥamdülillāh

83

14'lü

1 Çünki ḫālıḳım sensin feṯḥ it her günüm Allāh
Çün geldiñ senden saña döndür yönüm Allāh

2 Sensin çün ulu dergāh senden ġayrı kimim var
Maġfiret ḳıl ṣulṭānım raḥm it ġufrānım Allāh

3 Naẓīrıñ şerīkiñ yoḳ bulunmaz miṡliñ ve resmiñ
Ṭapuña el baġlayub ṭurdum sübḥānım Allāh

4 Ḳavlim faʿlim her ḥālim sensin söyleden dilim
Ġayrıdan ne umarım derde dermānım Allāh

5 Gökler ṭaġlar hem yerler ḥamd idüb medḥiñ söyler
Benim de dilimde virdim ismiñ Raḥmānım Allāh

6 Luṭf it göñlümden alma ẕikriñ fikriñ yā Mevlā
Müncī ḳıl ḥużūruñda benim īmānım Allāh

7 Ḳarībī kemteriñ ḳapuñda dāʾim ḳāʾim
Her işim saña maʿlūm bilürsin ḥālim Allāh

[83] S1/20[b].

84

11'li

1 Şimden gerü naẓar ḳılmam ġayrıya
Dermān eyle ben ḳuluña yā Allāh
Yeter urduñ bu yüregime kim yāre
Dermān eyle ben ḳuluña yā Allāh

2 ……
……
Yaḳdın beni pāre pāre egleme
Lâilâhe illallâh illallâh

3 Girdim enbiyā vü evliyā yolına
Nişānım bī-nişān nice biline
Mekr-i elden irem el-Ḥaḳḳ eline
Lâilâhe illallâh illallâh

4 Seniñ ḳatıñda eksikli-durur ḳul
Ġanī sensin saña muḥtāc-durur ol
Tek ḳalbe düşer olsun saña yol
Lâilâhe illallâh illallâh

5 Ḥayret aldı yine göñlüm şehrini
Yıḳub vīrān eyledi her yerini
Luṭf idüb ayırma vechiñ nūrunı
Lâilâhe illallâh illallâh

6 Bu Ḳarībī ṭutubdur ḥażrete yüz
Ḳaldı ḥayretde deger baḳmaġa yüz
Umar ancaḳ ḥabībiñden şāfi söz
Lâilâhe illallâh illallâh

---

[84] S1/21[a].

Bu manzûmede düzen gereği 2. dörtlüğün ilk iki mısrâının eksik olduğu düşünülmektedir. Yazılmamış olması muhtemeldir.

85

14'lü

1 Yüregim derdlerine sensin dermānım Allāh
ʿĀşıḳlarıñ feryādına iren sulṭānım Allāh

2 Raḥīm-i raḥmet sensin Ġafūr u Ġufrān sensin
Maġfiret iden sensin benim ʿişyānım Allāh

3 Azziñ celāliñ çoḳdur luṭf-ı iḥsānıñ çoḳdur
Naẓīrıñ şerīkiñ yoḳdur cān içre cānım Allāh

4 Hebāya geçdi günüm göñülde çoḳdı ünüm
Dermān senden sulṭānım raḥm it Raḥmānım Allāh

5 Taḥḳiḳ-i ḫālıḳım sensin Rezzāḳ-ı Rāzıḳım sensin
Viren sensin alan sensin budur īmānım Allāh

6 Ḳarībī ḳuluñ seniñ sensin Mevlāsı anıñ
Saña ḳurbān olanıñ yārim ol yārānım Allāh

[85] S1/21[a], S2/34[a].
1(b) iren: iden S2.
3(a) çoḳdur: ḥaḳdır S2; luṭf: luṭfuñ S2.
3(b) şerīkiñ: miṣliñ S2.
4(b) raḥmānım: sübḥānım S2.
5(b)Viren sensin alan sensin: Alan viren sensin S2.
6(b)yārānım: benim S2.

86

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Seni medḥ eylemek ister bu gönlüm yā Resūlallāh
ʿAceb vaṣfıña ḳādir mi bu dilim yā Resūlallāh
……..
……..

2 Maẕhār-ı ẕātsın muḥaḳḳaḳ oḳıdıñ ḥay-yı ṭayyibāt
Seni gören Ḥaḳḳa irdi sen olduñ çün Ḥaḳḳa mirʿat
Ẕākir meẕkūr olan sensin seni ister her mevcūdāt
Budur gönlümde taḥḳīḳim bu böyle yā Resūlallāh

3 Seniñ nūruñ żiyāsına ḳamaşur baḳmaġa gözler
Maḥv olur vechiñ nūrundan ḳamer şemsile yıldızlar
Yerde gökde çerāḳ sensin seni gözlerler melekler
Derdim sen dermānım sensin bu ḥālim yā Resūlallāh

4 Rıżāñ çün Ḥaḳḳ rıżāsıdır vaḥdetde miṣlin bulunmaz
Sen olduñ ḫātem enbiyā senden soñra nebī gelmez
Evvel āḫir maḳbūl sensin tābiʿ olan maḥrūm ḳalmaz
Dilerim Ḥaḳḳ ayırmaya bu yolum yā Resūlallāh

5 Emr-i Ḥaḳḳa muṭīʿ oldum rıżā'ullāh ṭaleb ḳıldım
Terk idüb mā-sivāllāhı cān ile başı fedā ḳıldım
Fiʿl-i mesnūn icra idüb nefsin ḥilelerin savdum
Ṣaḥiḥ ümmet olmaġ-içün bu fiʿlim yā Resūlallāh

---

[86] S1/21[a-b], S2/22[b].
Bu manzûmenin ilk dörtlüğünün son iki mısrâı iki nüshada da yazılmamıştır.
2(a) ẕātsın: ẕātı S2;oḳıdıñ: oḳudı S2.
2(c) her: cümle S1.
2(d) taḥḳīḳim: taḥḳiḳāt S2.
3(a) nūruñ: nûr S2.
3(b) nūrundan: nûrunda S2.
3(c) gözlerler: gözler S1.
4(b) ḫātem-i enbiyā: ḫātemü'l-enbiyā S2.
5(b) cān ile bāşı fedā ḳıldım: cān bāş terkin oldum S1.
5(c) mesnūn: mestûn S1; icrā: içre S2.
5(d) Ṣaḥiḥ ümmet: Her dem ṣaḥiḥ S2.

6 Ḫalīfe-i zamān sensin sebebsin külli eşyāya
Cümle ʿālem saña muḥtāc felek sāye melek dāye
Muḥīṭ olan vücūduñdur berr ü deryāya ṣaḥrāya
Ḳarībīniñ gözi yaşı bu ḳālim yā Resūlallāh

87

16'lı

1 Gel gir evliyā dersine ölmeden evvel gir sīne
Düşüb ʿaşḳın deryāsına aç baḳ anıñ ortasına

2 Evveliñ nuṭfe-i mādan ḫaber aldıḳ anı Hūdan
Bilmem derseñ nedir ādem aç baḳ anıñ ortasına

3 Elinde yazılan yazı odur ʿārifleriñ gözi
Nedir gör insānıñ yüzi aç baḳ anıñ ortasına

4 Ḳulaḳ bāb-ı gevher olur sırr-ı maʿnā andan gelür
Her ne isterseñ bulunur aç baḳ anıñ ortasına

5 Söz gevherdir maʿnā añla ululardan anı diñle
Naḳşın gör āh idüb iñle aç baḳ anıñ ortasına

6 Dil ḳalemdir naḳşıñ yazar göz anı seyr idüb gezer
Bu cümle varı kim düzer aç baḳ anıñ ortasına

7 ʿĀşıḳım dirsin ḳulluḳdan ḫaber añla gelsin Ḥaḳdan
Nice var eyledi yoḳdan aç baḳ anıñ ortasına

---

[87] S1/21[b], S2/30[a-b].
Bu manzûmenin 4. beyiti S2 nüshasında 6. beyitte yer almaktadır.
Bu manzûmenin 7. beyiti sadece S1 nüshasında mevcuttur.
1(a) evvel: ölüb S2.
2(a) evveliñ: olan S1.
3(b) gör: bil S2.
8(a) ṭurmaz: dinmez S2; derviş ʿÖmer: bu Ḳarîbî S2.
8(b) değer: sıġar: S2.

8 Raḥmet-i Ḥaḳḳ ṭurmaz yaġar derviş ʿÖmer anı öger
Nice yüz biñ dünyā sıġar aç baḳ anıñ ortasına

88

11'li

1 ʿAşḳıñ beni mest ü ḥayrān eyledi
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh
Vücūdum şehrini virān eyledi
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh

2 ʿArşıñ kürsin ẕikr ider ey pādişāh
Melekler iñleşüb dirler āh vāh
ʿAcz itmem şākirim elḥamdülillāh
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh

3 Kimdir senden ġayrıya göñül vire
Ya ġayrı eşige yüzini süre
Red itme sulṭānım bendeki nāra
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh

4 Ḥaḳīḳat ṣalādır bize ʿilmullāh
Vuṣūli vācibdir budur emrullāh
ʿAşḳ-ile rāhına girdim yā Allāh
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh

5 Bu Ḳarībī ḳuluñ żaʿīf bī-çāre
Aña senden ġayrıdan olmaz çāre
Tecellī eyleyüb vaṣl it didāre
Yanub dir yüregim derd-ile Allāh

[88] S1/21[b]-22[a], S2/44[a-b].
3(b) iñleşüb: diñleyüb S2; āh vāh: āh āh S1.
9(a) ḳuluñ żaʿīf: żaʿīf ḳuluñ S2.
9(b) Āña senden ġayrıdan olmaz çāre: Senden ġayrıdan olmaz āña çāre S2.

89

14'lü

1 Yā Rab seniñ rıżānda ḳalmak yeter bendeñe
Terk idüb mā-sivāyı silmek yeter bendeñe

2 Nedir bu nice ḥīle āl yaz ḳış tükenmez efʿāl
Ecel gelse gide eḳvāl ölmek yeter bendeñe

3 İster yā-Rab seni dü-güniniñ sulṭānı
Taḥḳīḳ idüb īmānı almaḳ yeter bendeñe

4 Her işim ola lillāh genc-i esrārını Allāh
Sırr-ı seyrim maʿallāh olmaḳ yeter bendeñe

5 Açıla ḳalb mirʾatı ḥal ola müşkilātı
Kemāl-i kerāmātı bilmek yeter bendeñe

6 Ḳarībīniñ minneti kimya-yı Ḥaḳḳ raḥmeti
Keşf-i ẕāt-ı vaḥdeti bulmaḳ yeter bendeñe

90

14'lü

1 Evvelā ḳāf ile nūn olup-durur emrullāh
Dāl oldı aña delīl beyān olan nurullāh

2 Ṣunʿıdır bu mevcūdāt ḫalḳ itdi anı biẕẕat
İdīndi ḳalb-i mirʿat olsa fiʿliñ ḳavlullāh

---

[89] S1/22[a].
[90] S1/22[a], S2/24[a-b].
Bu şiirde 4. beyit sadece S2 nüshasında mevcuttur.
1(b) oldı āña: āña oldı S2.
8(b) iden: olan S2.
7(a) ḳılın: ḳılıñ S1.
9(b) ḫālıḳ: hālik S1; zehr-ile bal: zehri balı S2.

3 Ḥāfıẓ ḥākim ism-i ẕāt müstecmī‘ cümle ṣıfat
Budur bize mühimmāt göñlüñ ḥāliñ sırrullāh

4 Menzil-i rāh-ı belā ‘āşıḳ-ı Ḥaḳḳa ṣalā
Sālik olmaḳdır evlā şehrüñ sālik ẕikrullāh

5 Ġaflet olan üstüne oldur ‘işyān ḳaṣdīna
‘Ādū olan dostına faḳr u malı nesyullāh

6 Zemīn u asumānda kim işyān ider anda
Olan nefsine bende olup viren nehyullāh

7 Naẓar-ı pākiye sen ṭaleb ḳılın ‘abdullāh
Tebdīl olur seyyi’āt kisve-i şāl fetḥullāh

8 Aṣıl ma‘nā ‘indellāh emridir *ḳul huv’allāh*
Nefs ider cenk her gāh suāl iden ġayrullāh

9 Ḳarībī cümle maḫlūḳ ‘ademden ḳıldı ḫālıḳ
Ḳādir-i Hayy-ı Ḫālıḳ zehr-ile bal ḥükmullāh

91

11’li

1 Erenler cur‘asın kimse yudamaz
Ġāyet de behādır er olmayınca
Eşigin bekleyüb ḫidmet idemez
İkilikden geçüb bir olmayınca

[91] S1/22[a-b], S2/31[a-b].
2(b) Er: Ere S1.
3(a) gedigin: eksik S1.
4(d) ḳulaġuz: ḳılavuz S2.
5(a) ḳulaġuz: ḳılavuz S2.

2 Ere irmeyince Ḥaḳḳa irilmez
Er Ḥaḳḳ dimeyince menzil olunmaz
Cān Yusufuñ kimse ʿayān göremez
Aġlamaḳdan gözi kör olmayınca

3 Er odur gedigin bekler ayrılmaz
ʿĀşḳ-ile meydāne giren yorulmaz
ʿĀşıḳa maʿşūḳdan nişān virilmez
Sırrı eklenecek yer olmayınca

4 Ġurāb gülistāne girüb ötemez
Ṣarrāf olmayan gevherin ṣatamaz
Kişi kendözinden Ḥaḳḳa yitemez
Öñünce ḳulaġuz pīr olmayınca

5 Ḳulaġuz olmayınca ḳuş uçamaz
Silkinüb yerinde ḳanad açamaz
Ẓāhir u bāṭın Ḥaḳḳı seçemez
ʿĀşḳı ẓuhūr itmez pīr olmayınca

6 Ḳalur ġāfiller menzile iremez
Cān gözin açmayan Ḥaḳḳı göremez
Fenā iḳlimine kimse iremez
İşi leyl ü nehār zār olmayınca

7 Dedem ḥicābını ḳaldır aradan
Görünsün gözine seni yaradan
ʿĀşıḳlar ṣādıḳlar dönmez buradan
Dostuñ dārına ber-dār olmayınca

92

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Çün yaratdıñ bendeyim didim ḳapuñda yā ilāh
Allāh Allāh deyü bu dil itdi feryād ile āh
Raḥmetiñ bī-ġāyedir çün luṭf idüb baña her gāh
Umarım refᵏ -i celāl feṯḥ-i cemāl ḳıl yā ilāh

2 Nice yüz biñ bendeler muḥtāc olup ḳapuñda çün
Muntaẓır olup umarlar raḥmetiñ ḳapuñda çün
Ben-daḫi bir ʿāṣi mücrim ḳāṣırım ḥiẕmetde çün
Umarım refᵏ -i celāl feṯḥ-i cemāl ḳıl yā ilāh

3 Gerçi āṣi mücrimim ben afv [u] ġufrān mürüvvetiñ
Eksilür mi deryādan bir ḳatre virsen raḥmetiñ
ʿİzzet ü iḳrām idersiñ kimseye yoḳ minnetiñ
Umarım refᵏ -i celāl feṯḥ-i cemāl ḳıl yā ilāh

4 Luṭf-ile iḥsān mürüvvet-kān sensin yā Ġanī
Rabbü'l-aʿlā Ḥayyü'l-Ḳayyūm isterem Mevlām seni
Çün liyāḳat yoḳ Ḫüdā-yā müsteḥaḳ ḳıl sen beni
Umarım refᵏ -i celāl feṯḥ-i cemāl ḳıl yā ilāh

5 Ben faḳīrim sen Ġanīsin iderim ḥamd ü ṣenā
Bāġ-ı ḥüsnüñ virir iseñ bendeñe yeter ġınā
Sāiliñdir bu Ḳarībī istemez dār-ı fenā
Umarım refᵏ -i celāl feṯḥ-i cemāl ḳıl yā ilāh

[92] S1/22ᵇ, S2/33ᵇ.
Bu manzûmede 2(b) mısrâı S2 nüshasında 2(c) de yer almaktadır.
1(a) bendeyim :nideyim S1; ḳapuñda: ṭapuñda S2.
2(b) ḳapuñda: ṭapuñda S2.
4(b) Mevlām: Mevlā S2.

93

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Żaʿīf bī-çāreyim ḳaldım bugün ġurbetde
Bī-naẓīrım ṭāḳatım ṭāḳ oldı çün miḥnetde
Yerde gökde yoḳ mekānım kim ölüm raḥatda
Yā-ilāhī ḳıl hidāyet ḳoma bu ḥasretde

2 Gözlerimden ḳan aḳıtmaḳ pür-ṣafā oldı bugün
Yüreġimde ṭaġca ṭaġlar oldı çün yer yer dügün
Pes olmadan ne gelür çekem buni nezʿa degün
Yā-ilāhī ḳıl hidāyet ḳoma bu ḥasretde

3 ʿAḳl-ile fikrim ṭaġıldı ḳalmadı ondan eṣer
ʿAşḳ odīnıñ bu nişānı cümleniñ ḥükmün keser
Āh [u] zār itsem fiġānım cümle gök ehlin baṣar
Yā-ilāhī ḳıl hidāyet ḳoma bu ḥasretde

4 Yā-ilāhī virdiñ ʿaşḳı ile ṣabrımdan meded
Ḥācetim çoḳdur ḳatıñda bī-ḳıyās u bī-ʿaded
Görmek isterim cemāliñ feṭḥ-i bāb it ḳılma red
Yā-ilāhī ḳıl hidāyet ḳoma bu ḥasretde

5 Ḫüdā-yā ġāyet keremdir lutfuñla eylediñ ḳul
Ḳul olam ḳuluñ ḳulına istedigim senden ol
Ey Dedem çün seni saña gösteren itmez melül
Yā-ilāhī ḳıl hidāyet ḳoma bu ḥasretde

---

[93] S1/23[a], S2/37[a-b].
2(b) yer yer: eksik S1.
2(c) buni: yaʿni S1.
3(c) gök: yer S2.

94

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Yā-ilāhī sebeb ḳıldıñ her eşyāyı her eşyāya
Her ṭarafdan ṭoġub maʿnā düşdi sefer ü ṣaḥrāya
Cevāhir isteyenler baḥrī-veş ṭalı virir deryāya
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye

2 Her kişiniñ murādı bu yār-ı Ḥaḳdan kemāl ister
İrişüb vech-i nūruna ṣafā içün cemāl ister
Taṣavvufʿ ilmiñ oḳuyub her maḳāmdan maḳāl ister
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye

3 İren sırr-ı müntehāya oḳudı cümle ʿirfānı
Şeş-cihāt olup gözüñ nice dilerse gör anı
Feṭḥ olur cümle muʿammā keşf olur aña her maʿnā
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye

4 Kerem-kānısın yā Mevlā cümle ḫalḳ sālikiñ seniñ
Tevekkül eyleyen saña sen olduñ mūnīsi anıñ
Ḫavf-ile ḥüẕni ḳalḳıser her ḥālde irse iḥsāna
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye

5 Ḳarībī Ḥaḳḳ rıżāsına irenler maḥrūm olmadı
Evliyā zümresine irüb Ḥaḳḳ ṭarīḳden dūr olmadı
ʿİnāyet eyledi Allāh o dergāhdan red olmadı
Saʿādet ḫilʿatin giyer düşse ḳalbine Ḥaḳḳ māye

[94] S1/23[a], S2/40[a-b].

95

11'li

1 Gel berü ṭālib-i Ḥaḳḳ olan göñlüm
Ne ḳıldı ne ḳılur gör saña Allāh
Ẓāhir u bāṭın ḳavlen fiʿlen ḥālen
Ne ḳıldı ne ḳılur gör saña Allāh

2 Ḥaḳḳ teāla muḥīṭdir mevcūdātı
Bilür sırr-ı vechi cümle ẕerrātı
Ḳalbiñdeki pası sil ol mirʿātı
Ne ḳıldı ne ḳılur gör saña Allāh

3 Ṣanma bu dergāhı ḫāli ola
Yaʿnī ne iderseñ yanıña ḳala
Ẕikr it noḳṣānıñ tuġyānıñ ola
Ne ḳıldı ne ḳılur gör saña Allāh

4 Neden geldiñ cihāna niye geldiñ
Ne bulduñ bu varlıḳdan ya ne aldıñ
Erenler n'etdiler ya sen neylediñ
Ne ḳıldı ne ḳılur gör saña Allāh

5 Bu Ḳarībī ġaflet libāsın giyüb
Uyma nefse Ḥaḳḳ rıżāsını ḳoyub
Cāhil olma gel emrullāhı ṣayub
Ne ḳıldı ne ḳılur gör saña Allāh

---

[95] S1/23[b], S2/44[b]-45[a].
2(a) muḥīṭdir mevcūdātı: muḥīṭdir cümle mevcūdātı S2.
2(b) vechi: cehri S2.
3(a) dergāhı: kārgāhı S2.
3(c) Ẕikr: Fikr; ola: evvela S2.
5(b) uyma: itme S2.

96

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ḥaḳḳ teʿālā luṭf idüb cennet kapuların açar
ʿAfv idüb cürm ü ḫaṭāsın tāc [u] ḥülle don biçer
Müʾmin Müslim olana misk ü anber ḫūn ṣaçar
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

2 Ḳuluñ işi sehv-ile ḫaṭā vü ʿişyān olursa
Ḥaḳḳ aña maġfiret ider bilüb tövbe ḳılursa
Bağışlar şirk-i billāhdan ġayrı her ne olursa
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

3 Ṣanma anı Cemāl-i Ḥaḳḳ gizlü ola ḳulundan
Ẕikr-i dāʾim fikr-i ḳalbe nāzil olsa dilinden
Vech-i Allah mazhār olur dönmez-ise yolundan
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

4 ʿArş-ı aʿlāyı melekler ṭavāf idüb dönerler
Yaʿni iẕn-i Ḥaḳıyla ol yer yüzine inerler
Ümmet-i Aḥmedden olanıñ ḫiẕmetiñ görürler
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

5 Ümmeti evlādır anıñ belki sāʾir ümemden
Zīrā ḫatem enbiyādır sevdiler anı candan
Nebīleri uludur hem dīnleri ġayrı dīndir
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

---

[96] S1/23[b]-24[a], S2/45[b]-46[a-b].
1(b) ḫaṭāsın tāc u ḥülle don biçer: ḫaṭāñı ḥulle don biçer S1.
4(b) ol: eksik S1.
3(c) Allah: ilāhī S1.
6(c) iḥsānına: keremine S2.
8(b) öñ: evvel S1.
9(c) u: *eksik* S2; bize: *eksik* S1.

6 Huri ġılmān her ḳapuda cemʿ olup gevher ṭutar
Her biri tesbiḥ u tehlīl eyleyüb dīvān ṭutar
Ḥaḳḳıñ luṭf u iḥsānına ʿaḳl-ı beşer mi yeter
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

7 Raḥmet-i Ḥaḳḳ ġayrı memnūndur bilmez ḫalḳ anı
Niceler çoḳ söylemişdir bildigi mikdārını
ʿĀḳıl iseñ emr ü nehyi ṭut ne eyler gör seni
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

8 Ḥaḳḳıñ varlıġını bī-şek her dem ḥażır bilenler
Resūlüñ emrini ṭutub ölmeden öñ ölenler
Vaḥdete vāṣıldır onlar buña şāhid erenler
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

9 Ulu iḥsān degil midir ʿafv ide seni Āllāh
Melekleriñ raḥmetini saña göndere her gāh
Bī-ḥesāb u bī-aẕāb bize cemāliñ virir ol şāh
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

10 Ol Kerīm u Ḳādir-i Ḳayyūm [u] Ḥayy-i lā-yezāl
Biz faḳiriz ol ġanīdir bī-nazīr [u] bī-misāl
Ey Ḳarībī ḳıl tevekkül olasın ḫayrü'l-envāl
Bu mübārek Ramażanıñ şerefi ḥürmetine

97

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

1 Ġaflet etme ey göñül ḳalmayalım bu rāhda
Sırrıñı tebdīl idüb seyrānda ol her gāhda

[97] S1/24[a], S2/51[a-b].
1(a) bu rāhda: burada S1.
1(d) günikim : günüñi S1; vāhda: rāhda S1.
2(b) yolda: yola S2.

Gel berü gel bende ol kim bende olan şāhda
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda

2 Āh iderseñ bāri dostum vaḳtidir gel idelim
Aġlayub gözyaşı ile ṭurma yolda gidelim
Āh u zār etmek muḳarrer sonra anı nidelim
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda

3 Bunı bildik her ne itseñ olıser bir bir hesāb
Ol hesābı bunda gör kim olmaya biñ biñ aẕāb
Ṣadıḳ ol ṣadıḳlar ile dime onlara keẕẕāb
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda

4 Ḥaḳdır ölüm dār-ı serdir *külli nefsin* der Allāh
Nesīmī gibi ṣoyun kim gel fenā ol fī'llāh
Sen de ḳalmazsın Ḳarībī geçisersin vallāh
Gel geçürme bu güni-kim ḳalma sonra vāhda

98

11'li

1 Gel benim cānım fırsat geçmeden
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme
Cān [u] tenden ayrı düşüb uçmadan
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme

2 Taḳdīr u diḳḳat var ise cānda
Düşüb ġaflete aldanma bunda
Ḥużūr itsün dirisin cānıñ onda
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme

[98] S1/24[a-b], S2/51[b]-52[a].
1(b) tevhidi: tevḥīd S1.
2(c) itsün: itsüñ S2.
5(b) dünyasın: dünyasını; düzer: bozar S1.

3 Azrāʾil ruḥıñı kabż eylemeden
Eyletüb ḳabriñi ḳoyub gitmeden
Münker ile Nekir suʾāl itmeden
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme

4 Maḥşerde aḳ yüzlü olayım dirsen
Defteriñ saġ elime alayım dirsen
ʿArşullāhı görüb varayım dirsen
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme

5 ʿÖmer uşanmış dünyādan bī-zār
Bozub dünyasın aḫireti düzer
Ṣıdḳıñ bütün ṭut göresin dī-ẕār
Eyle tevḥīdi hergiz diñlenme

99

16'lı

1 Ol īmānıñ bünyādı ḳurılur ẕikrullāh ile
Ol Allāhıñ biñ bir adı ḳurılur ẕikrullāh ile

2 Nice aġlayım nice gülem Mevlām seni nice bulam
ʿArş u kürsi levḥ u ḳalem görinür ẕikrullāh ile

3 Bunda niye geldiñ niye dün gün buni diye
*Ḳābe ḳavseyn ev-ednā*ya irilür ẕikrullāh ile

4 Bunda irdi cānana işiden ḫayrān ünine
Yarın Allāh dīvānıña varılur ẕikrullāh ile

5 Ḫülle donları biçilür āb-ı kevṯerden içilür
Cennet ḳapusı açılur girilür ẕikrullāh ile

[99] S1/24[b].

6 Yüri derviş Dedem yüri erenleriñ yükin büri
Cümle meşāyıḫıñ yolı ṣorılur ẕikrullāh ile

100

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 ʿĀşıḳ-ı bī-çāre ḳuluñ seniñ derdiñ dermān Allāh
Bu nār ʿaşḳıñ-ile her dem viṣāliñdir amān Allāh

2 Terk eyle mā-sivāllāhı geç ten-ile cānından
Dilinde ḳalbinde fikri seniñ derdiñ dermān Allāh

3 Ḫalḳ itdüñ bunca kevnini ʿuḳūl irmez kemāliñe
Bī-şerīk u bī-miṯālsin budur bāña īmān Allāh

4 ʿİlmiñle ʿamel kendi şerʿ ile ḳānūn sorulmaz
Bunca ḫalḳ ḥayret aldı bozulmaz der-zamān Allāh

5 Ẓālimleriñ ẓulmü artdı ẓulmü maẓlūma kār itdi
İñildi göklere çıḳdı āh u efġān fiġān Allāh

6 Ḳarībī kendi ḥāliñ gör bu kevniñ ṣāḥibi vardır
Ne dilerse anı ider hemān disin āsān Allāh

101

14'lü

1 Yansın yansın ʿāşıḳlar bugün ʿaşḳ meydānında
Dīn yolunda ṣādıḳlar yansın ʿaşḳ meydānında

2 Naṣiḥat uman benden geçsün cān ile tenden
Dermān uman Allāhdan yansın ʿaşḳ meydānında

[100] S1/24[b].
[101] S2/42[b].

3 Lāzımdır Ḥaḳḳ ḳuluna kemer duta beline
Varayın varub yolına yansın ʿaşḳ meydānında

4 Nefsin dü-ḥayat idüb ikisini bir idüb
Dü-cihānı seyr iden yansın ʿaşḳ meydānında

5 Ḳarībīniñ bu cānı bildire saña seni
Görmek dileyen anı yansın ʿaşḳ meydānında

102

14'lü

1 Gice gündüz bu ḥāle dāʾim elḥamdülillāh
Bu ṭarīḳ-i kemāle dāʾim elḥamdülillāh

2 Yā Rab senüñ ẕikriñe ġāyet olmaz fikriñe
Çün gelmişim şükriñe dāʾim elḥamdülillāh

3 Mürşidlerüñ irşādı semāvātuñ ʿimādı
Dervişlerüñ murādı dāʾim elḥamdülillāh

4 ʿĀlemde bu ulu şān deviş olmaḳdır ey cān
Disün cümle dervişān dāʾim elḥamdülillāh

103

14'lü

1 Gice gündüz dilimde ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā
Ẓāhir bāṭın ḥālimde ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

---

[102] S2/50[a].
[103] S1/24[b]-25[a], S2/22[a].
Bu manzûmenin 3. beyiti sadece S2 nüshasında mevcuttur.
2(a) nūri āfāḳı ṭutar: şarḳ u ġarbı nūr dutar S2.
5(b) pīrim: yirim S1.
6(a) çü: çün S2.
7(a) nār-ı cefā: cevr ü cefā S2.
7(b) ḫoş: pür S2.

2 Ẕikr etsem derdim artar nūrı āfāḳı ṭutar
Eglence baña yeter ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

3 Meded meded Allāhım ṭaġ u ṭaşı yaḳdı āhım
Baġ baḫçe seyrān-gāhım ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

4 Alan benligi benden ayıran cānını tenden
Delīlim baña senden ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

5 Gönlüm gözünde nūrum iki cihānda varım
Seyr-i fī'llāhda pīrim ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

6 Virmek almaḳ çü senden ṭalebi külli benden
Derūni virdim cāndan ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

7 Ẕikr-i Ḥaḳḳ ʿahde vefā münkire nār-ı cefā
Müʾminlere ḫoş ṣafā ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

8 Ḳarībīniñ sözi çoḳ murādı vuṣlatı Ḥaḳḳ
Emrullāhdır şübhem yoḳ ẕikriñ şükrüñ yā Mevlā

104

14'lü

1 Sensin cümleden aʿlā yā Hū yā Hū yā Mevlā
Ẕikriñdir bize evlā yā Hū yā Hū yā Mevlā

2 Resūluñ yolı yolum saña māʿlūmdur ḥālim
Dāʾim bunı dir dilim yā Hū yā Hū yā Mevlā

3 Ḳalbime dutdı nidā cānımı ḳıldım fedā
Semʿimde olan bu ṣadā yā Hū yā Hū yā Mevlā

[104] S2/21[b].

4 Sürdüm pāyuña yüzüm ḳabūl eyle niyāẕım
Gice gündüz bu sözüm yā Hū yā Hū yā Mevlā

5 Biñ bir ismiñi sürdüm sürdükce artdı derdim
Ẕikrim şükrün bu virdüm yā Hū yā Hū yā Mevlā

6 Her kim ki şuġūl olur ṭaḥḳīḳī Rabbisin bulur
Bundan aʿlā söz mi olur yā Hū yā Hū yā Mevlā

7 Ḳarībī fenāfillāh her işi ola lillāh
Taḥḳīḳ budur ẕikrullāh yā Hū yā Hū yā Mevlā

105

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Seniñ ʿaşḳıñ beni Mecnūn ḳılub itdi ḫarābātı
ʿAceb midir olam vaṣṣāf göründükce ḫayālātı

2 Tecellīsine maʿşūḳuñ iren ister selāmātı
Görüñmez baña ol vuṣlāt fenā ola viṣālātı

3 Gözime nūrı ṭoldıḳca yanar yürek duḫānı āh
ʿAceb aʿmā-durur bu ḫalḳ göremezler ʿalāmātı

4 Kime kim ʿaşḳ ola hem-rāh geçer dünyā serābından
Melāmet iḫtiyār eyler ider virān ʿimārātı

5 Diseler ʿâşıḳa gel geç eyā Mecnūn ḫayālātdan
İder şerḥā şerḥā cismiñ işitmez bu kelāmātı

6 Cefā-yı ʿaşḳa yār olan ṣefāya ulaşur cānı
Teselli olur ʿaşḳına onuñ ḳalmaz murādātı

---

[105] S1/25[a], S2/27[a-b].
2(b) ol: *eksik* S1.
5(a) ḫayālātdan: ḫāyālātı S2.

7 Cihān mülküni bil küllī diseler ʿâşıḳa gel al
İdemez iḫtiyār anı kör olursa kemālātı

8 Gel ey Dedem ḫaber virem sanā bu ʿilm-i kimyādan
Sükūt içre sükūt eyle bulam dirsen kerāmātı

106

16'lı

1 Dostlar cümle ehl-i derde dermān buldum bu ʿaşḳı
Mest-i lā-yaʿḳıl oluben ḥayrān buldum bu ʿaşḳı

2 Dūr ider şems ü ḳamer ḳalb ondan żiyā umar
Bu vücūdum tār u mār virān buldum bu ʿaşḳı

3 Ḫalḳ içinde deli ider eridüben ḳāl ider
Yedi iḳlīme yol ider kervān buldum bu ʿaşḳı

4 Melek ḳudreturraḥmān ḫizmetde ḥūr u ġılmān
Gerçi bir ḳaṭre insān ʿummān buldum bu ʿaşḳı

5 İḳrārım bu her ḥālde muḳadder *ḳasemnā* de
Tā ezelden cānımda mihmān buldum bu ʿaşḳı

6 Ḳarībī ağlar her gāh yolı uġradı nā-gāh
Mücellādır ʿarşullāh cevlān buldum bu ʿaşḳı

[106] S1/25[a], S2/42[a-b].
1(b) oluben: olub S2.

107

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 Ḥaḳḳ teʿālā ʿazīmu'ş-şān muḥīṭdir cümle kevnine
Fetḥ olup ẓāhir u bāṭın ʿayān eyledi ʿaynıñı

2 ʿAyān oluser ʿaynıña ṭarīḳat ʿilmini gel gör
Bunuñ şükrine kim ḳādir virdi insāna ḥavżıñı

3 Bu ḥavżın leẕẕetine ʿāşıḳ ṭaleb ḳılur benī ādem
Sāmiʿ iseñ gir yoluna saña çün virdi izini

4 Vücūduñ maḥv idüb ḳaldır saña perde olan gitsün
İresin Haḳḳe'l-yaḳīne bulasın onda baḥrını

5 Cevāhir maʿdenine ir dürr-i meknūn nedir añla
Oḳuyub ʿilm-i kimyāyı müzeyyen eyle dārını

6 Düşen ʿaşḳ-ı ilāhīye ne bilsün ġayrınıñ ḥālin
Ṣaḳın maġrūr olup açma riyādan ṣaḳla bābını

7 Düşüben ḫāk-i zīr içre fenā ider fenā olup
Muʿayyen ola Ḥaḳḳ tebārek bilesin kimdir ḫaşmıñı

8 Nā-murād ol dü-cihānda virüb varlıġın alşına
Gide benlik gele vaḥdet refʿ ide Ḥaḳḳ ḥicābı

9 Saña keşf ola cümle ʿālem refʿ olup şübheler gide
Maḳām-ı Maḥmūda irüb tefrīc eyle nūrunı

10 Cehālet ẓulmeti gidüb ʿayān ola saña vechi
Eṣer ḳalmaya hiç sende bilesin onda ʿilmini

---

[107] S1/25[a-b], S2/32[a-b].
2(b) Bunuñ: Ânıñ S2.
4(a) gitsün: *okunamadı* S2.
8(a) dü-cihānda: olub cihānda S2.
9(b) "olub" kelimesi beyitin sonunda kenara yazılmıştır S2.

11 Temennā ḳıl ey Ḳarībī ḫizmet it cān-ı göñülden
ʿİnāyet eyleye Allāh ziyāret eyle ruḥını

108

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 İlāhi fażlıña irsem görinür sırr-ı sübḥānı
Ḳançerü ḳılsam teveccüh muḳābil emr-i Rabbāni
Yerde gökde ṭaġ u ṭaşda yazılmış ism-i Rabbāni
Baña benden yaḳın senündür çün yazdīn ḳalbe Kurʾānı

2 Ḳādir-i ḳudret-i ḳuvvet ʿilm-i ḥikmet sensiñ çün
Bu cümle devr iden eflāk emriñ-ile döner ay gün
Bize eglence virildi şehr-i sāl haftadan bugün
Baña benden yaḳın sensin çü yazdīn ḳalbe Ḳurʾānı

3 Gözüme bu cihān içre görinen bir ḫayāl ancaḳ
Gönlime naḳşı düşerse şirket olur vebāl ancaḳ
Birligine şek olunmaz şerik koşmaḳ muḥāl ancaḳ
Baña benden yaḳın sensin çü yazdīn Kalbe Ḳurʾānı

4 Neye baḳsam görinen ol ṣāniʿ mevcūd kendi ḥāżır
Gök u yir taḥte'ṣ-serāda her ʿamel içre ol nāẓır
Buña şāhid durur Furḳān bilmezligim olmaz maʿzūr
Baña benden yaḳın sensin çü yazdīñ ḳalbe Ḳurʾānı

---

[108] S1/25[b], S2/39[b]-40[a].
1(a) sübḥānı: süḥānı: S1.
1(d) senündür çün: sensin çü S1.
2(b) döner: *eksik* S1.
2(b) *eksik:* her S1.
2(c) haftadan bugün: hefte dün ü bugün S1.
3(a) Gözüme: gözüm S1.
3(c) şerik: şirk S1.
4(a) ṣāniʿ: ṣunʿ S2.
5(b) temennām: temennā S2.
5(c) senden: benden S2.

5 Murād olan cemāliñdir ırāḳ itme bizi ondan
Gice gündüz temennām bu derūnı isterim cāndan
Ḳarībī bir żaʿīf ḳuldur ayırma sen anı senden
Baña benden yaḳın sensin çü yazdīñ ḳalbe Ḳurʾānı

109

Mefā ʻī lün / Me fā ʻīlün / Me fā ʻīlün / Me fā ʻīlün

1 Elestde bir kitāb aldım başımda ṣaḳladım anı
Semāvat seyrinde düşdüm yitirdim aḳl-ı ruḥānı
İnüb süflīde ḫāk oldum aradım ki bulam anı
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı

2 Ṭaġılmış ṣaḥrā içinde her nebātda nişānı var
Nice cemʿ eyleyen anı her birinde ẕerre mi var
Cemʿi mümkün degil gördüm ḳabż itsem anı nārı var
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı

3 Nice müddet nār içinde yanub virānlara düşdüm
Gāh ʿalevde gāh duḫānda yanarken hevāya düşdüm
Hevā ḳaydı beni ānda iletdi deryāya düşdüm
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı

4 ʿUmmān içre balıḳlarla gezerdim ki bulam anı
Meger bir ṣeyyād olamış ṭuzāġ-ile ṭutub beni
Olup ḫarb eyledi insān mekān eyledi ṣadrını
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı

---

[109] S1/25[b]-26[a], S2/49[a-b].
1(a) elestde: elestden S2.
2(c) itsem ānı: idersem S1; nārı: nār S1.
4(c) ḫarb: cezb S2.
5(c) cefālar: çoḳ cefā S2; ölmedim: dönmedim S2.
5(a) bulmadım: bulamadım S1.
6(a) müşkīlim: müşkīl S1; ol cān: dost S2.
6(b) Dedi: *eksik* S1.

5 Yerleri gökleri gezdim mekān istedim bulmadım
Ḥasret odı yaḳdı baġrım deryālar içdim ḳanmadım
Ḳalb-i insān içre girdim cefālar çekdim ölmedim
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı

6 Ḳarībī müşkīlim ḥāl it ḳandedir buluvir ol cān
Dedi ṭurṭurduġıñ yerde mekān evveldir onda var
Bulanlar ḳande buldılar isteriseñ gel sen de var
Ezelde kimim kim oldum nice bulam ben ol cānı

110

16'lı

1 Ḥüsn-i veche ʿāşıḳ oldum buldum onda didārımı
Aldı ʿaşḳ benligi benden terk eyledim aġyārımı

2 Zāt-ı ḳudsi ider Hādī bu vücūdum mülkin dāʾim
Tebdīl ider ḥikmet-ile nūra sinemde nārımı

3 Şems u ḳamer nūr-ı veche muḥtāc olup żiyā umar
Nāẓırı miṣli olur mı taṣvīr idem dildārımı

4 ʿAynıñ ʿayna ise bu dil irer vaḥdetde aşlına
Maʿnā yüzünde esrāra niçün virmeyim varımı

5 ʿİlm-i maḫfīde maʾnāya irsem ol ulu deryāya
Mecnūnum derd-i Leylāya artıram āh u zārımı

---

[110] S1/26[a] ,S2/38[a].

S2 nüshasında bütün manzûmelerin başında kırmızı mürekkep ile yazılmış olan "min kelāmi ilāhi" ifadesi sadece bu şiirin başında yoktur.

1(a) Ḥüsn: Ṣaḥn; didarımı: gülzārımı S2.
1(b) Aldı: Alub S2.
5(a) maʾnā: fenā S1.
5(b) derd: dāʾim S2.
6(a) olub: olur S1.

6 Ḳarībī dīvān-ı Ḥaḳḳa iren Mecnūn olub aġlar
Ḳomazlar ṭālibi maḥrūm olur sırrı Ḥaḳḳ sırrımı

111

16'lı

1 Mevlām seniñ dīvānıña varam aġlayı aġlayı
ʿAzrāʾil eline cānım verem aġlayı aġlayı

2 ʿAzrāʾil elinde cānım geçdi benim küllī ʿömrüm
Kefen ola küllī ṭonum giyem aġlayı aġlayı

3 Mühür urula dilime Ḥaḳḳ naẓar ide ḥālime
ʿÖmrüm kitābım elime alam aġlayı aġlayı

4 Neler çekmiş cānda bunda iden bulur ānda
Yalñız karanusunda yatam aġlayı aġlayı

5 Derviş ey der aḳdı yaşım bir Allāha ḳaldı işim
İmān Ḳurʾān it yoldaşım diyem aġlayı aġlayı

112

14'lü

1 Ḥaḳḳ teʿālā cānıma ẓāhirimi zār eyledi
Ḫalḳ idüb ketm-i ʿademden ṣaġ-ile var eyledi

2 Çünki virdi zārını itmek içün seyrini
Ṭaḳub ʿaşḳ zencīrini boynuma dār eyledi

3 Daʿvet itdi ḳulunı bile kendü ḥālini
Ṣaldı üstüm yolını ʿālemde ḫār eyledi

---

[111] S1/26[a].
[112] S1/26[a-b], S2/41[b].
6(b) ṭaġa: baġa S1.
7(b) büküb: bugün S1.

4 Baḳdım Ḥaḳḳıñ ṣunʿuna ʿaḳlım irmez künhüne
Ḳoyub beni şemʿine vücūdum nār eyledi

5 Gördüm cümle mevcūdāt ola maḳbūl ḥażreti
İdīnüb ḳalb mirʾātı ṣāfi pür-nūr eyledi

6 Girdim bir ulu baġa żiyāsı irmiş göge
ʿAzm eyledim şol ṭaġa Musāya Ṭūr eylemiş

7 Gör Dedeniñ ḥālini ḫalḳdan çekmiş elini
Felek büküb belini fāni bir pīr eyledi

113

14'lü

1 İrdim bir dem şol āna düşdüm şevḳ-ile ʿummāna
Ne ḳılem ne dīvāne gör ʿaşḳ beni neyledi

2 Dest-i ḳudret ṭut elim ṭaġıldı ʿaḳlım bilem
Göremez oldum yolum gör ʿaşḳ beni neyledi

3 Ṭaḳdı zencīr boynuma kimse çözemez bendimi
Bilmem kendi kendimi gör ʿaşḳ beni neyledi

4 Urdu yüreğe yara bir dost yoḳ ḥālim ṣora
Bulamadım bir çāre gör ʿaşḳ beni neyledi

5 Yazım bu imiş serde tāki uġradım derde
Ne gökdeyim ne yerde gör ʿaşḳ beni neyledi

6 Ḳarībī Ḥaḳḳa ire yine andan olur çāre
Selām olsun dostlara gör ʿaşḳ beni neyledi

---

[113] S1/26[b], S2/42[a].
4(a) yüreğe: yüregime S1.
6(a) yine: gine S2.

114

16'lı

1 Baş ḳoyub ʿaşḳ meydānına merd olan gelsün beri
Her dem yanub ʿaşḳ nārına merd olan gelsün beri

2 Her kimiñ ki lā-mekānı vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olur cānı
Nesimī-veş ṣoyub teni ʿüryān olan gelsün beri

3 Ḥaḳḳıñdır çün varlıḳ bilüb mā-sivā defterin silüb
Biñ cān ile cān olup cānan olan gelsün beri

4 ʿÂlemde terk iden varlıḳ sırr-ı Ḥaḳda ider birlik
İḫtiyār eyleyüb ḫorluḳ ṣulṭān olan gelsün beri

5 Evliyā yolın söyleyen ḥikmet deryāsın boylayan
Her dilde ʿirfān söyleyen insān olan gelsün beri

6 Ḳarībī sırr-ı Ḥaḳḳ maʿnā buldu mı bildi mi anı
ʿİrfān içre düni güni miḥmān olan gelsün beri

115

Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün / Me fā ʿī lün

1 ʿAcebdir ayın erkānı görinür vech-i insānı
Görür ʿaynında ʿaynını tecessüs ide gör anı
Gören nedir görünen ne göremez māhı ʿummānı
Bu āteşten yanar yürek çıḳar göklere duḫānı

2 Ṣanur baṭn içre bātındır görünmez gizli ola ol yār
Olupdur āşinālığı ḫaber virir saña her bār

---

[114] S1/26[b], S2/43[a].
4(a) iden: ider S2.
5(b) dilde: dilden S2.
[115] S1/26[b].
S1 nüshasındaki bu manzûmenin sonraki varakta devamı yoktur. Varağın yırtılmış olması muhtemeldir.

Çü bildik böyledir anı olup ḫayret ḳalur nā-çār
Bu āteşten yanar yürek çıḳar göklere duḫānı

3 Ne ḥikmetdir ṭolu ʿālem görünmez vech-i sübḥānı
Saña sensin olan perde gider gözdeki ẓulmātı
Bu esrārdan ḫayrān-ı teḥayyürde ḳalur cānı
Bu āteşten yanar yürek çıḳar göklere duḫānı

4 Dönerdim eyleyüb devrān ire vaḥdet diyārına
Olup gülzārına ʿāşıḳ düşe ʿaşḳ-ile nārına
İñiler bu cümle ʿālem ṭoymayub āh u zārına
Bu āteşten yanar yürek çıḳar göklere duḫānı

116

12'li

1 Yā Rab sulṭānım kendi ḳapuñdan
Bir ġayrı ḳapuya gönderme bizi
Ṣoñ nefesde naṣīb it .....ârın
Cennetdir arzūmuz döndürme bizi

2 Ol sineler sülbünde yatardıḳ
Eşdik yıldıḳ tamam-ı ʿömri yitirdik
Seniñ birligine īmān getürdik
Ṭamū yollarına gönderme bizi

3 Bir melek ṭamūdan çaġıra gele
ʿĀṣi olanları maḥşerden ala
Cehennem ʿazābı şiddetli ola
Ġayyā ḳapusuna atdırme bizi

4 ʿĀṣilere yılan çıyan ṣarıla
Kovıla maḥşer yerinden sorıla

[116] S1/27[a].

Cehennem içinde köşkler virile
Oddan kürsīlere bindirme bizi

Gel Dedem gezdirme emānet cāndır
Yoḳdan var eyleyen Kerīm Sübḥāndır
Müʾmīn ḳullarıñla cennete gönder
Kāfirler içinde ḳondurma bizi

117

Fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lā tün / fā ʿi lün

Muʿcizātıñ gösterüb Ḥaḳḳ virdi miʿrāca yolı
Gösterür şemʿinde rūşen seyr ider cümle velī
Kim anıñ yüzinden ider ḥal iden her müşkīli
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳş-ı cihān sırr-ı ʿālī

Yār idübdür ṣıdḳ-ile ʿadlin ḥayālin hem rıżā
Ol Ebū-Bekir ʿÖmer ʿOṯmān ʿAliyyu'l-mürteżā
Sırr-ı Ḥaḳda vāriṯ ānlar etdiler ḥükmin ḳażā
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳş-ı cihān sırr-ı ʿālī

Ẕāt-ı ḳudsīde didi Ḥaḳḳ yā Muḥammed raḥmetim
Ümmetüñle seniñ-çün ʿilminedür minnetüm
Ẓāhir bāṭın seniñdür hem ʿaṭādür niʿmetüm
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳş-ı cihān sırr-ı ʿālī

Sayesinde bende olmuş cümle ḫalḳ medḥindedür
Dīdeʾ-i dil maḥzen-i ʿaşḳ sırr-ı maʿnā cāndadur
Cān-ı dil levḥine bakañ ẕāt-ı mirʾāt āndadur
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳş-ı cihān sırr-ı ʿālī

Raḥmetiyle dolu ʿālem keşf-i esrār-ı Ḫüdā
Āyını āynıda gören ʿilm-ile ider edā

[117] S2/23[a-b].

Anıñ içün bu Ḳarīb̄ī cānını ḳılur fedā
Faḫr-ı ʿālem Muṣṭafa naḳş-ı cihān sırr-ı ʿālī̄

SONUÇ

XVII. yüzyılda yaşamış olan mutasavvıf şâir Ömer Karîbî ve *Dîvânçe*'si hakkında yaptığımız "inceleme-metin" çalışmamızda ulaştığımız sonuçları tezimizde yer aldığı sıraya göre şöyle ifâde edebiliriz:

Ömer Karîbî'nin hayâtı ile ilgili ortaya koyulan bilgilerin çoğu, sınırlı olmasının yanında, çıkarıma dayalı ve tahmînîdir. Uşşâkîlik silsilesinde yer sahibi, bir *Dîvânçe* kaleme almış ve birçok hâlîfe yetiştirmiş olan Karîbî'nin tezkirelere girecek boyutta bir hayât yaşamadığını düşünmeyi uygun bulmadığımız için; kendisi ile ilgili bilgilerin bu derece kısıtlı olmasını; zaten tasavvufî bir şahsiyet olan Karîbî'nin, tasavvufî bir mertebe olan mahfiyeti en iyi şekliyle yaşamış ve kendisini gizlemiş olabileceği; ya da; müellifimiz ile alâkalı bilgiler ve kaynakların çeşitli nedenlerle günümüze ulaşmamış olabileceği şeklinde açıklayabiliriz.

Müellifimiz Ömer Karîbî; aslen Saruhanlı olup sonradan Gelibolu'ya gelerek şeyhi Memicân ile tanışmış ve burada hayâtını devam ettirmiştir. Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Ancak XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın başında yaşadığını söylemek mümkündür. Zira şeyhi Muhammed Memicân 1599 yılında, halîfesi Câhidî Ahmed Efendi ise 1659-60 yılında vefât ettiklerine göre, muhtemelen Ömer Karîbî Efendi de XVI. yüzyılın sonlarında yaşamış ve XVII. yüzyılın ilk yarısında vefât etmiş olmalıdır. Kabri ise; Sefine-i Evliyâ'da da geçmiş olduğu üzere Gelibolu'dadır. Gelibolu Tekke Mezarlığı'nda Rastgele Mehmet adına kayıtlı bir kabirde medfûn olduğu tahmin edilmektedir.

Çalışmalarımız sonucunda, *Ömer Karîbî Dîvânçesi*'nin iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi Yazma Eserler Kurumu'nda kayıtlı bulunan ve bizim asıl nüsha olarak belirlediğimiz S1 nüshasıdır. İkincisi ise; Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, Numara:796'da bulunan S2 nüshasıdır. El yazması olarak istinsah edilen bu eserlerden S1 nüshası harekesiz Rik'a (ilk 34 manzûme) ve Kırma Tâlik yazıyla; S2 nüshası ise harekeli olarak Nesih yazı çeşidi ile kaleme alınmıştır. Bu iki nüsha; manzûmelerin yerleri ve manzûme sayıları bakımından da birbirinden farklıdır.

Karîbî Dîvânçesi'nin nüshalârı hiçbir esâsa dayanmadan tertip edilmiştir. Bu yönü ile müretteb bir dîvân değildir. Hece ve aruzla yazılmış manzûmeler iç içedir. S1 nüshasında manzûmeler kâfiyelerine göre "elif" kâfiyesinden başlayarak sıralanmıştır. S2 nüshasında ise böyle bir sıralama söz konusu değildir. Manzûmeler her hangi bir sıra gözetmeksizin karışık olarak sıralanmıştır. *Dîvânçe*'sinde aruz vezninin yanında hece ölçüsünü de kullanmıştır. Hatta müellifin kalemi aruz veznine alıştığı için hece ölçüsü ile kaleme aldığı manzûmelerinde de aruz havası sezilmektedir. Zaten şâirimizin aruz ölçüsünde pek mâhir olmadığı manzûmelerinin hemen hemen yarısında sâdece iki aruz veznini, diğer yarısında ise hece ölçüsünü kullanmasından anlaşılmaktadır. Kullanmış olduğu aruz ve hece vezinlerinde de birçok hata vardır. Bu durum manzûmelerdeki kalıpların belirlenmesini güçleştirmiştir. Sonuç olarak, bazı manzumelerde birkaç hatasız mısradan kalıp tespit etme yoluna gidilmiştir. Aruz kalıbı ile yazılması geleneksel olarak daha uygun olan, fakat hiçbir şekilde aruz kalıbına uymayan bazı manzûmelerin ise hece ölçüsü ile yazılmış olduğuna kanaat getirilmiştir.

Karîbî Dîvânçesi'nde dil olarak; Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Fakat Dîvân şâirlerinin çoğunda görülen ağdalı, süslü ve ağır Osmanlı Türkçesi'ne *Karîbî Dîvânçesi*'nde rastlamıyoruz. Mutasavvıf şâirlerin genelinde görülmüş olduğu üzre açık ve anlaşılır bir dil ile tasavvufî öğretileri anlatma gayreti içerisindedir. Farklı düzeylerdeki tarîkat mensuplarının bütününe hitap edebilmek adına halk edebiyatının anlaşılır dilini ve Dîvân Edebiyatı'nın farklı ifâde tarzını benimsemiş ve manzûmeyi tarîkat yolunda bir araç olarak görmüştür. Bu üslûp diğer tekke şâirlerimizden Yunus Emre ve Niyâzî-i Mısrî ile aynıdır. Buradan yola çıkarak Ömer Karîbî'nin de tekke manzûmesinin dil ve ifâde özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz.

Ömer *Karîbî Dîvânçesi*'nde muhtevâ dînî-tasavvufî ağırlıktadır. Şâir manzûmelerinde seyr-i sülûk yolundaki mürşîdine yol gösterme çabası içerisindedir. Bu yönüyle *Dîvânçe*'de edebiyatımızdaki diğer mutasavvıf şâirlerden olan; Mevlâna, Yunus Emre ve Niyâzî-i Mısrî'de olduğu gibi öğretici manzûmelerin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Manzûmelerde özellikle Yunus Emre, Âşık Yunus ve diğer Yunuslar'ın etkisi fazlaca hissedilmektedir. Bunların yanında

Karîbî'nin *"Derviş"* mahlası ile Eşrefoğlu Rûmî'nin bir gazeline nazîre yaptığı tespit edilmiştir. *Dîvânçe*'de bu şekilde, orjinal metinden birebir alıntıların fazla olduğu, *"Dedem"* ve *"Derviş"* mahlaslı yirmiden fazla manzûmenin nazîre olarak kaleme alındığını düşünmekteyiz. Yunus Emre'nin bir manzûmesine yazılan, asıl metinden etkilenmenin az olduğu nazîrelerde ise Karîbî mahlası kullanılmıştır. Bu yönü ile Karîbî'ye nazîre şairi denilmesi uygun olabilir. Zîrâ Karîbî Pervâne Bey Mecmûası'nda dahî Karamanlı Nizâmî'ye yazmış olduğu bir nazîre ile anılmaktadır. Bütün bunların dışında kendisinden önce yaşamış olan Hayâlî Bey'in: "Şol mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler" mısrâını; nazîre olmayan bir manzûmesinde: "Şol mâhîler ki deryâ içre bilmez[ler deryâyı]" şeklinde kullanması Karîbî'nin kendisinden önce yaşamış olan şairlerin manzûmelerinden oldukça etkilendiğini, onları manzûmelerine neredeyse birebir yansıttığını göstermesi bakımından önemlidir.

Dînî-tasavvufî meseleleri kendine özgü bir uslûp ve anlayış ile manzûmelerine işlemiştir. Manzûmeleri ile tarîkat geleneğini yaşatmaya ve bu geleneği bir sonraki kuşağa aktarmaya gayret göstermiştir. Mutasavvıf bir kimliği olan Karîbî manzûmelerinde genellikle; Allâh aşkını, mâsivâyı terk etmeyi, dünyâ nimetlerinin geçici olduğunu, gafletten uyanmayı, gurur, kibir, haset gibi manevî hastalıkların olumsuzluğunu, nefsanî arzuları bırakmayı ele almıştır. Ayrıca insanın belli bir olgunluğa erişmek için ihtiyaç duyduğu güzel hasletlere, mürşîd-i kâmile duyulan ihtiyaca ve İslâm dîninin güzelliklerine temas ederek, *Kur'ân* ve Sünnet'e bağlılığa değinmiştir.

Müellifimiz, *Dîvânçe*'sinde, tasavvufî eğitimini tamamlamak isteyen bir mürîd için, yerine getirilmesi gereken şartları sıralamış, mürîdin yaşayacağı hal ve makamları açıklamıştır. Tasavvufî görüşlerini daha çok nasîhât ve sohbet şeklinde ifâde etmiştir. Meramını anlatmak için, sanki biriyle sohbet ediyormuş gibi konuyu ele alarak açıklamalarda bulunmuştur. Tasavvufî olarak anlaşılması güç ve zor meseleleri bile, halkın anlayacağı bir seviyede anlatmaya gayret etmiştir. Böylece toplumun her kesimine, fikir ve düşüncelerini kolaylıkla ulaştırabilmiştir. Ayrıca manzûmelerinde; bir mürşîdde bulunması gereken özellikleri de detaylı olarak ele almıştır. Bütün bu düzen ve tertipler, Karîbî'nin tasavvuf bilgisine son derece hâkim olduğunu göstermektedir.

İslâm'ın temel prensipleri, ibâdetler ve ahlâk konularındaki uyarıları, manzûmelerinde sıkça başvurmuş olduğu âyet ve hadîsler, Karîbî'nin *Kur'ân* ve Sünnet'e bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, Karîbî'nin ilmî ve fikrî olarak, İslâm inanç ve kaidelerine ters düşebilecek herhangi bir düşüncesi de yoktur denilebilir. Dolayısıyla müellifimizin görüşlerinin tamamının, tasavvuf düşüncesi çerçevesinde anlaşılır ve kabûl edilebilir olduğu söylenebilir.

Bu çalışmamızın Ömer Karîbî'nin gerçek değer ve önemini ortaya koymaktan uzak olduğunun bilincinde olmakla beraber; ulaşabildiğimiz bilgiler ışığıyla XVII. yüzyılda yaşamış Uşşakî şeyhlerinden Ömer Karîbî'nin hayâtı ve *Dîvânçe*'si hakkında böyle bir çalışma teşekkül etmiştir.

Çalışmalarımızın ana konuları olan Ömer Karîbî ve *Dîvânçe*'si ulaşılan kaynaklarla akademik düzeyde ortaya konulmuştur. Uşşâkî tarîkatında önemli bir konuma sahip olan Ömer Karîbî'nin hayâtı belirgin hatlarıyla ilim dünyasına kazandırılmış, elimizdeki nüshalarla sağlam bir metin oluşturularak *Ömer Karîbî Dîvânçesi*'ni detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Müellifin günümüzden yaklaşık üç asır önce yaşaması ve çok tanınmış olmaması kendisi hakkında daha kesin bilgilere ulaşmamızı engelleyen bir etkendir. Ayrıca müellifin *Dîvânçe*'sinin orta ve alt düzey manzûmeler içermesi, az sayıda nüshaya ulaşılabilmesi, nüshaların günümüze yakın dönemlerde istinsah edilmiş olması, müstensih hatalarından kaynaklı bir takım eksiklikler de Dîvânçe incelemesinin sağlığını etkileyen durumlardandır. Bu eksikliler asıl *Dîvânçe*'sine veya asıl *Dîvânçe*'e yakın tarihli bir nüsha bulunması ile kısmî olarak giderilebilir. İki nüsha arasındaki farklılıklar ve özellikle manzûme sayılarındaki farklılıklar daha başka nüshalar bulunduğunun bir habercisidir.

Ömer Karîbî Dîvânçesi'nin daha iyi anlaşılması ve Ömer Karîbî'nin Uşşâki tarîkatındaki yeri, önemi ve farklılığının ortaya konulabilmesi için kendisinden önce yaşamış olan, aynı zamanda Uşşakîlik tarîkatının kurucusu olarak kabûl edilen Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî hakkında, Karîbî'nin şeyhi olan Memîcân-ı Saruhânî hakkında, kendisi ile aynı dönemde yaşamış olan halifesi Âlim Sinan hakkında, kendisinden sonra yaşamış olan Muhammed-i Keşânî ve Halil-i Gümülcinevî hakkında daha kapsamlı akademik çalışmaların yapılması

gerekmektedir. Bu tür çalışmalar Ömer Karîbî'nin hayâtı ve *Dîvânçe*'si hakkında daha kesin bilgiler elde etmemizi sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abdullah, Aydemir. *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*. Ankara: TDV Yayınları, 2006.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Kesfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme's-Tehara Mine'l-Ehâdîs 'Alâ Elsineti'n-Nâs, Dâr-ı İhyâü't-Türâsi'l-Arabî*, Beyrut: 1352 /1933, c. I- II.

Aydın, Mehmet S. "İnsân-ı Kâmil" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Aynî, Mehmet Ali. *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1992.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Yay. İst. 2001.

Baş, Mehmet Şamil. *Aydınlı Bir Uşşâkî Şeyhi Ömer Hulûsi ve Dîvânı*. İstanbul: Okur Akademi Yayınları, 2014.

Başer, Hacı Bayram. "Tasavvuf İlmi ve Keşf'in Bir Bilgi Yöntemi Olarak Değeri". *Entelektüel Bağımlılığı Aşmak: İlim Geleneğimiz Üzerine Araştırmalar Dergisi 2*, (2009): 219-227.

Belviranlı, Ali Kemal. *Osmanlıca İmla Lügati.* Konya: Nedve Yayınları, 1978.

Bilgegil, Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1980.

Bilgin, Azmi. "Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı". *İlmî Araştırmalar 1* (1995): 61-82.

Bilkan, Ali Fuat. *Fakihler ve Sofuların Kavgası 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsîler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Klasikleri*. İstanbul: Erkam Matbaacılık, 2010.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.

Ceyhan, Semih. "Vüsûl" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 143-145. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ceyhan, Semih. "Zühd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 530-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Demirci, Mehmet. "Nûr-i Muhammedî". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1,* (1983): 179-180.

Demirci, Mehmet. "Hak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 151. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Demirli, Ekrem. "Vahdet-i Vücût". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 431-435. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1998.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları, 2005.

Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü.* Ankara:TDK Yayınları, 1983.

Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarîkatler*. İstanbul: İfav Yayınları, 1994.

Fayda, Mustafa. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 408. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Gökcan, Mansur. "Havf ve Recâ (Korku ve Ümit) Dengesi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2*, (2016): 171-192

Güneş, Mustafa. *Eşrefoğlu Rûmî ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)*. Basılmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi: Soyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Güzel, Abdurrahman. *Dînî–Tasavvufî Türk Edebiyatı* El Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Hadîs Ansiklopedisi – *Kütüb-i Sitte*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2005.

Harman, Ömer Faruk. "İsmâil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23: 76. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Harman, Ömer Faruk. "İsâ" .*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 465-472. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

İdiz, Ferzende. "Tasavvufta İlm-i Zahir İlm-i Batın Anlayışı". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 25,* (2006): 233-256.

İmam Nevevi. *Riyâzü's Sâlihîn*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2007.

Kara, Mustafa. “Hz. Peygamberin Tasavvufî Düşüncedeki Yeri”. *Diyanet Dergisi 4,* (Ekim-Kasım-Aralık 1989), 221-237.

Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarîkatler Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

Kara, Mustafa .“Hikmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17: 518-519. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Karaaslan, Nasuhi Ünal vd. *Çanakkale Kitabeleri Gelibolu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Karîbî, Ömer. *Dîvânçe.* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler Kurumu, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, No: 796.

Karîbî, Ömer. *Dîvânçe*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler Kurumu (Dijital Arşiv).

Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları.* İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016.

Kılıç, Mahmut Erol. Avrupa’ya İlk Adım Uluslararası Sempozyumu. *“Kutub Ömer Dede(Karîbî) Gelibolulu Bir Halvetî-Uşşakî Şeyhi ve Şiirleri”*, Yayına Hazırlayan: Ayşe Yıldız Topuz, İstanbul, 2001.

Kılıç, Mahmut Erol. “Uşşâkîyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42:231-232. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kılıç, Mahmut Erol. *Sûfî ve Şiir*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

Kızıler, Hamdi. *Câhidî Ahmet Efendi ve Tasavvuf Anlayışı*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Erginli, Zafer vd. *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kalem Yayınları, 2006.

Kandemir Ahmet Yaşar, Halit Zavalsız ve Ümit Şimşek. *Âyet ve Hadîslerle Açıklamalı Kur’ân Meali*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2014.

Köprülü; M. Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yayınları, 1976.

Levend, Agah Sırrı. *Dîvân Edebiyatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.

Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998

Mengi, Mine. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

Naci, Muallim. *Islâhat-ı Edebiye*. Ankara: Akabe Yayınları, (Tarihsiz).

Ocak, Ahmet Yaşar. "Âb-ı Hayât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 1-3. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Okudan, Rifat. "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirlerinde Şehir Metaforu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16,* (2012), 268.

Okudan, Rıfat. "İslam Kültüründe Zühd ve Zahidlik". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 14,* (2005), 159-187.

Olgun, İbrâhim ve Cemşid Drahşan, *Farsça-Türkçe Sözlü*k, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.

Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar.* Ankara: TDV Yayınları, 1993.

Öngören, Reşat. *Osmanlılar'da Tasavvuf.* İstanbul: İz Yayınları, 2012.

Öngören, Reşat. "Zikir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 409-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Öngören, Reşat. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 119-126. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Özün, Mustafa Nihat. *Osmanlıca/Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları, 1973.

Özköse, Kadir. "İnsan-ı Kamil Nazariyesi Çerçevesinde İnsan-Alem İlişkisi". *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi 9-10,* (2010): 17-33.

Pala, İskender. *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000.

Pekolcay Necla. *İslâmi Türk Edebiy*atı. İstanbul: Cağaloğlu Yayınevi, 1976.

Saraç, M.A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi(Biçim Ölçü Kâfiye).* İstanbul: 3F Yayınları, 2007.

Soysaldı, İhsan. “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, (1998): 187-216.

Şemseddîn Sami. *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.

Şener, Halil İbrahim. *Türk Edebiyatında Manzûm Esmâü'l-Hüsnâlar.* Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 1985.

Tahir'ül Mevlevi. *Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.

Taşkesenlioğlu, Lokman. *Edirneli Câhidî Efendi Hayâtı, Sanatı ve Dîvânı,* Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Topaloğlu, Bekir. “Mevlâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 440. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Topaloğlu, Bekir. “Rab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 372-373. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Topaloğlu, Bekir. “Allah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2:471. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir; DİA ve Mustafa Uzun; Nihad M. Çetin. “Allah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 471-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir. “Hak”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 152. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Türer, Osman. *Osmanlılarda Tasavvufî Hayât*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

Türer, Osman. “Hû”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 260-261. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğ*ü. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002.

Uludağ, Süleyman. “Rab”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 373. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Uludağ, Süleyman. “Mâsivâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 76. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Uludağ, Süleyman .“Hallac-ı Mansur”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 377-381.İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Uludağ, Süleyman. “Devir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9: 231-232. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Uludağ, Süleyman. “Tasavvuf Kültüründe Kerâmet Anlayışı”. *Bursa’da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü - 3*, (Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2004): 15-36.

Ünver, İsmail .“İskender”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 57-59. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Üstüner, Kaplan. *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*. Ankara: Birleşik Yayınları, 2007.

Sunar, Cavit. “Tek Bir Vücut Tek Bir İlim”. *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2, (1975): 23-54.

Vassâf, Hüseyin. *Sefine-i Evliyâ*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.

Yavuz, Kemal. “Türk Şiirinde Nazîre”. *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 10*, (2013): 359.

Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur’ân Dili*. Ankara: Akçağ Yayınevi, 2005.

EKLER

Ek 1. S1 Nüshası

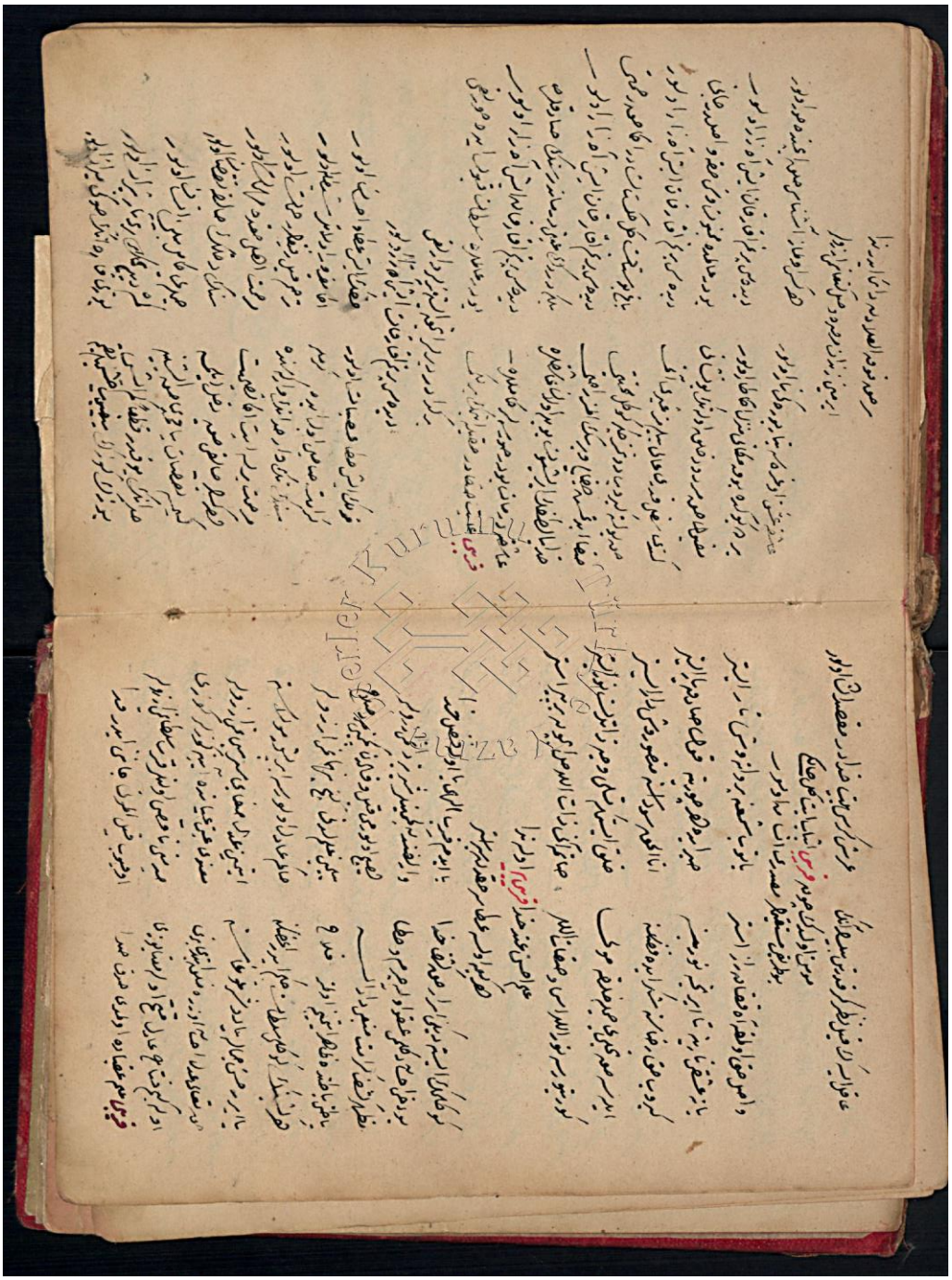

Ek 2. S2 Nüshası

Ek 3. Ömer Karîbî'nin Kabri

Ek 4. Ömer Karîbî Kabri'nin Mezar Taşı

ÖZ GEÇMİŞ				
Adı, Soyadı	Süleyman Nuri YAĞCI			
Doğum Yeri ve Yılı	1986/Pazar			
Medeni Durumu	Evli			
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce/Orta Seviye			
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı	
Lisans	2009	2013	Uludağ Üniversitesi	
Yüksek Lisans	2013	-	Recep Tayyip Üniversitesi	
Doktora	-	-		
Çalıştığı Kurum (/lar)			Başlama - Ayrılma Yılı	
1. –RTEÜ İlahiyat Fakültesi (Arş. Gör.)			2016	-
2.-			-	-
3.-			-	-
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	-			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	-			
Yayınlar	-			
Aldığı Ödüller	-			
Diğer	-			
İletişim (eposta)	suleymannuri.yagci@erdogan.edu.tr			